

CONRESS
Contemporary Research in
Economic and Social
Sciences

*İktisat ve Sosyal Bilimlerde
Güncel Araştırmalar*

YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ
İ.İ.B.F. DERGİSİ

Conress
Contemporary Research in
Economic and Social Sciences

İktisat ve Sosyal Bilimlerde
Güncel Araştırmalar

Yeditepe Üniversitesi İİBF Dergisi

ISSN: 2587-1846

Yayın Sahibi:

T.C. Yeditepe Üniversitesi adına
Prof. Dr. Canan Aykut Bingöl

Yayımlayan Kuruluş:

T.C. Yeditepe Üniversitesi

Yayımcı Adresi:

T.C. Yeditepe Üniversitesi, 26 Ağustos Yerleşkesi
İ.İ.B.F. /Hukuk Fakültesi No:518, 34755
Ataşehir-İstanbul

Yayının Türü ve şekli:

6 aylık – Türkçe / İngilizce yaygın süreli yayın

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:

Prof. Dr. Dursun Arıkoğa

Editör:

Yrd. Doç. Dr. Gökçe Bayındır Goularas

Conress, yılda iki kere yayımlanan
(Haziran-Aralık) iki hakemli bir dergidir.
Dergide yayımlanan yazılar yazarın kişisel görüşünü
yansıtır. Yayımlanan yazılar kaynak gösterilerek
kullanılabilir.

Tel: 0216 578 00 00
conress@yeditepe.edu.tr

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Dursun Arıkboğa
Prof. Dr. Şule Aydeniz
Prof. Dr. Natalya Ketenci
Yrd. Doç. Dr. Alper Altınanahtar
Yrd. Doç. Dr. Barış Baykan
Yrd. Doç. Dr. Bilgen Sütçüoğlu
Yrd. Doç. Dr. Çağrı Levent Uslu
Yrd. Doç. Dr. Gizem Alioğlu Çakmak
Yrd. Doç. Dr. Gökçe Bayındır Goularas
Yrd. Doç. Dr. Işıl Zeynep Turkan İpek

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Nesrin Algan, *Ankara Ü.*
Prof. Dr. Erdiñç Altay, *İstanbul Ü.*
Prof. Dr. Méropi Anastassiadou,
INALCO
Prof. Dr. Esim Can, *YTÜ*
Prof. Dr. Nuray Ekşi, *Yeditepe Ü.*
Prof. Dr. Ömer Gökay, *Yeditepe Ü.*
Prof. Dr. Ahmet İçduygu, *Koç Ü.*
Prof. Dr. Cenap İlter, *California State U.*
Prof. Dr. Nilüfer Narlı, *Bahçeşehir Ü.*
Prof. Dr. Serdar Ongan, *St. Mary's
College of Maryland*
Prof. Dr. Ramazan Sarı, *ODTÜ*
Prof. Dr. Yelena Kalyuzhnova,
University of Reading
Assoc. Prof. Olga Shemyakina, *Georgia
Institute of Technology, School of
Economics*

Hakem Kurulu

Prof. Dr. Ali Ergur, *Galatasaray Ü.*
Prof. Dr. Ali E. Eke, *Yeditepe Ü.*
Prof. Dr. Aslı Z. Alıcı, *Yeditepe Ü.*
Prof. Dr. Cengiz Okman, *Yeditepe Ü.*
Prof. Dr. Ferda Halıcıoğlu, *Medeniyet Ü.*
Prof. Dr. Jale Civelek, *Yeditepe Ü.*
Prof. Dr. M. Fazıl Güler, *Yeditepe Ü.*
Prof. Dr. Meral Öztoprak, *Yeditepe Ü.*
Prof. Dr. Ruşen Keleş, *Ankara Ü.*
Prof. Dr. Şarman Gençay
Prof. Dr. Şule Aydeniz, *Yeditepe Ü.*
Prof. Dr. Taner Timur, *Ankara Ü.*
Prof. Dr. Uğur Soytaş, *ODTÜ*
Doç. Dr. Barış Tekin, *Marmara Ü.*
Doç. Dr. Demet Lüküslü, *Yeditepe Ü.*
Doç. Dr. Didem Danış, *Galatasaray Ü.*
Doç. Dr. İdil Uz, *Yeditepe Ü.*
Doç. Dr. Murat Yüceşahin, *Ankara Ü.*
Doç. Dr. Şirin Dilli, *Giresun Ü.*

CONRESS

Contemporary Research in Economic and Social Sciences

İktisat ve Sosyal Bilimlerde Güncel Araştırmalar

İÇİNDEKİLER

7	Prof. Dr. Dursun Arıkboğa, <i>Başlarken</i>
9	Prof. Dr. Necla Geyikdağı, <i>The Evolution of British Commercial Diplomacy in the Ottoman Empire.</i>
47	Prof. Dr. Nuray Ekşi, <i>18 Mart 2016 tarihli AB-Türkiye Zirvesi Bildirisinin Hukuki Niteliği</i>
87	Prof. Dr. Meral Öztoprak, Arş. Gör. Özlem Özdeşim Subay, <i>'Action of Violence' or 'Democratic Protest'? According to the Turkish Press Gezi Park Resistance</i>
97	Prof. Dr. Elçin Kürşat, <i>The Established And The Outsiders-Theorem Instead Of "Racism": A Figuration Of Power Assymetrie.</i>
127	Prof. Dr. Ahmet Özçam, <i>Some Equity in Tax Collections of the Government in a Commodity Market</i>
155	Prof. Dr. Natalya Ketenci, <i>The Impact of the Global Financial Crisis on the Economic Development in the Eurasian Region</i>
175	Yrd. Doç. Dr. Pınar Yazgan, Doç. Dr. M. Murat Yüceşahin, Doç. Dr. Sevim Atıla Demir, <i>Türkiye 'deki Ev İşçisi Kadınlara Yönelik Toplumsal Cinsiyet Temelli Söylemin Eleştirel Bir Analizi: kadınlarkulubu.com Örneği</i>

Başlarken...

Gerek ülkemizde ve gerekse de dünyada yayımlanan bilimsel dergi sayısında günden güne düzenli bir artış olduğu görülmektedir. Bu artış sosyal bilimler için de geçerlidir. Ancak ülkemizde özellikle sosyal bilimlerde, bu nicel artışa paralel olarak belirli bir standardı yakalamış ve uluslararası alanda kabul gören bilimsel dergi sayısının arttığını söylemek mümkün değildir. Contemporary Research in Economic and Social Sciences – Conress (*İktisadi ve Sosyal Bilimlerde Güncel Araştırmalar*) dergisi bu boşluğu doldurmak iddiası ile yayın hayatına başlamıştır. Bu iddiayı destekleyen en önemli gösterge, üniversite yönetiminin desteği ve yayın kurulunun ortaya koyduğu istek ve özverili çalışmadır. Bu nedenle, Conress'in öngörülen tarihten önce uluslararası alanda hak ettiği yere geleceğine olan inancım tamdır.

Türkçe ve İngilizce makale kabul edecek olan dergi, Haziran ve Aralık aylarında olmak üzere yılda iki kez yayımlanmaktadır. Sosyal bilimler alanındaki tüm araştırmacıların çalışmalarına açık, hakemli bir dergidir.

Dergi fikrinin ilk kez ortaya atıldığı andan itibaren desteğini esirgemeyen ve bizleri teşvik eden Yeditepe Üniversitesi rektörü sayın Prof. Dr. Canan Aykut Bingöl'e teşekkür etmek isterim. Dergi ile ilgili izin çalışmaları başta olmak üzere, makalelerin toplanması, hakem sürecinden geçmesi ve editörlüğünün yapılması sürecini titiz bir şekilde özverili bir çalışmayla gerçekleştiren derginin editörü Yrd. Doç. Dr. Gökçe Bayındır Goularas ve yayın kurulu üyelerine sonsuz teşekkürler. En önemli teşekkürüm ise hakemlik yapmayı gönüllü olarak kabul eden ve ilk sayının çıkmasında zamanlarını ayırıp hızlıca değerlendirmelerini yapan hakem kurulu üyelerine olacaktır.

Contemporary Research in Economic and Social Sciences – Conress dergisinin kalıcı ve amaçlanan standartta bir dergi olarak uzun yıllar yayımlanıyor olması en büyük dileğimizdir. (05 Haziran 2017)

Prof. Dr. Dursun Arıkboğa

Yeditepe Üniversitesi İİBF Dekanı

The Evolution of British Commercial Diplomacy in the Ottoman Empire

Necla Geyikdağı

Department of Economics, Faculty of Economics and

Administrative Sciences

Yeditepe University, Turkey

necla.geyikdagi@yeditepe.edu.tr

Abstract

Commercial diplomacy, that involves the activities of diplomatic actors such as information gathering, lobbying and negotiating for the interest of their nationals in host countries, was used by the European powers to further their imperialistic goals through trade and investments. This study attempts to explain the evolution of British commercial diplomacy in the Ottoman Empire. In the earlier stage of diplomatic activities, between 1830 and 1875, British diplomacy concentrated in promoting free trade and investments that facilitated trade. After 1875, when the dissolution of the Ottoman Empire became imminent, the British government wanted to increase its economic presence in this country by considering new investments in order to make future claims on the spoils of the expected to be defunct Ottoman state.

Although commercial diplomacy has a long history as a component of international relations, it seems to have gained a stronger emphasis since the 1990s. Commercial, or economic, diplomacy is generally

defined as “a government service to the business community which aims at the socially beneficial business ventures” (Kostecki and Naray 2007). Public and private actors are involved in gathering information, lobbying, networking and negotiating for the interest of their nationals in host countries (Lee 2004; Ruël, Lee and Visser 2013; Bayne and Woolcock 2011). They work to promote the trade of their country and support other business activities (mainly investments) of their country, by using diplomatic channels and processes. At the end of the twentieth century, as some developing countries increased their involvement in world trade and business, they usually follow the well trodden paths of the developed countries to catch opportunities and successfully compete in the globalized world.

10

In the nineteenth century, the Great Powers used commercial diplomacy to further their imperialistic goals through trade and investments. Today, scholars (in International business, political science, and international relations) strive to make recommendations to commercial diplomats (commercial attachés and trade representatives) and managers of multinational corporations on making decisions and negotiating with foreigners in order to increase their benefits from international transactions.

This study tries to analyze the evolution of British commercial diplomacy in the Ottoman Empire and attempts to assess its success. Although the Ottomans granted the first British capitulations in 1581 and allowed the Levant Company to carry out trade in the seventeenth century (İnalçık 1970: 214-15), one cannot see substantial diplomatic activity until the early nineteenth century when the British Industrial Revolution put pressure on mass producing firms to find markets and those looking for raw materials. One can witness increasing diplomatic activities during the 1830s to pressure the Sultan to sign a free trade

agreement to reduce tariff duties and provide privileges for traders. Thus, the first stage of such diplomatic activities comprised facilitating trade; extending markets for surplus production and procuring raw materials for the British industry, followed by railway construction at high guaranteed interest rates to reach the interiors of the country. However, with changing conditions around the years of Ottoman bankruptcy, British diplomatic policy changed as well, concentrating only on protecting the trade roads to India and also making its diplomatic position stronger in the case of the dissolution of the Ottoman Empire. Thus, the British Government wanted to increase the British presence and considered new investments basically in order to make claims on the spoils of the expected to be defunct Ottoman State.

The Period from 1830 to 1875

In the spring of 1826, Tsar Nicholas I sent an ultimatum to Mahmud II demanding the full recognition of the privileges of the Moldavian and Wallachian Principalities and the autonomy of Serbia. The Sultan succumbed under British pressure, and approved the Convention of Akkerman in October, thus accepting all the Russian demands and recognizing the Russian domination of the Caucasus and permitting Russian merchant ships to sail freely in all Ottoman waters, including the Straits (Shaw and Shaw 1977: 29). After the destruction of the Janissaries (Yeniçeris), and before having a fully developed new army, the foreign powers did not allow any time for the Sultan to put his administration into order. But Russia, with increasing arrogance, asked the Ottomans to give in to the Greek rebels. Britain again pressured the Sultan to accept the Russian demands. When the Ottoman army advanced to capture Athens in June 1827, Britain signed the Three-power Treaty in London (6 July 1827) which became the basis for Greek independence (Puryear 1935: 9). The three allies, Britain, France

and Russia, attacked the Ottoman fleet at Navarino. After destroying 57 ships and killing 8000 soldiers under intense artillery fire, they blamed the Ottomans for resisting the intervention and remaining in the harbor (Shaw and Shaw 1977: 30). In response to Ottoman resistance, Russia declared war, advancing from the Balkans and the Caucasus, began to supply large amounts of arms and ammunition from her Mediterranean fleet to the Greek insurgents. The war ended with the Treaty of Edirne, with territorial losses in the Balkans and more extensive losses in the East, and a war indemnity to Russia, about the double of the Ottoman budget, to be paid over a period of ten years (Shaw and Shaw 1977: 32).

In 1832, the governor of Egypt, Mehmet Ali Paşa, initially with the prodding of Britain and France, rebelled to gain his independence. The well-equipped modern army of Mehmet Ali easily prevailed over the Ottomans, and the Ottoman disaster alerted the Tsar to prevent the establishment of a powerful new state that could resist Russian penetration better than the Ottomans could do. The Sultan accepted the Tsar's offer of assistance against Mehmet Ali. When Mehmet Ali's son, İbrahim, occupied Kütahya (February 1833), a Russian fleet arrived in the Bosphorus, and settled at Hünkar İskelesi, to defend Istanbul. Before leaving Istanbul, the Treaty of Hünkar İskelesi was signed between the Russian and Turkish Empires (8 July 1833). This treaty included provisions which advanced Russian policy in the Region. It was stipulated that, in case of war, the Ottomans would close the Dardanelles against the enemies of Russia, in exchange for the aid of Russia to defend Istanbul. This state of affairs was not acceptable for Britain and France and they protested to Turkey and Russia (Debidour 1891: 324).

For the British, the Eastern question became acute after 1833. The Ottoman Empire became "decrepit" with her new dependence

upon Russia, and the jealousies of the European powers prevented an “equitable division” of the Sultan’s lands. The British foreign secretary Lord Palmerston received numerous anti-Russian reports from the agents of his government throughout the Middle East that increased his fear of Russian expansion toward India. The Russian gains after the Treaties of Edirne and Hünkâr İskelesi made Palmerston very anxious, and led him to devise a firm policy for dealing with Russia (Purveyar 1935: 11-2).

As Bailey (1942: 39) pointed out, Britain’s policy of maintaining “the territorial integrity of the Ottoman Empire” had long been viewed as an integral part of her foreign policy throughout the nineteenth century. One of the main reasons for the profound change in British policy in favor of the Turks which was followed for more than two decades was the possession and/or control of territory in the Mediterranean which was on the way to her prime colony, India. Another fundamental cause for this change was the steady improvement in trade relations with this part of the world. After 1825, British exports to Istanbul, Izmir, Beirut and Trabzon, to mention only the most important ports of the Ottoman Empire, led even the conservative British to recognize the importance of the Sultan’s dominions regarding the economic prosperity of Britain (Bailey 1942: 40-41). With the advances of transportation after the use of steam power in ships, the Mediterranean began to replace the Cape of Good Hope as the more direct route to India and other parts of Asia, thus, raising the importance of Eastern Mediterranean. The year 1833 became the starting point of this “program for the rejuvenation of Turkey” during the period of peace between 1833 and 1839 (Rodkey 1930: 194). The program would urge the Turks to carry out military and administrative reforms to make the Empire strong enough to shed of the need of Russian protection. Palmerston thought that a shorter route to India via Syria and Mesopotamia (through the Euphrates) would be

preferable, and befriending and supporting the Ottoman Empire would serve British interests better. During Napoleon's invasion of Egypt, an alternative route from Aleppo or from Istanbul to Bagdad and the Persian Gulf was frequently used. In the first half of the nineteenth century, when Egypt fell again under French influence, the British reconsidered the Mesopotamian route which lay through the friendly Sultan's dominions, at once avoiding and overlooking both Mehmet Ali in the South and Russia in the North (Crawley 1929: 69).

The increased interest in the Mediterranean in the second quarter of the nineteenth century stemmed from the changing industrial and trade conditions in Britain which had undergone an Industrial Revolution. In order to operate new factories efficiently, a steady stream of raw materials was necessary, while manufactured goods had to be carried to the markets speedily to make way for new production. David Urquhart urged the British to develop the Turkish provinces as competitors of Southern Russia especially for grain (Puryear 1935: 15). Although Britain's trade with Turkey made up a small proportion of her total trade, it had the prospect of further development. In the first half of the nineteenth century, Britain enjoyed a near-monopoly position in international trade. Her major problem was to find markets for the flood of manufactured goods constantly pouring out from the factories (Bailey. 1942: 68-9). But the constant penetration of Russia from the Caucasus and the French influence in Egypt were considered to be ominous to British trade with the Ottoman Empire and the rest of Asia. Therefore, as it was vital for the British to keep the region secure for trade and transportation and carry out trade profitably, they had to prepare the ground for this purpose.

David Urquhart was a British subject who came to the Ottoman lands to help the Greeks during their struggle for independence. Then,

as he realized the harmful effects of a weakened Turkey on the Eastern trade of Britain, he wanted to investigate the conditions in place, and came to Istanbul. After spending some time in the Ottoman Empire, at Palmerston's request, he wrote a book, *Turkey and its Resources*, analyzing the Turkish trading and administrative system as well as the opportunities in this country for his countrymen. He averred that the low priced English cottons would convince the Eastern nations to stop domestic production (Urquhart 1833: 143). It is believed that this book was widely read when it was published in 1833. When the Treaty of Hünkâr İskelesi became known in England, Urquhart found it "offensive" against England.

In August 1833, Urquhart proposed to Palmerston a new project by which he would be sent through the Balkans and western Asia as a commercial investigator (Bailey 1942: 58-59; Puryear 1935: 24). Upon his return to Istanbul, with the backing of the British Embassy, he wrote pro-trade articles in order to influence the Ottoman public opinion. According to Berkes, he and the editor of *Le Moniteur Ottoman*, Alexandre Blaque, were the authors of many articles that proposed a new economic and trade policy for the Ottoman Empire (Berkes 1975: 330).

In the mid-1830s, while the British were preparing the groundwork for a free trade agreement, Palmerston wanted to install British officers as commanders of units in the Turkish navy. The presence of French military instructors in Egypt and of Prussian ones in Turkey during these years, probably gave him the idea of sending some British naval and military officers to serve as instructors. If the British officers were given actual commands, it would secure an internal control in Turkey, achievable in no other way. The British were able to achieve it, after the Commercial Treaty was signed by Mustafa Reşit Paşa, the Foreign

Minister, who dispatched a request to London for three naval instructors to serve in Turkey (Purveyar 1935: 56).

The customs tariff agreement of 1820 ended in 1834. Tariffs had to be renewed every fourteen year to take into account international price increases. The British were not willing to have it renewed as this would lead to higher tariff payments to the Ottoman government. The customs duties for goods coming from Britain to the Ottoman Empire were only three percent, while those imported to Britain, for similar goods was 60 percent (Bailey 1942: 120). Even Urquhart found high British tariffs as an obstacle in front of manufacturing efficiency in his country (Urquhart 1833: 175-6). While the Ottoman authorities desired to have a reasonable increase in the duties, Britain's goal was to have an agreement to terminate the internal monopolies in the Ottoman Empire. By abolishing these internal monopolies, there would be no producer left who could compete with the British goods protected by the Ottoman state. In 1836, Urquhart prepared a draft agreement which was sent to the British Foreign Ministry after the approval of the Ministry of Commerce (Kütükoğlu 1974: 87-88). Then, the British Ambassador, Ponsonby, began to exert pressure to get the negotiations started in Istanbul. The Ottoman government did not want the agreement as it stood. Other countries, especially France and Russia were following these developments closely. As the French were convinced that Britain desired to eliminate French influence in Egypt, the French Chargé d'Affaires began to make similar proposals. Furthermore, Egypt attracted Britain's ire as it was competing with Britain with its cotton and foodstuffs and controlling the roads to India, through the Red Sea and the Euphrates (Lavallée 1855: 500). When signed by the Sultan, the convention would also bind Egypt.

Meanwhile, Urquhart who could not get along with his ambassador,

was finally dismissed by Palmerston who sent H.L. Bulwer to Istanbul as the first secretary of the embassy. Mustafa Reşit Paşa's return from London facilitated Bulwer's task. It did not take too long to convince the Sultan to agree to the treaty, as rumors circulated that Mehmet Ali would declare his independence. When the British promised assistance against Mehmet Ali's expected move, it was not difficult for Reşit Paşa to persuade the Sultan. Should the British get this agreement, according to international law, it would also be applicable to Egypt which would lose its monopoly concessions. Since Egypt's military expenditures were financed, to a large extent, from monopoly revenues, its economic policy would be derailed and Mehmet Ali's political power would diminish. These factors were enough to convince Mahmud II to accept this treaty (Tengirşenk 1940: 310; Berkes 1975:331).

The Anglo-Turkish commercial convention was a big success for British commercial diplomacy. Like other European merchants, the British paid, until 1838, a three percent (reftiyye) tax when the goods were loaded on board a ship to be sent to Britain. The new convention also required the British to pay the nine percent (amadiyye) tax, making the total export tax 12 percent. All goods imported from the British Empire to the Ottoman dominions would be subject to a three percent tariff duty based on their value. The yed-i vahit system which granted the trade of various products to certain monopolies would be abolished (Kütükoğlu 1974: 109-113).

By ending monopolies, the government had lost a major budget revenue. Raising the export (amadiyye) tax to nine percent was expected to cover only a small part of this revenue loss. One contemporary observer commented that "it was a mischievous tax but much less mischievous than the system which it replaced". Foreigners admitted that an increase in export duty rather than import duty was anomalous,

but said “the Turkish government is not *maître chez soi*” (Temperley 1936: 166). The commercial treaty spelled the infringement of Ottoman sovereignty over its economic policies. It not only fixed such low import duties, but also prepared ground for future interventions in tariff policies.

The trade figures in Table 1 show the development of trade between Britain and Turkey. British exports to the Ottoman Empire increased seven fold from 1827 to 1845, from 1,078,920 to 7,620,140 pounds, according to Bailey (1942: 70-74) who used British customs ledgers and Parliamentary Papers to compile the trade statistics. Although the numbers are not considered complete, they still show the increasing trend in trade, and ever-increasing trade deficits for the Ottomans. Imported goods to Turkey were paid for with agricultural produce, valued in Ottoman lira, thus reducing the value of Turkish exports.¹

The Ottoman coins used in trade at this time were *beşlik* (5 piaster) which were introduced in 1810 and renewed in 1829 as well as fractions of it (2.5 and one piaster). The intrinsic value of these coins were much less than the nominal value as their precious metal content was less than the nominal required (Engelhardt 1882: 100; Issawi 1980: 327). Valuing exports at this continuously depreciating domestic currency meant continuous reduction in the nation’s resources. Since a large part of the trade deficit was paid in bullion or internationally acceptable specie, a depreciating currency was a permanent fact, leading to the loss of national wealth. As seen in Table 1, Turkey had very large trade deficits (a surplus for Britain) and her exports covered only a small part of her imports. One can also see that the trade surplus of Britain from Turkey continuously increased, while the exports of Britain to Turkey averaged about 4 percent of her total exports in the years following the Trade Convention, her imports from Turkey remained at about 1.8

percent. However, Britain pulled out a very large percentage of her trade surplus, 7 percent between 1838 and 1845 from Turkey. This balance, of course, was paid in bullion or specie.

TABLE 1. Value of Exports from the United Kingdom to Turkey and Imports into the United Kingdom from Turkey

Year	Exports British £	% of Exports	Imports British £	% of Imports	Trade Balance	% of
1827	1,078,920	1.8	598,650	1.3	480,270	2.8
1828	423,151	0.7	731,943	1.6	308,792	1.8
1829	1,394,588	2.1	431,062	1.0	963,526	4.2
1830	2,745,723	3.9	726,065	1.6	2,019,658	8.6
1831	2,113,928	3.0	759,797	1.5	1,354,131	6.2
1832	2,091,590	2.7	654,146	1.5	1,446,444	4.6
1833	2,450,204	3.1	643,958	1.4	1,806,240	5.3
1834	2,467,944	2.9	741,280	1.5	1,726,664	4.8
1835	2,706,591	3.0	879,089	1.8	1,827,502	4.3
1836	3,649,925	3.7	1,030,110	1.8	2,619,815	6.5
1837	2,747,807	3.2	841,395	1.5	1,906,412	6.1
1838	4,672,720	4.4	789,118	1.3	3,883,602	8.8
1839	3,578,561	3.2	1,196,430	1.9	2,382,131	4.9
1840	3,673,903	3.2	1,240,812	1.8	2,433,091	5.0
1841	3,630,792	3.1	1,212,749	1.9	2,418,043	4.6
1842	4,688,207	4.1	1,168,036	1.8	3,520,171	7.2
1843	5,440,941	4.1	1,243,759	1.8	4,197,182	6.8
1844	7,688,406	5.3	1,292,989	1.7	6,395,417	9.1
1845	7,620,140	5.1	1,465,972	1.7	6,154,168	9.4

Source: Bailey (1942) British Policy and the Turkish Reform Movement: 70-74.

This kind of free trade system seems to be very lucrative for the British tradesmen who wanted to keep this valuable market for themselves. One can see easily why the British Foreign Office put pressure upon the Sultan to secure the Trade Convention of 1838. In the 1830s and 1840s, the British trade steadily increased, and by 1850, the Ottoman Empire was surpassed only by the Hanse Towns and Holland as an outlet for British manufactures (Bailey, 1942: 82).

British diplomacy had shown great efforts after 1833, to convince Mahmud II to carry out military and administrative reforms in order to resist Russian aggression. When reading books based on the British

diplomatic records, one gets the impression that the Sultan was a hesitant person who failed to accept the reforms recommended by the British diplomats. In reality, Mahmud II started his reforms much before the British forced their way to the diplomatic scene in the Turkish capital. Reforms in the military had even begun earlier at the time of Selim III by the opening of schools such as the Imperial School of Naval Engineering (Mekteb-i Mühendishane-i Bahri-i Hümayun), the School of Artillery (Topçu Mektebi), and the Imperial School of Land Engineering (Mekteb-i Mühendishane-i Berri-i Hümayun). When the government realized that the need for armaments could not be met by simply importing from Europe, measures had been taken to terminate the dependency on imported weaponry. Factories for cannons, guns and ammunition were established. Selim even urged wealthy officials to build and sail their own merchant fleet, and new Ottoman trade vessels began to appear in Mediterranean ports. However, these efforts were opposed by the European diplomats who saw these reforms as attempts to reduce their traditional interests and privileges.

The European representatives at the Porte thus began a policy which was to prevail during much of the nineteenth century despite idealistic sentiments for reform. They opposed really fundamental reforms because of the threats posed to their traditional privileges. Thus in many ways Europeans in the Empire became as strong defenders of their vested interests and opponents of real reforms as were the most reactionary members of the old Ottoman ruling classes (Shaw 1971: 179)

Palmerston's and his ambassador Ponsonby's urging Mahmud to carry out some reforms of their choice could have been found irritating by the Sultan. It was in 1827 that Great Britain joined the Three-power Treaty with France and Russia, destroying the Ottoman fleet at Navarino and forming the basis for the separation of a part of the Empire, Greece. Then, together with France, the British allowed Russia

to declare war and snatch lands in the Balkans and the Caucasus in 1829. In 1832, when these two allies refused to support Turkey against Mehmet Ali's aggression, Russia came to the Sultan's aid. In the end, it was the French and British entente that led the severance of Greece, Egypt and Syria for the time, and caused the Russians to come to Edirne and Istanbul, and to build a fleet in the Black Sea. Then, why would Mahmud trust the British who were advising some types of reforms that would only suit them.

Just after he started his reign, Mahmud signed a Document of Agreement (Sened-i İttifak) with notables and provincial governors. Following long deliberations and discussions, he secured the loyalty and cooperation of notables to carry out his military and administrative reforms, and he promised in return levying taxes fairly according to a new tax system (Shaw and Shaw 1977: 2-3). During the next 18 years, he worked to build a cadre of devoted soldiers and statesmen, and waited for the day when he would be able to get rid of the Janissaries and carry out further reforms. Berkes (1998: 92) wrote that

Mahmud found a new basis for the Ottoman sovereignty: people. He threw away his cloak of sacred power with all its trappings and made himself not the defender of the faithful but the enlightener of the Ottoman citizenry. He founded an absolute monarchy supported by a centralized bureaucracy and a state army recruited from among commoners and formed with a new secular, and progressive orientation.

Mahmud wanted to be close to his subjects and mix with them. He treated muslims and non-muslims alike without distinction (Temperley 1936: 40-1). He did not show the extravagance which people expected to see in oriental palaces (De Kay 1833: 155-56). Unfortunately for him, and his country, he had to destroy the Janissaries who became incompetent and disobedient, at a very perilous period of insurrections

and wars. It became obvious that the destruction of the Janissaries was a prerequisite for forming an effective military force and carrying out other administrative and legal reforms. Thousands showed up at Atmeydanı (the Hippodrome) to support the Padişah on that eventful day. The British ambassador Stratford Canning said “there is no denying that opinions of respectable men, so far as they can be ascertained, were in favor of change” (Temperley 1936: 20).

Mahmud died before realizing the reforms he envisaged. However, his collaborators were able to formulate his ideas in a document which was proclaimed, six month after his death, in the presence of the new Sultan, sixteen year old Abdülmecit. This document, Gülhane Hatt-ı Hümayunu (the Gülhane Charter) stated that the old disordered system would be replaced by a new order based upon the protection of such legal fundamentals as life, property, honor, and would be equally applicable to all muslims and non-muslims of the Empire (Berkes 1998: 145). This new ordering (Tanzimat) of legislative and administrative system opened a new era from 1839 to 1879. The pledges of this charter were turned to reality during the next 40 years by a group of bureaucrats and diplomats who were called the Men of the Tanzimat, including Mustafa Reşit Paşa, and others trained and protected by him. The new laws were legislated and administrative changes were made to carry out the promises made in the charter (Shaw and Shaw 1977: 61-3; Temperley 1936: 161-5).

This document is viewed as the earliest constitutional document in any Islamic country (Berkes 1998: 145). It ordered the incorporation of the fundamental rights in the administrative and legal structure. The British never supported a constitutional system in the Ottoman Empire. While Palmerston claimed to be the champion of constitutionalism, and actively supported constitutional movements all over Europe, he was

against constitutionalism and parliamentary government in Turkey. Temperley (1933: 157-8) argued that he and his ambassadors would rather have Sultan Mahmud follow his own road. But, after Mahmud's death, and later in the 1870s, when a constitutional regime was much desired by the Young Ottomans there was no encouragement by the British. Palmerston's successors in the Foreign Office, whether liberal or conservative, followed the same policy, "believing with Gladstone that constitutional regime would place Christians more at the mercy of the Moslem group" (Bailey 1942: 155-6). This meant that the Christians in the country had many advantages, like the protection of foreign powers, and they could lose such privileges under a parliamentary system treating everyone as equal.

During the Tanzimat era, there were significant changes in the political and economic order of the country. Even Sir Edwin Pears who blames the Turks and Muslims for being backward and fanatical on every occasion, admits that the progress, especially in the 1860s and 1870s resulted in improvements not only in the administration, but also in the health and educational areas (Pears 1912). The Ottoman economy was restructured in line with the 1838 Commercial Treaty. As the Turkish economy specialized in agricultural production, manufacturing declined, leading to the deindustrialization of the country.

As seen in Table 1, from 1827 to 1845, British exports to Turkey increased seven times while her imports from Turkey grew by 2.5 times. Yet, the lack of roads and other infrastructure made trading arduous from the interiors and many believed that this situation prevented trade to develop further. Building roads and improving harbors and similar installations became requisite. The British were the first foreigners to receive concessions to build railways in the Ottoman Empire. The Council of Public Works (Meclis-i Nafia) which was created during the

Tanzimat reforms and included several Europeans among its members, prepared a *Cahier des Charges* on the concessions of railways. This *cahier* specified in six chapters and 86 paragraphs “as minutely as possible of the plan and concession of railways, of the manner of maintaining and working them, of the length of the concession, of the caution money, the guarantee, the rates, the regulation of the railway service, and diverse other matters connected with the subject (*The Times* 1858: 8).

British merchants, doing business around İzmir, the largest port for trade, emphasized the necessity for building efficient means of transportation to facilitate their activities. In 1855, a British merchant, Robert Wilkins and four of his associates demanded a concession from the Ottoman Government to build a railroad between İzmir and Aydın. Although the concession was granted in 1856, the concession holders had no money for the construction. After the concession changed hands, and with some financial difficulties the line was built and became operational at the end of 1866. Another British merchant, J. Trevor, obtained a concession for a 60 kilometer line between Boğazköy (Chernovoda) and Köstence (Constantza) on the Black Sea. To the surprise of Western observers, owners of this first railroad in Rumeli, asked no guarantees from the government. This short line opened in 1860. The longer 220 kilometer Varna-Ruşçuk (Rustchuk) line was built just after this, with annual guarantee payments of 140,000, 120,000 and 100,000 pounds respectively for the first, second and third 33-year periods (Geyikdağı 2011: 78). During the same years, another British firm constructed the İzmir-Kasaba (Turgutlu) line with a kilometric guarantee of 5 percent of the capital. By the end of 1866, the British had the first four lines of railways in the Ottoman Empire (Du Velay 1903:249).

In trade related issues, consulates in major trading centers assisted their compatriots. When cotton merchants tried to gather information about cotton cultivation in western Anatolia, the Manchester Cotton Supply Association conducted a survey in 1856 through the British Foreign Office. The British consulate in İzmir responding to the questionnaire reported that although transportation by camel caravans was very costly, the construction of the Aydın Railroad which had just began, was expected to boost the cultivation in the region (Kurmuş 1974: 79-80; The Manchester Guardian 1861: 5)

Before the 1820s, cotton was grown in the Ottoman Empire for mostly domestic textile production and some exports to Europe. Cotton production was diminishing in the 1830s because of American competition as well as a decline in the local handicrafts. In 1827, a British consul in Edirne told “when our cotton manufactures were scarcely known in this country, the cultivation of cotton was very considerable in some districts”, and all was used for local consumption (Issawi 1980: 233). Then, in the 1840s, the Ottoman Government tried to improve cotton cultivation. The British desirous to decrease their dependence on American cotton, especially during the Civil War, encouraged cotton growing in Turkey. Even before the start of the Civil War, British manufacturers, realizing the danger of closing down their factories, thought of importing cotton from Turkey. The Newspaper, *Ceride-i Havadis* which was published by an Englishman, issued several articles concerning cotton cultivation and trade, starting in 13 January 1861. One article stated that should cotton cultivation be started in certain regions, it was possible to obtain seeds free of charge and machinery at factory prices (Issawi 1980: 237).

The British and the French also pleaded for the elimination of the tithe (aşar) duty for the cotton growers. The efforts of the *Ceride-i*

Havadis as well as the British Foreign Office generated a favorable outcome. The Ottoman government decree promulgated in January 1862, announced that those who planted cotton on vacant lands would have free usufruct and no tithes would be paid for five years. In addition, roads would be built to facilitate transport (Geyikdağı 2011: 58).

During the 1850s, several British companies started to produce flour, cotton and olive oil, soap and similar products using steam-powered machinery in western Anatolia. Then these foreign traders and producers attracted foreign service companies, insurers and bank branches to the region. The British also wanted to build and operate a quay in İzmir, and made an agreement with the government. When the founders of the company were not satisfied with the work of the British engineers, they contracted with a French company which eventually owned the quay facilities.

Since the Ottoman State was not able to bear the heavy financial burden of the Crimean War, borrowing from Europe became inevitable. The first loan in 1854 was followed by another in 1855. For the second loan, the British and the French Governments convinced the Ottomans to borrow five million pounds and guaranteed the interest payments of the debt. Even the most conservative bankers became interested and the bond was sold at a premium of 2.62 percent of its nominal value. In Blaisdell's opinion "this transaction contained the seed of the idea of foreign control". The British and French Governments imposed conditions that the loan would be used exclusively to finance the war, and two delegates, one British and one French, would be appointed to audit the Ottoman Treasury accounts (Blaisdell 1966: 28).

Sultan Abdülmecit and his successor Abdülaziz were no match for Sultan Mahmud. They were weak, extravagant and easily influenced by the strong men around. Abdülaziz was unable to recognize the gravity

of the financial situation, and continued to build palaces, mosques, barracks, and purchased inefficient ships for the navy. Finally, in 1875, the Ottoman Government defaulted on its foreign debt and six years later a contract was concluded between the Government and the representatives of its foreign and domestic creditors for the resumption of payments on Ottoman bonds. Thus, an international body of control, the Ottoman Public Debt Administration (Düyun-u Umumiye İdaresi), was formed.

After the Bankruptcy

After the Treaty of Versailles (1871) when Germany entered the race for acquiring colonies and began speeding up her industrialization through protectionist policies, British diplomatic efforts followed a new course. Following the bankruptcy of the Ottoman State in 1875, the dismemberment of the Ottoman Empire became imminent. The British who regarded themselves as the reform pushers in this country changed their mind. While the relative importance of the British trade and investments was declining, British diplomatic and political activities were engaged to protect the roads to India and to prevent the Russian expansion to the South. The British efforts resulted in the occupation of Cyprus in 1878 and of Egypt in 1882 and the acquisition of new colonies in Africa and Asia at the turn of the century.

In 1876, agitations and rebellions in the Balkans continued in the midst of this serious financial crisis. The European powers once again reviewed their plans as to how they would divide the Ottoman lands among themselves. In spite of the Pan-Slavic sympathy and cooperation by the Russians, the rebellious Serbs were defeated, thus easing the crisis. When the Serbian prince Milan sent his peace proposal to Istanbul, the Russians intervened again to stir up a new war fever in the Balkans. The Russian commander of the Serbian army, Chernayev,

pushed the army to attack the Ottoman positions at Alexinatz twice in one month only to be routed, with many Russian officers losing their lives (Karal 1962: 22-4; Shaw and Shaw 1977: 173-3). When the Russian ambassador intervened again in Istanbul and threatened with a Russian attack, the Ottoman army was called back. The possibility of Russian intervention worried Bismarck who did not want any disagreement in the League of the Three Emperors. His proposal for the division of the Ottoman Empire in a way that would satisfy both Russia and Austria was not totally satisfactory for the British who proposed a conference in Istanbul to settle the Balkan problem. The Ottoman Government did not like the British idea of restoring the pre-war boundaries of Serbia and Montenegro, and promising autonomy and reforms in both Bulgaria and Bosnia-Herzegovina. However, facing the British threat to allow the Russians to attack, the Ottomans accepted the proposal of a conference.

Midhat Paşa's promulgation of a constitution that would establish a parliamentary government disturbed the Europeans' plans. He thought that the declaration of the Constitution would dissuade the powers from intervening in Ottoman affairs under the pretext of implementing reforms. The Ottoman foreign minister informed the delegates at the conference that the reforms demanded by the powers were no longer an issue, since they were embodied in the Constitution which provided equality for Muslim and non-Muslim subjects. As it stood, there was no need for separate religious courts for non-Muslims or local Christian militia. Separate religious courts would destroy the secular courts included in the Constitution, and separate armed groups would disrupt the harmony that the Constitution promised. For these reasons, the proposals developed by the foreign ambassadors were rejected (Shaw and Shaw 1977: 178-9).

Lord Salisbury, “far more favorable to Russia and the aspirations of the Balkan states than were his cabinet colleagues and Disraeli”, made a new proposal allowing foreign officers and commissioners in the administration and security in the Balkans. Since these terms were not acceptable to the Porte, the conference finally broke up with all parties dissatisfied. Salisbury repeated his threat that in the face of the rejection of his plan, Britain would do nothing to help the Porte in case of a Russian attack (Karal 1962: 34-5; Shaw and Shaw 1977: 179). The adoption of the new Ottoman Constitution did not deter the Tsar to declare war. The objective of this new campaign was to advance to Istanbul and the Straits rapidly and force the Ottomans to accept the proposal rejected at the Istanbul Conference. The Russian advances through northern Bulgaria resulted in “large scale massacres of Turkish peasants to make certain that they would not disrupt troop and supply movements”. In the east, the Russian army used similar tactics of arming the local Christians and inciting massacres of the Muslim villagers to prevent any resistance (McCarthy 1998: 117-20). When the Russian army approached Istanbul, the Porte asked for an armistice. In the end, the Congress of Berlin was concluded in July 1878, and the Ottomans were forced to give up two-fifths of their entire territory and one-fifth of their population half of whom were Muslims.

Britain was alarmed by the gains of Russia which could advance to the Mediterranean or the Persian Gulf. Under the pretext of protecting the remaining Ottoman possessions in Anatolia, Disraeli proposed the British occupation of Cyprus. The real reason was to protect the British interests in the region. The Sultan Abdülhamit unwillingly signed the Cyprus Convention under which Britain would occupy and administer the island, and in return provide assistance to defend Anatolia if the Russians attacked (Palmer 1995: 156). Thus, Britain also started its successful tactics for getting her share of the Ottoman spoils.

Between 1859 and 1869, the British had opposed the construction of the Suez Canal on the grounds that it would draw away thousands of workers from the cotton fields and hence cause a reduction in the cotton crop. Since the canal was being built by the French, they were also worried about their increasing French influence in Egypt. The control of the canal was of great importance for the British as it presented the shortest route to India. Hence, they purchased shares of the Suez Canal Company in 1874, and owned it jointly with France. Meanwhile, the lavish spending habits of the khedive family left the government indebted to foreign bondholders, culminating in the establishment of the *Caisse de la Dette Publique* which was responsible for collecting certain state revenues and using them for the payment of debt (Feis 1930: 384-5). This foreign control of state finances increased the native discontent that acquired a religious and nationalistic fervor and anti-European character. When foreign ships appeared outside Alexandria's harbor, some of its inhabitants killed several foreigners in the street. Then the British asked to restore order and stop fortifying the town. The consuls in Cairo tried to intermediate, and the Egyptian government gave its assurances that the British demands would be satisfied. Abdülhamit's pleading with the British government did not produce any positive results. The British were determined, and their ships bombarded the undefended city (Karal 1962: 96; Feis 1930: 388-90). In 1882, the English forces occupied Egypt to protect their position in the country along with the interests of British bondholders and the Manchester textile industries. The weakness of the Ottoman state coupled with the timidity of Sultan Abdülhamit turned this temporary occupation into a permanent one. In the 1880s and 1890s, British investments in the Ottoman Empire declined in relation to those of France and Germany. The British sold their İzmir-Kasaba Railway and its extensions to the French in 1894, and the Mersin Adana line to the Germans in 1896

(Geyikdağı 2011: 60). They also lost their influence at the Ottoman Bank which was initially founded by the British in 1857. The French acquired the majority of the Bank's shares and the committee in Paris dominated its administration.

In the 1890s, the British and the Russians tried to use the Armenians for their goals. Pretending that they wanted to protect this Ottoman minority, they were seeking to create their sphere of influence in Eastern Anatolia. Salisbury thought that it was the time to partition the Ottoman Empire. His program "would offer the Russians a free hand to seize the Bosphorus and Constantinople – an offer they would hardly reject" (Langer 1965: 197). But, this ambitious plan could only be carried out by a general agreement between all the powers of Europe. Salisbury did not want a war, and thought that the show of Russia's military power could coerce the Sultan. When the British embassy in Berlin informed the Germans about this plan Emperor Wilhelm who distrusted the British policy, opposed the whole scheme. But, Salisbury continued his slandering of the Ottomans for the mistreatment and massacre of their subjects. In an American's word

[t]he condition of the Armenians had grown steadily worse since the Berlin Congress, especially in the interior. The policy of England was largely responsible for this. She had undertaken to defend their rights and secure reforms in the Turkish administration and had encouraged them to look forward to the establishment of an autonomous province of Armenia, partly out of sympathy for this Christian race and still more in her own interest, as she believed that an autonomous Armenia would be a barrier against the farther advance of Russia (Washburn 1909: 200-1).

When the railway concessions were abused and became the subject of speculation, leading to hostile rivalries among countries, and exorbitantly

high costs, in 1871, the Ottoman government decided not to grant further railway concessions, and instead , to build railways with state capital. The Haydar Paşa-İzmit line (only 92 km.) which was constructed by the government and completed in 1872, was unsuccessfully operated by the state for a while. Then the government had an operation contract with a consortium of foreign groups. When the Ministry of Public Works wanted to extend the line to Ankara, Sir Vincent Caillard, the chairman of the Ottoman Public Debt Administration (PDA) tried to form an Anglo-American group to finance the project, but failed. The Germans did not miss the opportunity, and purchased the Haydar Paşa-İzmit line, securing the concession for its extension to Ankara. In 1889, the Anatolian Railway Company was formed as the first German company to construct railroads in Turkey (Earle 1923: 31-2; Imbert 1909: 13-5; Du Velay 1903: 586).

The PDA's main concern was to obtain the prompt payments of interest and the principal of Ottoman bonds. It was, of course, essential to secure political and economic stability, and lessen the constant danger of foreign invasion to achieve it. Then, the PDA encouraged railroad construction. With an efficient railway system, a large market would be provided for Anatolian peasants, connecting ports to the hinterland, and making the rich mineral resources of the country accessible. After that, increased peace and prosperity would fill the treasury with higher taxes that would secure the payments to the European bondholders. Therefore the PDA accepted the responsibility of collecting for the financial supporters of the railways certain Ottoman revenues which by concession had been assigned to guarantee a minimum annual return from the railway. The PDA administered the Anatolian Railway guarantees as well as the guarantees of some French lines in Rumeli and Anatolia (Blaisdell 1966: 3; Earle 1923: 19).

In 1898 and 1899, the Ottoman Public Works Ministry received many applications for constructing a railway going to Bagdad and Basra on the Persian Gulf. The international competition became so intense that there were now projects which went beyond the initial plans. French bankers, through their spokesman M. Cotard, sought a concession for constructing a railway from the Mediterranean to the Persian Gulf, utilizing the existing railroads as a nucleus. A Russian and a British promoter both presented their projects for a railroad extending from the Syrian coast to Bagdad (Earle 1923: 59; Langer 1965: 637). When the Sultan granted a concession to the Germans for the construction of the Haydar Paşa harbor works which was the terminus for the Anatolian Railways, there were Russian and French protests. A French firm had the monopoly of harbor works and operations in Istanbul, and they claimed that their concession rights extended to the Asiatic side, to Haydar Paşa. The Russians were discontented with the new turn of events in Istanbul, feeling that German economic interests in Turkey might easily develop into a political hegemony, eventually resulting in a conflict of interest between the two countries. When the Russian ambassador in Berlin expressed his government's annoyance to Von Bülow, the German foreign minister, he denied this rendition. He said that Germany needed markets, her attempts were simply commercial and she had no intentions to oppose Russian political aims about Istanbul (Langer 1965: 640). The Germans did not heed much, because, in 1899, they had the support of both France and Britain. The French, through the Ottoman Bank and the İzmir-Kasaba Railway, signed an agreement with the Deutsche Bank and the Anatolian Railway Company for the cooperation (*a modus vivendi*) between the Anatolian and İzmir-Kasaba Railways (Earle 1923: 59).

The British, after making serious calculations, did not see a significant improvement in their trade transportation by using this new railway.

Security problems were expected for some long years (Chéradame 1903: 140). The British were interested in the control of the Persian Gulf, not a railway to Bagdad or even Basra. They claimed a special position there, and were determined to maintain that. The viceroy of India, Lord Curzon, secured a secret agreement with the local ruler of Kuwait that the sheikh would cede no territory to a foreign power without the sanction of the British government. Some writers in the British press wrote that “it would be better to have Germans in Anatolia and Mesopotamia than to have Russians secure a footing there and then bang the door in the face of British commerce” (Langer 1965: 642-3).

In August 1913, the Izmir-Aydın Railway which was the only British railway remaining in the Ottoman Empire, requested the support of its government in getting a concession to extend the line eastwards from Lake Eğridir to Lake Beyşehir, and the right of steamboat navigation in both lakes. A month later, an Italian syndicate secured the right to survey a possible concession for a line in the same region, from Burdur to Antalya. Italy was politically motivated, and wanted to create her own sphere of influence at such difficult times for the Ottoman government. This affair created a diplomatic wrangle for months between Italy and Britain. The Foreign Office could not stay away, and made clear that it would not let the only British-controlled railway in Turkey to be ruined by this action of Italy. The Foreign Secretary, Grey who was trying not to be involved in business operations overseas, once again found himself drawn into this affair to give his full support to the British firm. Just after the parties reached a settlement, somewhat satisfactory to both sides, the war broke out, putting an end to the plans (McLean 1976a).

Although the Porte issued an edict announcing the award of a concession to the Anatolian Railway, in 1899, bickering among the powers persisted. The German bankers tried to get the support of

British finance when the preliminary concession of 1899 turned into a definitive one in 1903. When this failed, the Germans had to build the line themselves in the face of the hostility of England and Russia. The British feared that, in some way or the other, the Bagdad railway might injuriously affect British influence in the Persian Gulf (Pears 1908: 585). Both the French and the British governments hampered the efforts of the Ottoman government while it was trying to raise money for urgent needs, just after the revolution of the Second Constitution. When Mehmet Cavit Bey, the Ottoman Minister of Finance, went to London to negotiate a loan, Sir Edward Grey prevented the British financiers from bidding for the bonds (Ahmad 2013: 12). The Bagdad Railway occupied European diplomacy for a long time. Disagreements with Russia and Germany were overcome by the Potsdam agreements in 1910 and 1911. However, this situation disturbed the Turks who were not consulted and felt a serious infringement on their sovereignty (Earle 1923: 241). The Germans were able to conclude an understanding with the British on the eve of the First World War (Langer 1965: 647).

Adam Block was a delegate of the British bondholders on the council of the Ottoman PDA, and alternate president of the council as well as the president of the British Chamber of Commerce in Istanbul. He was, perhaps, the best person to assess the needs of British commercial interests in the Ottoman Empire. In spite of his position, of an Ottoman public servant, he was continuously in touch with the British Embassy where he served as the chief dragoman from 1894 to 1903, and provided information and advice to the British Foreign Office. In his memorandum, in 1906, he explained the economic penetration of Germany and France in the Ottoman Empire, and appealed to the Foreign Office to “take steps to buttress her eroded position (Kent 1996: 176). Then, The Foreign Office tried to increase the interest of British financiers who would invest in economic enterprises in Turkey

for improving Britain's diplomatic position there. After a long period of deliberation and hesitation, the National Bank of Turkey was established in 1909, by a group of powerful British financiers headed by Sir Ernest Cassel (Kent 1975: 371-2; Mclean 1976b: 294).

The British even considered the fusion of the National Bank and the Imperial Ottoman Bank for political reasons; Grey believed that a powerful Anglo-French syndicate which could provide money for the Turkish government, could destroy the political advantage of Germany (Mclean 1976b: 295). Sir Cassel openly made a proposal to the Ottoman Bank for a merger. British financiers, in general, were unwilling to lend money to the Turks, and this limited the efforts of the National Bank. The Bank was involved in only two bond issues—one for the City of Istanbul and the other for the Treasury (Thobie 1995: 15). Although the bank was formed with a warm Foreign Office encouragement, this support did not last, and the bank could not become strong enough to compete with other foreign financial institutions. However, by 1920, it was somehow able to survive and was considered among the creditors to the Ottoman government when a protest was sent to the occupying Allied High Commissioner (Blaisdell 1966: 198). At least in this respect, the Bank was proved to serve the purpose for its establishment, namely getting a share in the spoils.

Another area where the European powers were competing for concessions was oil exploration. The Deutsche Bank Petroleum A.G. based its claims on the 1888 Anatolian Railways and 1903 Bagdad Railway concessions. Article 22 of the Bagdad Railway concession stipulated that the concession holder would have the right to exploit mineral resources within a 20-kilometer zone on each side of the railway line (Chéradame 1903: 90; Hoffmann 1966: 199). Before the Constitutional Revolution in 1908, the British did not show much

interest in oil concessions in Mesopotamia. During that time, they were not only already extracting oil in Persia, but were also discouraged by the pro-German policies of Abdülhamit. Their hopes increased after the deposition of Abdülhamit, as the Manchester Guardian (30 September 1908) put it:

The change of government in Turkey has worked to British advantage not only politically but in the matter of trade and in potential concessions of every character. Hitherto virtually closed to British engineering enterprise, Turkey will now welcome brains and capital from Great Britain as she never has before, as she will now welcome them from no other country.

The Constitutional Revolution posed a threat to the British position in Egypt and India. The British Foreign Secretary, Sir Edward Grey wrote a memorandum in July 1908, indicating how a successful constitutional movement could influence “young Egyptians” and the freedom movement in India (Ahmad 2013: 2). Then the British followed a conciliatory policy towards Istanbul with the aim of winning over the Young Turks. He again expressed his disappointment about the position of British commercial enterprises in Turkey and of “the poor quality of financiers operating there (Kent 1993: 15).

The British interests in Mesopotamia were closely monitored and analyzed by the Foreign Office, the Board of Trade, the Admiralty, and the Committee of Imperial Defense. Their conclusion was that “commercial dominance was the key to political dominance, and this was Germany’s method” (Kent 1996: 181). It was this positive feeling, towards England in the Turkish capital that led the National Bank of Turkey to be established. Among its four directors was Calouste Gulbenkian who was trying to persuade the Bank to be involved in oil development, and to reconcile British and German interests in that field in order to remove any opposition (Longrigg 1954: 29).

Before the end of 1910, an agreement between the National Bank and the Deutsche Bank was concluded to form, in London, African and Eastern Concessions Limited for the intention of oil exploration throughout the Ottoman Empire. This company became the Turkish Petroleum Company in 1912, and with the intervention of the British Foreign Office, the Anglo-Persian Oil Company became a partner. At a Foreign Office meeting in March 1914, a new agreement was prepared that reallocated the shares: 47.5 percent to the Anglo-Persian Oil Company, 25 percent to the Deutsche Bank, 22.5 percent to the Royal Dutch Shell and five percent to Gulbenkian.

In the first decade of the twentieth century, it was understood that oil as fuel was superior to coal. It was easy to use in combustion engines and far cleaner than coal. When the British Admiralty sought to modernize the Royal Navy, the first consideration was to replace coal fuel with petroleum. Then, the major problem for the Admiralty in the years preceding the First World War was the procurement of oil for the Royal Navy. For this reason, the British government acquired 51 percent of the Anglo-Persian Oil Company in 1913 (Kent 1993: 34-51). This company owned an oil concession for all Persia, with the exception of a small northern part which was under the Russian sphere of influence.

When the Ottoman government intended to set up its own petroleum company including the vilayets of Mosul, Bagdad and Basra, the British Foreign Secretary sent a strong ultimatum to the Porte in July 1913 and another one in March 1914, protesting against this plan. He threatened the reversal of the entire British policy towards the Ottoman Empire and expressed his displeasure of connecting the increase in customs duty to the oil question (Mejcher 1972: 377). The British Foreign Office wanted more than 50 percent for the D'Arcy group of the shares

of any company set up for oil exploration in Mesopotamia. William Knox D'Arcy tried unsuccessfully to acquire oil concessions for the Mesopotamian resources before the Revolution in Turkey. However, he was quite successful in southwestern Iran.

When the British and German Ambassadors in Istanbul requested the grant of an equitable concession for the development of Mesopotamian oil, the Grand Vizier, Sait Halim Paşa, in a letter dated 28 June 1914, addressing them both, stated that the Ministry of Finance agreed to lease the petroleum deposits “discovered or to be discovered” in the vilayets of Bagdad and Mosul to the Turkish Petroleum Company and reserved to itself the right to decide later both its own share of the proceeds and the general terms of the concession (Longrigg 1954: 31). According to Mejcher (1972: 377), this attitude of the Ottoman government showed that “the Sick Man was not quite so anaemic as Britain and Germany would have like him to be”. The Turkish Petroleum Company went into abeyance during the First World War, and the German interest was handed over to the French by the San Remo Agreement of 1920.

Discussion

The seminal article of John Gallagher and Ronald Robinson (1953), “The Imperialism of Free Trade”, had so aptly explicated nineteenth century British imperialism,² that the understanding of British diplomacy’s work and accomplishments has become quite clear. They opposed both the orthodox view of the imperial history and the later view that has seen imperialism as “the high stage of capitalism”. The proponents of the former view maintained that since the mid-Victorian formal empire did not expand geographically, and seemed to be disintegrating, the period (1820-1880) was anti-imperialist. However, since the late-Victorian period (after 1880) was extending formal British rule overseas, it was imperialistic. The holders of both views

contended that the reason for the change after 1880 was caused by “the obsolescence of free trade”. At the end of the nineteenth century, as other European countries began to emulate Britain’s example to achieve industrialization, they were following protectionist policies at home and competing successfully with Britain in world markets. Some of these countries were also competing in the acquisition of colonies. The industrializing nations of Europe brought the end of the British free trade system. Then, the holders of the orthodox view saw that the only way for the British to preserve their world markets was by expanding British rule in other lands.

Other writers such as Hobson (1902) and Lenin (1916/1999) agreed with the reasons and condemned the results of such a change in this imperialistic development of Britain. They saw a drastic deviation from the “innocent liberalism” of the middle nineteenth century. Lenin making an analysis of Hobson’s work, explains “the old capitalism” as when free competition and trade were promoted and the advanced countries were exporting “goods”. In the latest stage of capitalism, monopolies prevailed and advanced countries were exporting “capital”. For him, in a very categorical way, while British imperialism was “colonial”, the French one was “usury” imperialism (Lenin 1916/1999: 70-72).

According to Gallagher and Robinson, the British employed informal techniques of free trade in some countries, extending patterns of free trade and investment and changing cultures. The political lien between Britain and her formal and informal dependencies was flexible.

In practice it has tended to vary with the economic value of the territory, the strength of its political structure, the readiness of its rulers to collaborate with British commercial or strategic purposes, the ability of the native society to undergo economic change without external control, the extent to which domestic

and foreign political situations permitted British intervention, and, finally, how far European rivals allowed British policy a free hand.

The political lien for the Ottoman Empire was simply an “informal paramountcy”, commercial penetration eventually leading to political hegemony. The most common political technique of British informal expansion was the treaty of free trade imposed upon a weaker state. Gallagher and Robinson (1953: 11) mention the 1838 Commercial Treaty between Britain and the Ottoman Empire as an example of such a political technique. Since the Russians refused free trade, the British had to turn to the Ottoman Empire instead “since British pressure at Constantinople had been able to hustle the Turk into a liberal trade policy”. Then, in the middle of the nineteenth century, the British trade following “the invisible flag of informal empire” became a general tendency as Britain signed free trade agreements with other countries. The British policy sought to achieve “informal control” if possible and “formal control” if necessary.

During the late-Victorian period, the political and economic conditions in Europe changed significantly, becoming a period of land-grabbing for the Europeans. Since the defense of the empire in India was given the highest priority in the 1880s, the British seized Cyprus and Egypt, serving as pathways to Asia. When the collapse of the Ottoman Empire became imminent, the British policy turned into land-grabbing again with the purpose of sharing the territory of the moribund Empire together with other powers.

Notes

(Endnotes)

1 According to the early trade theories prevailing in those days, when countries opened to trade, the price of exported goods would increase towards a world market price. It seems that this was not the case in the Ottoman Empire where agricultural produce were acquired by exporters at the low domestic price.

2 In this study, the word “imperialism” has been used in the sense that historians like Langer and Gallagher and Robinson have used it. It neither has a bad connotation, as some authors repeat when they express their rejection of capitalist hegemony, nor is associated with dictatorial power and arbitrary methods of government of empires like Caesar’s and Bonaparte’s empires. It simply means the “rule or control, political or economic, direct or indirect, of one state, nation or people over other similar groups” as Langer defined it. (Langer 1965: 67).

References

Ahmad, F. (2013). The Foreign Relations of the Young Turks, 1908-1914. Yeditepe University Faculty of Economics and Administrative Sciences Working Paper Series No. PS05.

Bailey, F. E. (1942) *British Policy and the Turkish Reform Movement, A Study in Anglo-Turkish Relations, 1826-1853*, Cambridge: Harvard University Press.

Bayne, N and S. Woolcock (2011). What is Economic Diplomacy? In N. Bayne and S. Woolcock (Eds) *The New Economic Diplomacy: Decision-Making and Negotiation in International Economic Relations*, Farnham: Ashgate, pp. 1-16.

Berkes, N. (1975) *Türkiye İktisat Tarihi (Yüz Soruda)* Vol. 2. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Berkes, N. (1998). *The Development of Secularism in Turkey*, London: Hurst & Company.

Blaisdell, D. C. (1966). *European Financial Control in the Ottoman Empire*, New York: AMS Press Inc.

Chéradame, A. (1903). *La Question d'Orient, la Macédoine, le Chemin de Fer de Bagdad*, Paris: Librairie Plon.

Crawley, C.W. (1929). Anglo-Russian Relations 1815-1840. *The Cambridge Historical Journal*, Vol. 3, No. 1, pp. 47-73.

Debidour, A. (1891). *Histoire Diplomatique de L'Europe depuis L'Ouverture du Congrès de Vienne Jusqu'a la Clôture du Congrès de Berlin (1814-1878)*, Vol. I. Paris: Ancienne Librairie Germer Baillière et Cie.

De Kay, James E. (1833). *Sketches of Turkey in 1831 and 1832 by an American*, New York: J. & J. Harper.

Earle, E. M. (1923). *Turkey, the Great Powers and the Bagdad Railway, A Study in Imperialism*, New York: The MacMillan Company.

Engelhardt, E. (1882). *La Turquie et le Tanzimat ou Histoire des Réformes dans l'Empire Ottoman depuis 1826 jusqu'a nos Jours*, Paris: A. Cotillon et Cie.

Feis, H. (1930). *Europe: The World's Banker 1870-1914*, New Haven: Yale University Press.

Gallagher, J. and R. Robinson (1953). The Imperialism of Free Trade. *The Economic History Review*, 6(1), 1-15.

Geyikdağı, N. (2011). *Foreign Investment in the Ottoman Empire: International Trade and Relations 1854-1914*. London: I.B. Tauris Publishers.

Hobson, J.A. (1902). *Imperialism: A Study*, New York: James Pott & Company.

Hoffmann, K. (1966) Oelpolitik und angelsächsischer Imperialismus. In Charles Issawi (Ed) *The Economic History of the Middle East 1800-1914*, Chicago: The University of Chicago Press, pp. 199-202.

Imbert, P. (1909). *La Rénovation de l'Empire Ottoman: Affaires de*

Turquie, Paris: librairie Académique.

Issawi, C. (1980). *The Economic History of Turkey*, Chicago: University of Chicago Press.

İnalçık, H. (1970). The Ottoman Economic Mind and Aspects of the Ottoman Economy. In M.A. Cook (Ed) *Studies in the Economic History of the Middle East from the Rise of Islam to the Present Day*, Oxford University Press, pp. 207-218.

Karal, E. Z. (1962). *Osmanlı Tarihi*, Vol. VIII, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Kent, M. (1975). An Agent of Empire? The National Bank of Turkey and British Foreign Policy. *The Historical Journal*, 18(2), 367-389.

44

Kent, M. (1993). *Moguls and Mandarins: Oil, Imperialism and the Middle East in British Foreign Policy 1900-1940*, London: Frank Cass.

Kent, M. (1996). Great Britain and the End of the Ottoman Empire 1900-23. In Marian Kent (Ed) *The Great Powers and the End of the Ottoman Empire*, London: Frank Cass, pp. 172-205.

Kostecki, M. and O. Naray (2007). Commercial Diplomacy and International Business, *Discussion Papers in Diplomacy*, Netherlands Institute of International Relations 'Clingendael'.

Kurmuş, O. (1974). *Emperyalizin Türkiye'ye Girişi*, İstanbul: Bilim Yayınları.

Kütükoğlu, M. (1974). *Osmanlı-İngiliz İktisadi Münasebetleri I*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.

Langer, W. L. (1965). *The Diplomacy of Imperialism 1890-1902*, New York: Alfred. A. Knopf.

Lavallée, T. (1855). *Histoire de L'Empire Ottoman Depuis les Temps Anciens Jusqu'à Nos Jours*. Paris: Garnier Frères.

Lee, D. (2004). The growing influence of business in U.K. diplomacy. *International Studies Perspectives*, 5, 50-54.

Lenin, V. I. (1916/1999). *Imperialism: The Highest Stage of Capitalism*, Sydney: Resistance Books.

Longrigg, S. H. (1954). *Oil in the Middle East : Its Discovery and Development*, London: Oxford University Press.

Manchester Guardian. The (25 May 1861) Cotton Growing in Turkey and Syria.

Manchester Guardian. The (30 September 1908) The New Turkey – Attitudes towards Enterprise.

McCarthy, J. (1998) Ölüm ve Sürgün “Death and Exile”, *Osmanlı Müslümanlarına karşı yürütülen ulus olarak temizleme işlemi 1821-1922* (Çev. Bilge Umar), İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

McLean, D. (1976a). British Finance and Foreign Policy in Turkey: The Smyrna-Aydın Railway Settlement 1913-14. *The Historical Journal*, 19(2), 521-530.

McLean, D. (1976b). Finance and “Informal Empire” before the First World War. *The Economic History Review*, 29(2), 292-305.

Mejcher, H. (1972). Oil and British policy towards Mesopotamia, 1914-1918. *Middle Eastern Studies*, 8(3), 377-391.

Palmer, A. (1994). *The Decline and Fall of the Ottoman Empire*, New York: Barnes and Nobles Books.

Pears, E. (1912). *Turkey and Its People*, London: Methuen & Co. Ltd.

Pears, E. (1908). The Bagdad Railway. *Contemporary Review*, 94 (July/Dec.), 570-91.

Puryear, V.J. (1935). *International Economics and Diplomacy in the Near East, 1834-1853*. Stanford University Press.

Rodkey, F. S. (1930). Lord Palmerston and the Rejuvenation of Turkey, 1830-41. Part II: 1839-41. *The Journal of Modern History*, 2(2), June, 193-225.

Ruël, H. J.M., Lee, D. and R. Visser (2013). Commercial Diplomacy

and International Business: Inseparable twins? *AIB Insights*, 13(1), 14-17.

Shaw, S. J. (1971). *Between Old and New: The Ottoman Empire Under Sultan Selim III, 1789-1807*. Cambridge: Harvard University Press.

Shaw, S. J. and E. K. Shaw (1977). *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*, Vol. II. Cambridge: Cambridge University Press.

Temperley, H. (1933). British Policy towards Parliamentary Rule and Constitutionalism in Turkey (1830-1914). *The Cambridge Historical Journal*, 4(2), 156-91.

Temperley, H. (1936). *England and the Near East, the Crimea*. London: Longman, Green and Co.

46

Tengirşenk, Y. K. (1940). Tanzimat Devrinde Osmanlı Devletinin Harici Ticaret Siyaseti. *Tanzimat I*. İstanbul: Maarif Matbaası.

Thobie, J. (1995). Les Banques Etrangères à la Fin de l'Empire Ottoman. In J. Thobie and S. Kaçal (Eds). *Système Bancaire Turc et Réseaux Financiers Internationaux*, Paris: L'Harmattan, pp. 11-26.

Times, The (17 November 1858). Turkey.

Urquhart, D. (1833). *Turkey and its Resources: Its Municipal Organization and Free Trade ; The State and Prospects of English Commerce in the East, the New Administration of Greece, Its Revenue and National Possessions*, London: Saunders and Otley.

Velay, A. D. (1903). *Essai sur L'Histoire Financière de la Turquie, Depuis le Règne du Sultan Mahmoud II Jusqu'à nos Jours*, Paris: Arthur Rousseau.

Washburn, G. (1909). *Fifty Years in Constantinople and Recollections of Robert College*, Boston : Houghton Mifflin Company.

18 Mart 2016 Tarihli AB-Türkiye Zirvesi Bildirisinin Hukuki Niteliği

Nuray Ekşi

Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Milletlerarası
Özel Hukuk Anabilim Dalı Başkanı

nurayeksi@gmail.com

47

Öz

Türkiye ile Avrupa Birliği arasında yapılan geri kabul antlaşmasının üçüncü ülke vatandaşları ve vatansızlar açısından uygulanma tarihinin geriye çekilmesi için bazı adımlar atılmıştır. Bu adımlardan biri de 18 Mart 2016 tarihli toplantı sonucunda hazırlanan metindir. Bu metin “AB-Türkiye Anlaşması”, “AB-Türkiye Mülteci Anlaşması”, “AB-Türkiye Açıklaması”, “AB-Türkiye Mutabakat Zaptı” ve “AB-Türkiye Basın Açıklaması” başta olmak üzere muhtelif adlarla anılmaktadır. 18 Mart 2016 tarihli metnin içeriğinin yanı sıra hukuki niteliği ve özellikle bir milletlerarası antlaşma olup olmadığı da tartışılmaktadır. Çalışmamızda ABAD kararlarının yanı sıra atipik milletlerarası antlaşmalara ilişkin Milletlerarası Adalet Divanı kararları ve Viyana Antlaşmalar Hukuku Konvansiyonu uyarınca 18 Mart 2016 tarihli metnin hukuki niteliği irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler

Avrupa Birliği-Türkiye Geri Kabul Antlaşması, Ortak Geri Kabul Komitesi, Ortak Geri Kabul Komitesi’nin 2/2016 sayılı kararı, 18 Mart 2016 tarihli AB-Türkiye Açıklaması, AB-Türkiye Mülteci Anlaşması, atipik milletlerarası antlaşma.

İçindekiler

I. Genel Olarak Avrupa Birliği-Türkiye Geri Kabul Antlaşması

II. Üçüncü Ülke Vatandaşları Açısından Geri Kabul Antlaşmasının Yürürlük Tarihinin Öne Çekilmesi İçin Atılan Adımlar

A. Ortak Geri Kabul Komitesi'nin 2/2016 Sayılı Kararı

B. Ortak Geri Kabul Komitesi'nin 2/2016 Sayılı Kararının Onaylanmasına İlişkin 6714 Sayılı Kanun

C. Ortak Geri Kabul Komitesi'nin 2/2016 Sayılı Kararı ve Bu Kararın Onaylanmasına İlişkin 6714 Sayılı Kanun'un Anayasaya ve Geri Kabul Antlaşmasına Aykırılığı

III. 18 Mart 2016 Tarihli AB-Türkiye Zirvesi Bildirisi

A. 18 Mart 2016 Tarihli AB-Türkiye Zirvesi Bildirisinin Metni

B. Avrupa Birliği-Türkiye Arasındaki Geri Kabul Antlaşmasına İlişkin 18 Mart 2016 Tarihli AB-Türkiye Zirvesi Bildirisinin Hukuki Niteliğine İlişkin Avrupa Birliği Adalet Divanı Kararları

1. Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın 18 Mart 2016 Tarihli Metne İlişkin Yetkisinin Hukuki Dayanağı

2. 18 Mart 2016 Tarihli Metnin Hukuki Niteliğine İlişkin Avrupa Birliği Adalet Divanı Kararları

C. Doktrindeki Görüşler ve Milletlerarası Adalet Divanı Kararları Işığında 18 Mart 2016 Tarihli Metnin Hukuki Niteliği

D. 18 Mart 2016 Tarihli Metnin Hukuki Niteliğine İlişkin Mahkeme Kararlarının ve Doktrindeki Görüşlerin Değerlendirilmesi ve Kanaatimiz

Sonuç

Yararlanılan Kaynaklar

Kısaltmalar

AB: Avrupa Birliği

ABAD: Avrupa Birliği Adalet Divanı

AİHM: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

Bkz.: Bakınız

BMMYK: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

ECJ: European Court of Justice

EU: European Union

GAD: Göç Araştırmaları Dergisi

ICJ: International Court of Justice

LHD: Legal Hukuk Dergisi

NATO: North Atlantic Treaty Organization

OJ: Official Journal of the European Union

RAL: Revista Akademike Legal

RG: Resmi Gazete

s.: Sayfa

TFEU: Treaty on the Functioning of the European Union

UNIDO : United Nations Industrial Development Organization

v.: Versus

vd.: Ve devamı

I. Genel Olarak Avrupa Birliği-Türkiye Geri Kabul Antlaşması

Geri kabul antlaşmaları, yasadışı göçle¹ mücadele etmek için bir araç olarak kullanılmaktadır. Türkiye, bazı devletlerle geri kabul antlaşmaları yapmış; bu antlaşmalarla, Türkiye üzerinden söz konusu devletlere veya söz konusu devletler üzerinden Türkiye'ye yasadışı olarak gelen göçmenlerin geri gönderilmesine ilişkin usul ve esaslar belirlenmiştir. Türkiye, 2001 yılında Yunanistan, 2007 yılında Suriye, 2008 yılında Vietnam ve Ukrayna, 2009 yılında Kırgız Cumhuriyeti ve Romanya, 2011 yılında Rusya, 2014 yılında Belarus ve Moldova, 2016 yılında Pakistan ve Karadağ ile geri kabul antlaşmaları yapmıştır². Türkiye ile Avrupa Birliği arasında yapılan geri kabul antlaşması ise 2014 yılında Resmî Gazete'de yayımlanmıştır³. Türkiye ile Vietnam ve Kırgız Cum-

1* Bu çalışmanın I-II başlıkları altında verilen bilgiler esas olarak EKŞİ Nuray, Türkiye Avrupa Birliği Geri Kabul Antlaşması, İstanbul 2016; EKŞİ Nuray, Joint Readmission Committee Constituted by the EU-Turkey Readmission Agreement Has No Power to Change of Date from 1 October 2017 to 1 June 2016 for the Implementation of Obligations Contained in Articles 4 and 6 on the Readmission of Third Country Nationals and Stateless Persons, 1(2016)1Revista Akademike Legal, s. 21-25 ve EKŞİ Nuray, Türkiye-Avrupa Birliği Geri Kabul Antlaşması: Bir Hatalar Zinciri, 14(2016)163 LHD, s. 3565-3572'den türetilmiştir. Makalede III. başlık altında verilen bilgiler ve makalenin geri kalan kısmı ise özgündür.

Yasadışı (düzensiz) göç kavramı hakkında bkz. EKŞİ Nuray, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku, 3. bası, İstanbul 2015, s. 1-2.

2 Geri kabul antlaşmalarının derlemesi için bkz. EKŞİ Nuray, Yabancılar Hukukuna İlişkin Mevzuat ve Antlaşmalar, İstanbul 2016, s. 485-590; EKŞİ Nuray, Mültecilere ve Sığınmacılara İlişkin Mevzuat, İstanbul 2010, s. 291-348.

3 Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği Arasında İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Antlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, Kanun No. 6547, Kabul Tarihi: 25.6.2014, RG 29.6.2014/29044.

Madde 1- (1) 16 Aralık 2013 tarihinde Ankara'da imzalanan "Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği Arasında İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Antlaşma"nın onaylanması uygun bulunmuştur.

Madde 2- (1) Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 3- (1) Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

Karar Sayısı: 2014/6652: 16 Aralık 2013 tarihinde Ankara'da imzalanan ve 25.6.2014 tarihli ve 6547 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunan ekli "Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği Arasında İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Antlaşma"nın onaylanması; Dışişleri Bakanlığının 16.7.2014 tarihli ve 6702424 sayılı yazısı üzerine, 31.5.1963 tarihli ve 244 sayılı Kanunun 3 üncü maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca 21.7.2014 tarihinde kararlaştırılmıştır (RG 2.8.2014/29076). Ayrıca bkz. RG 17.10.2014/29148.

huriyeti arasında yapılan geri kabul antlaşmaları uyarınca taraf devletler sadece kendi vatandaşlarını geri kabul etmekle yükümlüdürler. Yunanistan, Suriye, Rusya, Ukrayna, Moldova, Romanya, Belarus, Pakistan, Karadağ ve Avrupa Birliği ile yapılan geri kabul antlaşmalarının kapsamına ise sadece taraf devletlerin vatandaşları değil yasadışı göçmen durumundaki üçüncü ülke vatandaşları ve vatansızlar da dahildir⁴.

Kısaca “Türkiye-Avrupa Birliği geri kabul antlaşması” olarak anılan antlaşmanın resmî adı “Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği Arasında İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Antlaşma”dır. Bu antlaşma bir uluslararası kuruluş olan Avrupa Birliği ile yapılmıştır. Geri kabul antlaşması, 2 Ağustos 2014 tarihinde Resmî Gazete’de yayımlanmıştır. Antlaşmanın 24(2). maddesi uyarınca Türkiye ve Avrupa Birliği üyesi ülkelerin kendi vatandaşlarını geri kabul yükümlülüğü 1 Ekim 2014 tarihinde başlamıştır. Antlaşmanın 24. maddesinin (3). fıkrası uyarınca, üçüncü ülke vatandaşları ve vatansızlar açısından antlaşma, onaylandığı tarihten üç yıl sonra uygulanmaya başlayacaktır. O halde geri kabul antlaşmasının, üçüncü ülke vatandaşları açısından yürürlüğe gireceği tarih 1 Ekim 2017’dir.

Ancak daha sonra üçüncü ülke vatandaşları ve vatansızların geri kabulü tarihinin öne çekilmesi için bazı adımlar atılmıştır. 15 Kasım 2015 tarihinde Avrupa Birliği ile Türkiye arasında Ortak Eylem Planı (EU-Turkey joint action plan) hazırlanmıştır⁵. Ortak Eylem Planı’nda Suriye krizine çözüm bulmak için işbirliğinin yapılmasının yanı sıra geçici koruma altındaki Suriyelilere destek verilmesi, Suriye krizi sebebiyle Türkiye’ye finansman sağlanması ve yasadışı göçün önlenmesi için işbirliğinin güçlendirilmesi hususlarına yer verilmiştir. 29 Kasım

4 AB-Türkiye geri kabul antlaşması Avrupa Birliği Resmi Gazetesi’nde de yayınlanmıştır. Bkz. Agreement between the European Union and the Republic of Turkey on the Readmission of Persons Residing without Authorisation, OJ L134 7.5.2014 s. 3-27. EKŞİ Nuray, Türkiye Avrupa Birliği Geri Kabul Antlaşması, İstanbul 2016, Önsöz, s. III; EKŞİ Nuray, Türkiye-Avrupa Birliği Geri Kabul Antlaşması: Bir Hatalar Zinciri, 14(2016)163 LHD, s. 3566-3567.

5 European Commission-Fact Sheet EU-Turkey joint action plan Brussels, 15 October 2015: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-15-5860_en.htm (17.6.2017).

2015 tarihinde Ortak Eylem Planı hayata geçirilmiş ve bu bağlamda geri kabul antlaşmasının tarihinin 1 Ekim 2017 tarihinden 1 Haziran 2016 tarihine çekilmesi hususlarına yer verilmişti⁶. Geri kabul antlaşmasının üçüncü ülke vatandaşları ve vatansızlar açısından uygulama tarihinin 1 Haziran 2016 tarihine çekilmesi için atılan bu adımlar 18 Mart 2016 tarihinde Brüksel’de Türkiye Başbakanı ile Birlik üyesi ülkelerin liderleri arasında yapılan zirve ile pekiştirilmiştir. 18 Mart 2016 tarihinde Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki geri kabul antlaşmasının üçüncü ülke vatandaşları açısından uygulanma tarihinin 1 Haziran 2016 tarihine çekilmesi konusunda mutabakata varılmıştır⁷.

Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki geri kabul antlaşması, konuya ilişkin ilk antlaşma olmamasına rağmen kamuoyu geri kabul antlaşmalarıyla ilk defa bu antlaşmayla tanışmıştır. Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki geri kabul antlaşmasının vize serbestisi ile anılması, kamuoyu açısından bir heyecan yaratmış ve o güne kadar üzerinde durulmayan geri kabul antlaşmalarını kamuoyunun gündemine taşımıştır. Türkiye ile Avrupa Birliği arasında geri kabul antlaşmasının müzakerelerine 2005 yılında başlanmıştır. İnişli çıkışlı bir seyir gösteren müzakerelerde, Avrupa Birliği’nin üçüncü ülkelerin vatandaşlarının ve vatansızların geri kabul antlaşmasının kapsamına girmesi hususundaki dayatmasına Türkiye, vize serbestisinin sağlanması talebi ile karşılık vermiştir. Miktarı tartışmalı olmakla beraber Türkiye’ye sağlanacak malî yardım ise her iki tarafın da müzakerelerin başlangıcından itibaren üzerinde mutabık kaldıkları bir konu olmuştur⁸. Geri kabul antlaşmasının, 2 Ağustos 2014 tarihinde Resmî Gazete’de yayımlanmasını takip eden ikinci ayın birinci günü Avrupa Birliği ve Türkiye’nin düzensiz

6 Meeting of heads of state or government with Turkey-EU-Turkey statement, 29.11.2015: [http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/11/29-eu-turkey-meeting-statement/\(17.6.2017\)](http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/11/29-eu-turkey-meeting-statement/(17.6.2017)).

7 Ayrıntılı bilgi için bkz. EKŞİ, Türkiye Avrupa Birliği Geri Kabul Antlaşması, 121 vd.; EKŞİ, Türkiye-Avrupa Birliği Geri Kabul Antlaşması: Bir Hatalar Zinciri, 3566-3567.

8 EKŞİ, Türkiye Avrupa Birliği Geri Kabul Antlaşması, , Önsöz, s. III.

durumda bulunan kendi vatandaşlarını geri kabul yükümlülüğü başlamıştır. Buna karşın üçüncü ülke vatandaşlarının ve vatansızların geri kabulü açısından 3 yıllık bir geçiş süreci öngörülmüştür. Bu süreç 1 Ekim 2017 tarihinde tamamlanacaktır. Ancak Türkiye ile Avrupa Birliği arasında üçüncü ülkelerin vatandaşları ve vatansızlar açısından geri kabul yükümlülüğünün başlayacağı tarihin 1 Haziran 2016 tarihine çekilmesi hususunda görüşmeler yapılmıştır⁹. Ayrıca tarihin geriye çekilmesi için Türkiye-Avrupa Birliği geri kabul antlaşmasının 19. maddesi ile ihdas edilen Ortak Geri Kabul Komitesi 2/2016 sayılı kararı almıştır.

Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki geri kabul antlaşması, insan hakları ve iltica açısından doğuracağı sorunların yanı sıra Türkiye'ye yükleyeceği ağır yükümlülükler açısından ciddi eleştirilere maruz kalmıştır¹⁰. Türkiye-Avrupa Birliği geri kabul antlaşmasının yapılması bir hatadır, ancak hatalar sadece antlaşmanın yapılmasıyla kalmamış sonraki süreçlerde de hatalara devam edilmiştir¹¹.

II. Üçüncü Ülke Vatandaşları Açısından Geri Kabul Antlaşmasının Yürürlük Tarihinin Öne Çekilmesi İçin Atılan Adımlar

A. Ortak Geri Kabul Komitesi'nin 2/2016 Sayılı Kararı

Milletlerarası hukuk uyarınca geri kabul antlaşmasının, üçüncü ülke vatandaşları açısından uygulanma tarihinin 1 Ekim 2017'den 1 Haziran 2016'ya çekilebilmesi için Türkiye ile Avrupa Birliği arasında antlaşmada değişiklik yapan bir protokolün yapılması; bu protokolün TBMM tarafından onaylanmasının uygun bulunduğu dair bir kanunun hazırlanması; ardından protokolün Bakanlar Kurulu'nun onay kararnamesi ekinde Resmî Gazete'de yayımlanması gerekmektedir¹².

9 EKŞİ, Türkiye Avrupa Birliği Geri Kabul Antlaşması, Önsöz, s. III.

10 İnsan hakları ve iltica alanında Türkiye-Avrupa Birliği geri kabul antlaşmasının ortaya çıkaracağı sorunlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. EKŞİ, Türkiye Avrupa Birliği Geri Kabul Antlaşması, 103 vd. Ayrıca bkz EKŞİ, Nuray The New Turkish Law on Foreigners and International Protection: An Overall Assessment, Schriften zum Migrationsrecht, Band 17, Baden-Baden, 2014, s. 110-111.

11 EKŞİ, Türkiye-Avrupa Birliği Geri Kabul Antlaşması: Bir Hatalar Zinciri, 3565.

12 EKŞİ, Türkiye-Avrupa Birliği Geri Kabul Antlaşması: Bir Hatalar Zinciri, 3568-3569.

Fakat üçüncü ülke vatandaşlarının geri kabulünün 1 Haziran 2016 tarihine çekilmesi için Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki geri kabul antlaşmasında değişiklik öngören bir protokol yapılmamıştır. Bunun yerine Ortak Geri Kabul Komitesi tarafından antlaşmanın üçüncü ülke vatandaşları açısından uygulanma tarihinin 1 Haziran 2016 tarihinde başlaması için 2/2016 tarihli bir karar alınmıştır. Oysa Türkiye ile Avrupa Birliği arasında yapılan antlaşmanın 19. maddesi ile ihdas edilen ve görevleri bu maddede düzenlenen Ortak Geri Kabul Komitesi'nin antlaşmada değişiklik yapmak yetkisi bulunmamaktadır. Ortak Geri Kabul Komitesi, antlaşmada değişiklik yapılmasını teklif edebilir ama bizzat kendisi antlaşmada değişiklik yapamaz. Geri kabul antlaşması, Türkiye ile Avrupa Birliği arasında yapıldığına göre bu antlaşmada değişiklik ancak yine Türkiye ve Avrupa Birliği tarafından yapılabilir. Ortak Geri Kabul Komitesi, geri kabul antlaşmasının 19. maddesinde belirtilen görevini aşarak antlaşmanın üçüncü ülke vatandaşları açısından uygulama tarihini 2/2016 sayılı kararıyla 1 Haziran 2016 olarak belirlemiştir¹³.

B. Ortak Geri Kabul Komitesi'nin 2/2016 Sayılı Kararının Onaylanmasına İlişkin 6714 Sayılı Kanun

Gerek Avrupa Birliği gerekse Türkiye, Ortak Geri Kabul Komitesi tarafından alınan 2/2016 tarihli kararı iç hukuklarına aktarmak için gerekli işlemleri başlatmışlardır. Avrupa Birliği, Konseyin aldığı kararla Ortak Geri Kabul Komitesi'nin 2/2016 sayılı kararını onaylamıştır¹⁴.

13 EKŞİ, Türkiye-Avrupa Birliği Geri Kabul Antlaşması: Bir Hatalar Zinciri, 3569; EKŞİ Nuray, Joint Readmission Committee Constituted by the EU-Turkey Readmission Agreement Has No Power to Change of Date from 1 October 2017 to 1 June 2016 for the Implementation of Obligations Contained in Articles 4 and 6 on the Readmission of Third Country Nationals and Stateless Persons, 1(2016)1 RAL, s. 24.

14 Council Decision (EU) 2016/551 of 23 March 2016 establishing the position to be taken on behalf of the European Union within the Joint Readmission Committee on a Decision of the Joint Readmission Committee on implementing arrangements for the application of Articles 4 and 6 of the Agreement between the European Union and the Republic of Turkey on the readmission of persons residing without authorisation from 1 June 2016, OJ 9.4.2016 L95 s. 9-11.

Türkiye ise 3 Mayıs 2016 tarihinde kabul edilen ve 20 Mayıs 2016 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanan 6714 sayılı Kanun ile Ortak Geri Kabul Komitesi’nin 2/2016 sayılı kararının onaylanmasını uygun bulmuştur¹⁵. Ancak onay Kanunu yani 6714 sayılı Kanun’un yayımlanmasının ardından 2/2016 sayılı kararın Bakanlar Kurulu kararı eşliğinde Resmî Gazete’de yayımlanması gerekmektedir. Ancak henüz 2/2016 sayılı kararın onayına ilişkin Bakanlar Kurulu kararı alınmamış ve Resmî Gazete’de yayımlanmamıştır¹⁶.

Belirtmek gerekir ki Ortak Geri Kabul Komitesi tarafından alınan 2/2016 sayılı kararın TBMM tarafından onaylanması Anayasa açısından yeterli değildir. Antlaşmanın üçüncü ülke vatandaşları ve vatanlıklar açısından yürürlük tarihinin Ortak Geri Kabul Komitesi tarafından alınan idari bir kararla değiştirilmesi mümkün değildir. Ortak Geri Kabul Komitesi, geri kabul antlaşmasının 19. maddesi ile kurulmuştur. Ortak Geri Kabul Komitesi’nin görevleri de bu maddede düzenlenmiştir. Geri kabul antlaşmasının 19. maddesi incelendiğinde Ortak Geri Kabul Komitesi’nin antlaşmada değişiklik yapma yetkisinin bulunmadığı açıkça anlaşılmaktadır. Antlaşmanın 19. maddesi uyarınca Ortak Geri Kabul Komitesi’nin görevleri, antlaşmanın uygulanmasını “denetlemek”, antlaşmanın yeknesak uygulanması için gerekli “düzenlemeleri” yapmak, antlaşma ve eklerinde değişiklik “önerisi” yapmak ve uygulama protokolleri hakkında “bilgi teatisinde” bulunmaktır. Geri kabul antlaşmasının 19. maddesinin hiçbir hükmünde Ortak Geri Kabul Komitesi’nin antlaşmayı değiştirme yetkisinden söz edilmemiştir¹⁷.

15 RG 20.5.2016/29717.

16 EKŞİ, Türkiye-Avrupa Birliği Geri Kabul Antlaşması: Bir Hatalar Zinciri, 3569-3570.

17 EKŞİ, Türkiye-Avrupa Birliği Geri Kabul Antlaşması: Bir Hatalar Zinciri, 3570; EKŞİ, Joint Readmission Committee Constituted by the EU-Turkey Readmission Agreement Has No Power to Change of Date from 1 October 2017 to 1 June 2016 for the Implementation of Obligations Contained in Articles 4 and 6 on the Readmission of Third Country Nationals and Stateless Persons, 25.

C. Ortak Geri Kabul Komitesi'nin 2/2016 Sayılı Kararı ve Bu Kararın Onaylanmasına İlişkin 6714 Sayılı Kanun'un Anayasaya ve Geri Kabul Antlaşmasına Aykırılığı

Üçüncü ülke vatandaşları açısından geri kabul antlaşmasının uygulanma tarihinin 1 Haziran 2016 tarihine çekilmesine ilişkin Ortak Geri Kabul Komitesi tarafından alınan 2/2016 sayılı kararda, bu kararın, Antlaşmanın 19(1)(b) maddesine istinaden alındığı ifade edilmiştir. Antlaşmanın 19(1)(b) maddesinde “Antlaşmanın yeknesak uygulanması için gerekli düzenlemeleri yürürlüğe koymaya karar vermek”ten söz edilmektedir. “Antlaşmanın yeknesak olarak uygulanmasını sağlamak” ifadesi “antlaşmada değişiklik yapmak” ifadesinden farklıdır. Ayrıca geri kabul antlaşmasının 19(1)(d) maddesinde Ortak Geri Kabul Komitesi'nin antlaşma ve ekleri için değişiklik “önerilerinde” bulunmasından (to recommend amendments to this agreement and its annexes) söz edilmiştir. Geri kabul antlaşmasının 19(1)(d) maddesinde Ortak Geri Kabul Komitesi'nin antlaşma ve eklerinde değişiklik yapacağı ifade edilmemiştir. Zaten böyle bir ifadenin geri kabul antlaşmasının 19(1)(d) maddesine konulması da mümkün değildir. Çünkü antlaşma Türkiye ile Avrupa Birliği tüzel kişiliği arasında yapılmıştır. Antlaşmayı ancak tarafları değiştirebilirler. 19(1)(d) maddesinde Ortak Geri Kabul Komitesi'nin antlaşmada “değişiklik” yapmasından değil değişiklik yapılması “önerisinde” bulunmasından söz edilmiştir¹⁸.

Ortak Geri Kabul Komitesi'nin antlaşmada değişiklik yapmak yetkisi bulunmadığından üçüncü ülke vatandaşları açısından antlaşmanın uygulanma tarihinin 1 Ekim 2017 tarihinden 1 Haziran 2016 tarihine çekilmesi için aldığı karar “yok” hükmündedir. Bu nedenle Ortak Geri Kabul Komitesi'nin olmayan yetkisine istinaden aldığı bir kararın

18 EKŞİ, Türkiye-Avrupa Birliği Geri Kabul Antlaşması: Bir Hatalar Zinciri, 3570; EKŞİ, Joint Readmission Committee Constituted by the EU-Turkey Readmission Agreement Has No Power to Change of Date from 1 October 2017 to 1 June 2016 for the Implementation of Obligations Contained in Articles 4 and 6 on the Readmission of Third Country Nationals and Stateless Persons, 25.

TBMM’de 6714 sayılı Kanun ile onaylanması da Anayasaya aykırıdır. Üstelik Avrupa Birliği de söz konusu kararı Konsey’in kararıyla onaylamıştır. Avrupa Birliği Konseyi tarafından alınan karar da geri kabul antlaşmasına aykırıdır. Antlaşmanın 19(2). maddesi uyarınca Ortak Geri Kabul Komitesi’nin kararları, her türlü zorunlu iç usul tamamlandıktan sonra bağlayıcıdır. Türk hukukunda, Ortak Geri Kabul Komitesi tarafından alınan kararların iç hukuka nasıl aktarılacağına ilişkin açık bir yasal düzenleme hükmü yoktur. Ancak hiç şüphesiz Ortak Geri Kabul Komitesi tarafından alınan kararlar milletlerarası antlaşma niteliğinde değildir. Bu nedenle Ortak Geri Kabul Komitesi tarafından alınan kararların Anayasa’nın 90. ve 244 sayılı Kanun kapsamında milletlerarası antlaşma olarak onaylanmaları da mümkün olmayacaktır¹⁹.

III. 18 Mart 2016 Tarihli AB-Türkiye Zirvesi Bildirisi

A. 18 Mart 2016 Tarihli AB-Türkiye Zirvesi Bildirisinin Metni

Ege Denizi’nde ölümlerin önlenmesi, insan kaçakçılığı zincirinin kırılması ve yasadışı göçün yasal göçle ikame edilmesi amacıyla Türkiye tarafından Avrupa Birliği’ne Ege adalarından geri kabul edilen her bir Suriyeli karşılığında Türkiye’den bir Suriyelinin Avrupa Birliği üye devletlerine yerleştirilmesi önerisi yapılmış; bu öneri ve geri kabul antlaşmasının üçüncü ülke vatandaşları açısından uygulanma tarihinin öne çekilmesi için Türkiye ile Avrupa Birliği arasında muhtelif toplantılar yapılmıştır. Söz konusu önerinin hayata geçirilmesi için Brüksel’de 18 Mart 2016 tarihinde Üçüncü Türkiye-Avrupa Birliği Zirvesi yapılmıştır. Zirve sonucunda 18 Mart 2016 tarihinde bir metin yayımlanmıştır. İşte bu metnin gerek içeriği gerekse hukuki niteliği ciddi tartışmalara sebebiyet vermiştir.

18 Mart 2016 tarihli metin için farklı ifadeler kullanılmaktadır.

19 EKŞİ, Türkiye-Avrupa Birliği Geri Kabul Antlaşması: Bir Hatalar Zinciri, 3571; EKŞİ, Joint Readmission Committee Constituted by the EU-Turkey Readmission Agreement Has No Power to Change of Date from 1 October 2017 to 1 June 2016 for the Implementation of Obligations Contained in Articles 4 and 6 on the Readmission of Third Country Nationals and Stateless Persons, 25.

Doktrinde 18 Mart 2016 tarihli metin için “AB-Türkiye Göç ve İltica Anlaşması”²⁰ veya “Mutabakat Metni”²¹ ifadesini kullananlar olduğu gibi “AB-Türkiye Mülteci Anlaşması”²² ifadesini kullananlar da vardır. 18 Mart 2016 tarihinde yapılan toplantıya ilişkin sonuç bildirgesi Avrupa Birliği Konseyi’nin internet sitesinde “Uluslararası Zirve AB-Türkiye Açıklaması 18 Mart 2016 Basın Bildirisi 144/16” (International Summit EU-Turkey Statement, 18 March 2016 Press Release 144/16) başlığı altında yayınlanmıştır²³. Dışişleri Bakanlığı metni “mutabakat” olarak nitelendirmiştir²⁴. Avrupa Birliği Bakanlığı, Mutabakat Zaptı’nı “18 Mart 2016 Tarihli Avrupa Birliği Türkiye Zirvesi Bildirisi” şeklinde Türkçeye çevirmiştir. Avrupa Birliği Bakanlığı’nın internet sitesinde yayınlanan metin şöyledir:

“Bugün, Avrupa Birliği (AB) Zirvesine katılan liderler Türk muhataplarıyla bir araya gelmişlerdir. Bu Zirve, göç krizinin ele alınmasının yanı sıra, Türkiye-AB ilişkilerinin derinleştirilmesine odaklanmış olan ve Kasım 2015’ten bu yana gerçekleştirilen üçüncü toplantıdır.

AB liderleri, Ankara’da Pazar günü gerçekleşen bombalı saldırının ardından Türk halkına en derin taziye dileklerini sunmuşlardır. Bu menfur saldırıyı şiddetle kınamışlar ve terörün her türlüsüne karşı verilen mücadelede desteklerinin süreceğini yinelemişlerdir.

20 LABAYLE Henri/DE BRUYCKER Philippe, The EU-Turkey Agreement on migration and asylum: False pretences or a fool’s bargain? [Blog] EU Immigration and Asylum Law and Policy 1.4.2016: [http://eumigrationlawblog.eu/the-eu-turkey-agreement-on-migration-and-asylum-false-pretences-or-a-fools-bargain/\(26.6.2017\)](http://eumigrationlawblog.eu/the-eu-turkey-agreement-on-migration-and-asylum-false-pretences-or-a-fools-bargain/(26.6.2017)).

21 AYDIN Gökhan, Deniz Yoluyla Gerçekleştirilen Düzensiz Göç ile Mücadelede Devletlerin Yetki ve Uygulamaları, 2(2016)2 GAD, s. 185.

22 ELİTEZ Ceren, The EU-Turkey “Refugee Deal”: A New Way of Responsibility-Sharing or the Collapse of the International System for the Protection of Refugees?, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hukuk Yüksek Lisans Programı (İnsan Hakları Hukuku), Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, İstanbul 2016, s. 1 vd.

23 Council of the European Union EU-Turkey statement, 18 March 2016 International Summit Press Release144/16 Foreign Affairs&International Relations: http://www.consilium.europa.eu/press-releases-pdf/2016/3/40802210113_en.pdf (15.6.2017).

24 Türkiye-AB Arasında 18 Mart’ta Varılan Mutabakata İlişkin Soru-Cevaplar: http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-arasinda-18-mart_ta-varilan-mutabakata-iliskin-soru-cevaplar.tr.mfa (16.6.2017).

Türkiye ve AB, 29 Kasım 2015 tarihinde hayata geçirilen Ortak Göç Eylem Planı'nın uygulanması konusunda kararlı olduklarını yeniden teyit etmişlerdir. Türkiye'nin iş gücü piyasasını geçici koruma altında bulunan Suriyelilere açması, Suriyelilere ve diğer uyruklulara yönelik yeni vize gerekliliklerinin getirilmesi, Sahil Güvenlik Komutanlığı ve Emniyet Genel Müdürlüğü'nün güvenlik alanındaki çabalarının geliştirilmesi ve bilgi paylaşımının geliştirilmesi dahil halihazırda pek çok ilerleme kaydedilmiştir. Ayrıca AB, Sığınmacı Mali İmkânı'nın 3 milyar avroluk kısmını somut projelere yönelik olarak dağıtmaya başlamış, vize serbestisi alanında ve katılım müzakerelerinde çalışmalar geçtiğimiz Aralık ayında 17. Faslın müzakerelere açılması dahil olmak üzere ilerlemiştir. Türkiye ayrıca, 7 Mart 2016 tarihinde, Türkiye'den Yunanistan'a geçen ve uluslararası korumaya muhtaç olmayan tüm göçmenlerin hızlı bir şekilde geri kabul edilmesi ve Türk karasularında yakalanan bütün düzensiz göçmenlerin geri alınması hususlarında mutabakatını bildirmiştir. Ayrıca Türkiye ve AB, göçmen kaçakçılarına karşı alınan tedbirlerin artırılmasına devam edilmesi hususunda mutabık kalmışlar ve Ege Denizi'nde NATO faaliyetinin başlatılmasını memnuniyetle karşılamışlardır. Aynı zamanda Türkiye ve AB, daha fazla, süratli ve kararlı adımların atılması gerektiğinin farkındadır.

Kaçakçıların çalışma şekillerini sekteye uğratmak ve göçmenlere hayatlarını riske atmak yerine alternatif sunmak amacıyla, AB ve Türkiye bugün, Türkiye'den AB'ye gerçekleşen düzensiz göçü sonlandırmaya karar vermişlerdir. Bu amaç doğrultusunda, aşağıdaki ilave hususlarda mutabakata varmışlardır:

1) 20 Mart 2016 tarihi itibarıyla Türkiye'den Yunan adalarına geçen tüm yeni düzensiz göçmenler Türkiye'ye iade edilecektir. İade işlemi, AB hukukuna ve uluslararası hukuka tam olarak uygun şekilde gerçekleştirilecek; hiçbir surette toplu sınır dışı etme işlemi olmayacaktır. Tüm göçmenler, ilgili uluslararası standartlar uyarınca ve geri

göndermeme ilkesine uygun olarak korunacaktır. Bu uygulama, insani mağduriyetlere son verilmesi ve kamu düzeninin yeniden tesis edilmesi için gerekli olan geçici ve olağanüstü bir tedbir olacaktır. Yunan adalarına ulaşan göçmenler, usulüne uygun olarak kayıt altına alınacak ve her sığınma başvurusu, Yunan yetkililer tarafından, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) ile işbirliği içinde, Sığınma Usulleri Direktifi uyarınca bireysel olarak işleme konulacaktır. Sığınma başvurusunda bulunmayan veya başvuruları, bahse konu Direktif uyarınca dayanaktan yoksun ya da kabul edilemez bulunanlar, Türkiye'ye iade edilecektir. Türkiye ve Yunanistan, AB kurumlarının ve ajanslarının da desteğiyle, irtibatın sağlanması ve ikili düzenlemelerin sorunsuz bir şekilde işleyişinin kolaylaştırılması amacıyla, 20 Mart 2016 tarihi itibarıyla, Türk görevlilerin Yunan adalarında, Yunan görevlilerin de Türkiye'de bulunmalarını da kapsayan gerekli tüm ikili düzenlemeleri kabul edecek ve gerekli adımları atacaktır. Düzensiz göçmenlerin iade işlemlerine ilişkin masraflar, AB tarafından karşılanacaktır.

2) Korunmaya muhtaç gruplara yönelik BM Kriterleri dikkate alınmak suretiyle, Yunan adalarından Türkiye'ye iade edilen her bir Suriyeli için Türkiye'den bir diğer Suriyeli AB'ye yerleştirilecektir. BMMYK'nın yanı sıra Komisyonun, AB ajanslarının ve diğer üye devletlerin desteği ile, geri dönüşlerin başladığı ilk günden itibaren bu ilkenin uygulanmasının sağlanmasına yönelik bir mekanizma tesis edilecektir. Daha önce düzensiz bir şekilde AB'ye girmemiş ya da girmeye teşebbüs etmemiş göçmenlere öncelik verilecektir. AB tarafında ise bu mekanizma çerçevesinde yeniden yerleştirme, ilk etapta, 20 Temmuz 2015 tarihinde üye devletlerin hükümet temsilcilerinin katıldığı AB Adalet ve İçişleri Konseyi toplantısı kararlarında yer alan taahhütlerden kalan 18 bin kişinin yerleştirilmesi şeklinde olacaktır. Daha fazla yeniden yerleştirme ise, ilave en fazla 54.000 kişiye kadar gönüllülük esasına dayanan benzer bir düzenleme aracılığıyla gerçekleştirilecektir.

AB Zirvesi'ne katılan liderler Komisyonun, 22 Eylül 2015 tarihli AB içerisinde yeniden yerleştirme kararında, bu düzenlenme çerçevesinde üstlenilmiş olan üçüncü bir ülkeden AB ülkesine herhangi bir yerleştirme yapılması taahhüdünün, bahse konu karar kapsamında tahsis edilmiş yerlerden dengelenmesine imkân verecek şekilde bir değişiklik önerisinde bulunma niyetini memnuniyetle karşılamaktadır. Bu düzenlemelerin, düzensiz göçe son verme amacını karşılamaması ve iade sayısının yukarıda belirtilen sayılara yaklaşması halinde bu mekanizma yeniden gözden geçirilecektir. İade sayısının yukarıda belirtilen sayıları aşması halinde mekanizma devam ettirilmeyecektir.

3) Türkiye, Türkiye'den AB'ye yasadışı göçe yönelik yeni deniz ve kara güzergâhlarını önlemek için gerekli her türlü tedbiri alacaktır ve bu amaç doğrultusunda AB'nin yanı sıra komşu devletlerle de işbirliği yapacaktır.

4) Türkiye ve AB arasındaki düzensiz geçişler sona erdiğinde ya da en azından büyük ölçüde ve sürdürülebilir şekilde azaltıldığında Gönüllü İnsani Kabul Planı uygulamaya konulacaktır. AB üye devletleri bu plana gönüllülük esasında katkıda bulunacaktır.

5) Tüm beklentilerin karşılanması kaydıyla, en geç Haziran 2016 sonuna kadar Türk vatandaşlarına yönelik vize gerekliliklerinin kaldırılması amacıyla, Vize Serbestisi Yol Haritasının katılan tüm üye devletler bakımından yerine getirilmesine hız verilecektir. Bu amaçla Türkiye, Komisyonun yükümlülüklerin yerine getirilmesi ile ilgili gerekli değerlendirmesinin ardından, Avrupa Parlamentosu ve AB Konseyinin verecekleri nihai karara temel teşkil edecek uygun öneriyi Nisan sonuna kadar sunmasını sağlamak üzere, kalan yükümlülükleri yerine getirmek için gerekli adımları atacaktır.

6) AB, Türkiye ile yakın işbirliği içerisinde, Türkiye için Sığınmacı

Mali İmkânı kapsamında başlangıç olarak tahsis edilen 3 milyar avronun ödenmesini hızlandıracak ve Mart ayı sonundan önce, Türkiye'nin sağlayacağı hızlı bildirimler ile tespit edilecek geçici koruma altındaki kişilere yönelik daha çok sayıda projenin finansmanını sağlayacaktır. Başta sağlık, eğitim, altyapı, gıda ve diğer yaşam giderleri gibi Sığınmacı Mali İmkânından hızlı bir şekilde finanse edilebilecek alanlarda olmak üzere, sığınmacılara yönelik somut projelere ilişkin bir ilk liste müşterek olarak bir hafta içerisinde oluşturulacaktır. Bu kaynaklar tamamıyla kullanılması aşamasına yaklaşıldığında ve yukarıdaki yükümlülükler karşılandığında, AB, Sığınmacı Mali İmkânı çerçevesinde 2018'in sonuna kadar 3 milyar avroluk ilave bir fonu devreye sokacaktır.

7) Türkiye ve AB, Gümrük Birliği'nin iyileştirilmesi konusunda devam etmekte olan çalışmaları memnuniyetle karşılamıştır.

8) Türkiye ve AB, 29 Kasım 2015 tarihli ortak açıklamalarında belirtildiği şekilde müzakere sürecini yeniden canlandırmaya yönelik kararlılıklarını tekrar teyit etmişlerdir. Türkiye ve AB 14 Aralık 2015 tarihinde 17. Faslın müzakereye açılmış olmasını memnuniyetle karşılamışlardır ve bir sonraki adım olarak Hollanda Dönem Başkanlığı'nda 33. Faslın açılmasına karar vermişlerdir. Komisyonun Nisan ayında bu amaca yönelik bir öneri sunacak olmasını memnuniyetle karşılamışlardır. Diğer fasılların açılmasına yönelik hazırlık çalışmaları, mevcut kurallar çerçevesinde üye devletlerin tutumlarına hanel getirmeksizin hız kazandırılmış şekilde devam edecektir.

9) AB ve AB'ye üye devletler, özellikle Türkiye sınırına yakın belirli alanlarda Suriye içindeki insani koşulların iyileştirilmesine yönelik olarak ve yerel nüfusun ve mültecilerin daha güvenli olacak alanlarda yaşamasını sağlamak üzere Türkiye ile her türlü ortak çabayı gösterecektir.

Tüm bu hususlar, eş zamanlı olarak ilerletilecek ve aylık olarak müştereken izlenecektir.

AB ve Türkiye, 29 Kasım 2015 tarihli ortak açıklama uyarınca gerekli olduğu takdirde tekrar bir araya gelmeye karar vermiştir²⁵.

Çalışmamızda, Dışişleri Bakanlığı'nın nitelendirmesi esas alınarak 18 Mart 2016 tarihli metin için “mutabakat zaptı” ifadesini kullanmayı tercih ettik²⁶. Çünkü Avrupa Birliği Bakanlığı 18 Mart 2016 tarihli metni “zirve bildirisi” başlığı altında yayınlamış ise de metinde taraflarca üstlenilen yükümlülükler ve kullanılan dil bir beyandan çok daha fazlasını ifade etmektedir. Ayrıca metinde tarafların “anlaşmaya vardıkları”nın (agreed) ifade edilmesi; üzerinde anlaşmaya varılan dokuz hususun yerine getirilmesinin karşılıklı ve düzenli olarak aylık bazda izleneceği (all these elements will be taken forward in parallel and monitored jointly on a monthly basis) konularına yer verilmesi metnin bağlayıcılık gücünün göstergesini teşkil etmektedir. 18 Mart 2016 metninin bu özellikleri sebebiyle bir anlaşma olup olmadığı; eğer anlaşma değilse niteliğinin ne olduğu tartışmalı bir konudur. Aşağıda Milletlerarası Adalet Divanı (International Court of Justice-ICJ) tarafından 1975 ve 1994 yıllarında verilen atipik antlaşmalara ilişkin kararlar ile Avrupa Birliği Adalet Divanı tarafından doğrudan 18 Mart 2016 tarihli metnin hukuki niteliğine ilişkin olarak verilen kararlar; Viyana Antlaşmalar Hukuku Konvansiyonu ve doktrindeki görüşler değerlendirilerek 18 Mart 2016 metninin hukuki niteliği ortaya konulmaya çalışılacaktır.

B. Avrupa Birliği-Türkiye Arasındaki Geri Kabul Anlaşmasına İlişkin 18 Mart 2016 Tarihli AB-Türkiye Zirvesi Bildirisinin

25 18 Mart 2016 tarihli basın açıklamasının Türkçe metni için bkz. http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/18_mart_2016_turkiye_ab_zirvesi_bildirisi_.pdf (16.6.2017).

26 Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük'te mutabakat zaptı şu şekilde tanımlanmıştır: “İki ülke arasında karşılıklı olarak eğitim, kültür, spor, ekonomi ve hukuk alanlarında yapılacak programlar ile bunlara ilişkin uygulamaların onaylandığı ön anlaşma”: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&kelime=mutabakat_zapti&guid=TDK.GTS.594e0edf7675a5.27406472 (24.6.2017).

Hukuki Niteliğine İlişkin Avrupa Birliği Adalet Divanı Kararları

1. Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın 18 Mart 2016 Tarihli Metne İlişkin Yetkisinin Hukuki Dayanağı

ABAD, 28 Şubat 2017 tarihinde karara bağlanan üç davada 18 Mart 2016 tarihli metnin hukuki vasıflandırmasını yapmış ve bu metnin bir milletlerarası antlaşma olmadığı sonucuna varmıştır. ABAD tarafından üç davada verilen kararın hukuki dayanağını Avrupa Birliği'nin İşleyişine İlişkin Antlaşma'nın (Treaty on the Functioning of the European Union-TFEU) 263. maddesi oluşturmaktadır²⁷. Bu madde ile ABAD'a, Avrupa Birliği kurumları tarafından hazırlanan üçüncü kişiler bakımından etki doğuracak tasarrufların hukuka uygunluğunu denetleme yetkisi verilmiştir. Söz konusu maddenin birinci ve son fıkrasına göre:

“Avrupa Birliği Adalet Divanı, tavsiye ve görüşler hariç olmak üzere, yasama tasarruflarının, Konsey, Komisyon ve Avrupa Merkez Bankası'nın tasarruflarının ve Avrupa Parlamentosu'nun ve Avrupa Birliği Zirvesi'nin üçüncü kişiler bakımından hukuki etki doğurması amaçlanan tasarruflarının hukuka uygunluğunu denetler. Divan, Birlik organ, ofis veya ajanslarının üçüncü kişiler bakımından hukuki etki doğurması amaçlanan tasarruflarının da hukuka uygunluğunu denetler”.

Bu maddede belirtilen davaların, duruma göre, tasarrufun yayımlandığı, davacıya tebliğ edildiği veya tebliğ edilmemesi halinde, davacının tasarruftan haberdar olduğu tarihten itibaren iki ay içinde açılması gerekir.

Avrupa Birliği'nin İşleyişine İlişkin Antlaşma'nın 263. maddesi uyarınca ABAD'ın bir tasarrufun hukuka uygunluğunu denetleyebil-

²⁷ Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union, OJ C326 26.10.2012 s. 47-390.

mesi için (1) tasarrufun, tavsiye ve görüş niteliğinde olmaması yani bağlayıcı nitelik taşıması; (2) tasarrufun, yasama işlemi veya üçüncü kişiler bakımından hukuki etki doğuran bir işlem niteliğinde olması; (3) tasarrufun yayımlandığı, davacıya tebliğ edildiği veya tebliğ edilmemesi halinde, davacının tasarruftan haberdar olduğu tarihten itibaren iki ay içinde ABAD'a başvurulması gerekir.

2. 18 Mart 2016 Tarihli Metnin Hukuki Niteliğine İlişkin Avrupa Birliği Adalet Divanı Kararları

Avrupa Birliği Adalet Divanı, 18 Mart 2016 tarihinde Avrupa Birliği ile Türkiye arasında yapılan Mutabakat Zaptı'nın hukuki niteliği hakkında üç karar vermiştir. Bu üç karar, aynı tarihte yani 28 Şubat 2017 verilmiş ve içerik olarak birbiriyle aynıdırlar. Söz konusu kararlarda sadece ABAD'a başvuran kişilere ilişkin maddi olaylarda bazı farklılıklar vardır. Her üç davada da davacılar, 18 Mart 2016 tarihli metnin hukuki açıdan bağlayıcı nitelikte bir metin olduğunu; hatta milletlerarası antlaşma niteliği taşıması sebebiyle bu metne istinaden Yunanistan'dan Türkiye'ye geri gönderilen üçüncü ülke vatandaşlarının bu metne dayanabileceklerini; hukuka uygun olmayan bu metnin Avrupa Birliği'nin İşleyişine İlişkin Antlaşma'nın 263. maddesi uyarınca iptal edilmesi gerektiğini öne sürmüşlerdir. ABAD tarafından karara bağlanan ve 18 Mart 2016 tarihli metnin hukuki niteliğinin değerlendirildiği davalar şunlardır:

(1) Case T-257/16, *NM v European Council*, 28 Şubat 2017

(2) Case T-193/16, *NG v European Council*, 28 Şubat 2017

(3) Case T-192/16, *NF v European Council*, 28 Şubat 2017

Birinci dava Pakistan vatandaşı *NM* tarafından Avrupa Birliği Konseyi'ne karşı açılmıştır. *NM v European Council* davasına ilişkin baş-

vuru, Avrupa Birliği'nin İşleyişine İlişkin Anlaşma'nın 263. maddesi uyarınca Türkiye ile Avrupa Birliği Konseyi arasında yapıldığı iddia edilen 18 Mart 2016 tarihli anlaşma ile aynı tarihli Avrupa Birliği-Türkiye beyanının iptali talebiyle yapılmıştır. Pakistan vatandaşı *NM*, hayatının ciddi tehlike altında olması sebebiyle ve zulüm korkusuyla Pakistan'dan kaçtığı; Taliban'ın uyguladığı zulümden kurtulmak için 10 Mart 2016 tarihinde Almanya'da yaşayan ailesiyle birleşmek üzere Yunanistan'a gittiğini ifade etmiştir. Yunanistan'da iltica talebini yaparken parmak izinin verilmesinin zorunlu olduğunu, parmak izini verirken tereddüt ettiğini; iltica başvurusunun Yunan makamlarınca reddedildiğini; başvurusunun özellikle mülakat sırasında Almanya'ya gitmek istemesini bildirmesi sebebiyle reddedildiğini; aslında Yunanistan'daki kamplarda altyapı yetersizlikleri, iltica prosedürünün uzun sürmesi, Avrupa Birliği iltica sistemine dahil etmedeki aksaklıklar, iltica davalarında karşılaşılan sorunlar başta olmak üzere kötü koşullar sebebiyle hiçbir zaman Yunanistan'da iltica talebinde bulunmak istemediğini; nitekim Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın *N.S. ve Diğerleri* (C-411/10 ve C-493/10) davasında ve AİHM'in *M.S.S. v. Belçika ve Yunanistan* davasında söz konusu aksaklıkların altını çizdiğini ifade etmiştir. Ayrıca Yunanistan'dan Türkiye'ye ve Türkiye'den de Pakistan'a geri gönderilmesini engellemek amacıyla Yunanistan'da iltica talebinde bulunduğunu iddia etmiştir. *NM*, Avrupa Birliği Adalet Divanı'na yaptığı başvurusunda 18 Mart 2016 tarihinde Türkiye ile Avrupa Birliği arasında bir antlaşmanın²⁸ yapıldığını; bu antlaşmanın iptal edilmesi ve yargılamaya ilişkin masrafların Avrupa Birliği Konseyi tarafından ödenmesini talep etmiştir. *NM*, ayrıca Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın Yargılamaya İlişkin Kuralları'nın 152. maddesi uyarınca yargılamanın hızlandırılmış usulde (expedited procedure) gerçekleştirilmesini talep

28 *NM*, 18 Mart 2016 Mutabakat Metninin bir anlaşma olduğunu iddia ettiğinden ABAD, kararında bu metinden "itiraz edilen anlaşma" ("the challenged agreement") olarak söz edilmiştir.

etmiştir.

İkinci dava olan *NG v European Council* davasında 28 Şubat 2017 tarihinde verilen ABAD kararına konu olan olayda Afgan vatandaşı *NG*, zulüm görme riski ve hayatına yönelik tehdit altında olduğundan ailesi ile birlikte Afganistan'dan kaçtığını; Taliban tarafından hedef alındığını ve Taliban'ın kendisine doğrudan yönelik eylemleri olduğunu; Amerika ile bağlantılı Afgan ordusu için hassas görevler icra eden özel bir şirkette çalışması sebebiyle Taliban üyelerinin kendisini öldürmeye çalıştıklarını; 18 Mart 2016 tarihinde Yunanistan'a gittiğini, ancak asıl niyetinin Almanya'ya giderek iltica talebinde bulunmak olduğunu; Yunanistan'da kendisine baskı yapılarak 18 Mart 2016 Anlaşması²⁹ nedeniyle iltica talebinde bulunmaya zorlandığını; baskı sonucunda iltica talebinde bulunmak zorunda kaldığını; hiçbir zaman Yunanistan'da iltica talebinde bulunma niyetinin olmadığını; zaten Yunanistan'da iltica taleplerinin oldukça uzun bir zaman içinde değerlendirildiğini; kampların alt yapılarının ve yaşam koşullarının çok kötü durumda olduğunu; gerek idari gerekse yargılama sürecinde sistematik olarak aksaklıkların yaşandığını; zaten Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın 21 Aralık 2011 tarihli kararında (*N.S. ve Diğerleri C-411/10 ve C-493/10*) ve AİHM'in 21 Ocak 2011 tarihli (*M.S.S. v. Belçika ve Yunanistan*) kararında bu hususların ifade edildiğini belirtmiştir. *NG*, Yunanistan'da iltica talebinde bulunmasının tek sebebinin 18 Mart 2016 tarihli Anlaşma uyarınca Türkiye'ye geri gönderilmesini ve buradan da Afganistan'a sınırdışı edilmesini engellemek olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca *NG*, ABAD'a yaptığı başvurusunun hızlandırılmış usulde karara bağlanmasını talep etmiştir.

Üçüncü dava *NF v European Council* davasıdır. *NF v European Council* davasında verilen karara konu olan olayda, Pakistan vatandaşı *NF*, hayatına yönelik tehdit ve zulme uğrama riski altında Pakistan'dan

29 Bkz. dipnot 28'deki açıklama.

kaçtığını; ailesinden miras kalan malvarlığını almaması için kendisine suikast girişimi yapıldığını; Türkiye üzerinden botla 19 Mart 2016 tarihinde Yunanistan'a kaçtığını; 11 Nisan 2016 tarihinde Yunan makamlarına iltica başvurusu yaptığını; Yunanistan'ın Lesbos Adası'na kaçtığı tarih olan 18 Nisan 2016 tarihine kadar geri gönderme merkezinde tutulduğunu; Yunan makamlarının baskısı sebebiyle iltica talebi yaptığını; ancak hiçbir zaman gerçekte Yunan makamlarına iltica talebinde bulunma niyetinin olmadığını; Yunanistan'da iltica işlemlerinin oldukça uzun sürdüğünü, Avrupa Birliği iltica sisteminin uygulanmasında gerek idari aşamada gerekse yargı aşamasında ciddi aksaklıklar olduğunu; zaten bu aksaklıkların Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın 21 Aralık 2011 tarihli kararında (*N.S. ve Diğerleri C-411/10 ve C-493/10*) ve AİHM'in 21 Ocak 2011 tarihli (*M.S.S. v. Belçika ve Yunanistan*) kararında ifade edildiğini belirtmiştir. *NF*, Yunanistan'da iltica talep etmesinin tek sebebinin Türkiye'ye geri gönderilmesini ve buradan da Pakistan'a sınırdışı edilmesini engellemek olduğunu ifade etmiştir. *NF*, Avrupa Birliği Adalet Divanı'na yaptığı başvurusunda 18 Mart 2016 tarihinde Türkiye ile Avrupa Birliği arasında bir antlaşmanın³⁰ yapıldığını; bu antlaşmanın iptal edilmesi; yargılamanın hızlandırılmış usulde yapılması ve yargılamaya ilişkin masrafların Avrupa Birliği Konseyi tarafından ödenmesini talep etmiştir.

ABAD, her üç kararda Türkiye ile Avrupa Birliği arasında 18 Mart 2016 tarihinde yapılan toplantıya kadar olan süreci şu şekilde açıklamıştır:

15 Kasım 2015 tarihinde Türkiye ile Avrupa Birliği Suriye'de meydana gelen krize çare bulmak amacıyla geçici korumadan yararlanan Suriyelilere destek vermek ve göç yönetimi hususunda ortak bir eylem planı üzerinde anlaşmışlardır. Avrupa Birliği-Türkiye Ortak Eylem

30 Bkz. dipnot 28'deki açıklama.

Planı'nda, Suriye krizine çare bulmak için üç yöntem belirlenmiştir: Birincisi, kitlesel akına yol açan sebepleri tespit etmek; ikincisi geçici koruma altında olan Suriyelilere destek vermek ve üçüncüsü Avrupa Birliği'ne yasadışı göçü önlemek amacıyla işbirliğini güçlendirmek. 29 Kasım 2015 tarihinde Avrupa Birliği üyelerinin devlet ve hükümet başkanları ile Türkiye başbakanı bir araya gelmiş; ortak eylem planını hayata geçirmek konusunda anlaşmış; özellikle uluslararası korumaya ihtiyacı olmayan kişilerin Avrupa Birliğine yasadışı yollardan girmesinin önlenmesi için işbirliğinin güçlendirilmesine ve yasadışı olarak Avrupa Birliği ülkelerine giren kişilerin Avrupa Birliği-Türkiye geri kabul antlaşması uyarınca Türkiye'ye gönderilmesi; insan kaçakçılığıyla etkin bir şekilde mücadele edilmesi; Avrupa Birliği'nin dış sınırlarının korunması ve göç krizinin sonlandırılması hususunda mutabık kalmışlardır. Aynı zamanda Yunan adalarına Türkiye üzerinden giden yasadışı göçmenlerin Türkiye'ye gönderilmesi ve Türkiye tarafından Yunan adalarından kabul edilen her Suriyeliye karşılık Türkiye'deki bir Suriyelinin Avrupa Birliği ülkelerine yerleştirilmesi konusunda fikir birliğine varılmıştır. Türkiye ile Yunanistan arasındaki iki taraflı geri kabul antlaşması uyarınca 1 Haziran 2016 tarihinden itibaren Yunanistan Türkiye'ye yasadışı kişilerin gönderilmesinde önemli bir aşama kaydetmiştir. 18 Mart 2016 tarihinde AB-Türkiye Beyanı (EU-Turkey statement), Avrupa Birliği Konseyi'nin internet sitesinde 144/16 Nolu Basın Açıklaması olarak yayınlanmıştır. Söz konusu Basın Açıklaması 29 Kasım 2015 tarihinde uzlaşılan eylem planının bir parçasını teşkil etmektedir.

Her üç davada Avrupa Birliği Konseyi, 18 Mart 2016 tarihli metnin Viyana Antlaşmalar Hukuku Konvansiyonu uyarınca bir milletlerarası antlaşma olmadığını; sadece basın açıklaması olarak yayımlandığını; Türkiye ile üye devletler arasında verimli bir iletişimin olmasını sağ-

lamak için metnin kaleme alındığını; metnin içeriğinin ve metni kaleme alanların niyetinin hukuken bağlayıcı veya milletlerarası antlaşma niteliğinde bir metin hazırlamak olmadığını ifade etmiştir. Avrupa Birliği Komisyonu, Avrupa Birliği-Türkiye açıklamasında kullanılan dilin, özellikle İngilizce metindeki ifadelerin, 18 Mart 2016 tarihli metnin hukuken bağlayıcı olmayan bir metin olduğunu gösterdiğini; zaten söz konusu metnin 18 Mart 2016 tarihinde yapılan toplantıya ilişkin 144/16 numaralı basın açıklaması şeklinde duyurulduğunu belirtmiştir. ABAD’da açılan üç davada da *NM*, *NF* ve *NG* Konsey ve Komisyon’un 18 Mart 2016 tarihli metnin bir milletlerarası antlaşma olmadığına ve bu metnin politik bir taahhüt olarak üçüncü kişiler tarafından ileri sürülemeyeceğine ilişkin beyanlarına karşı çıkmış; 18 Mart 2016 tarihli metnin hazırlanmasında Konsey ve Komisyon’un aktif rolünün olduğunu; söz konusu metinde Türkiye ve Avrupa Birliği’nin “anlaşmaya vardığı”, “kararlaştırdığı”, “teyit ettiği” başta olmak üzere hukuken bağlayıcı bir metin olduğunu gösteren ifadelerin kullanıldığını; her iki taraf açısından bazı taahhütlere yer verildiğinin belirtildiğini; içeriği itibarıyla söz konusu metnin hukuken bağlayıcı nitelikte bir milletlerarası antlaşma olduğunu ifade etmiştir.

Avrupa Birliği Adalet Divanı’na göre, Avrupa Birliği’nin İşleyişine İlişkin Antlaşma’nın 263. maddesinde sözü edilen iptal davası, sadece Avrupa Birliği kurumları, organları, ofisleri ve ajansları tarafından kabul edilen şekli ve niteliği ne olursa olsun hukuki sonuç doğurmaya yönelik bütün tasarruflar için başvurulabilecek bir yoldur. Bu bağlamda basın açıklaması şeklindeki bir metnin üçüncü şahıslar için hukuki sonuç doğurması ve Avrupa Birliği’nin kurumları, organları, ofisleri ve ajansları tarafından kabul edilen bir metin olması halinde Avrupa Birliği mahkemeleri tarafından hukuki niteliği gözden geçirilebilecektir. Avrupa Birliği Konseyi ve Komisyonu tarafından hazırlanan ve hukuki sonuç doğuran tasarruflar Avrupa Birliği mahkemelerince gözden

geçirilebilir. Ancak 263. madde uyarınca Avrupa Birliği mahkemeleri kural olarak ulusal bir kurum veya Avrupa Birliği'nin bir düzenlemesi uyarınca teşkil edilen bir komitenin üyesi olarak hareket eden bazı üye devletlerin temsilcileri tarafından yapılan tasarrufların hukuka uygunluğunu gözden geçiremez. Aynı şekilde Konsey üyesi sıfatı olmaksızın sadece üye devletlerin hükümet veya devlet başkanları olarak Avrupa Birliği kurumlarında yapılan toplantılara iştirak eden üye devlet temsilcileri tarafından yapılan tasarruflar Avrupa Birliği mahkemelerinin denetimine tabi değildir. ABAD'a göre, 18 Mart 2016 tarihli Avrupa Birliği-Türkiye açıklaması, bir milletlerarası antlaşma olmayıp Konsey'in Türkiye ile bir antlaşma yapmak için yaptığı bir tasarruftur ve bu nedenle 144/16 numaralı basın açıklaması olarak yayınlanmıştır. ABAD, 18 Mart 2016 tarihli toplantının, Kasım 2015 tarihinden sonra yapılan üçüncü toplantı olduğunu ifade etmiştir. Ancak daha önce 29 Kasım 2015 ve 7 Mart 2015 tarihlerinde yapılan iki toplantıya üye devletlerin temsilcileri hükümet veya devlet başkanları olarak katılmış olup Konsey üyesi sıfatıyla toplantılara katılmamışlardır. 29 Kasım 2015 tarihinde yapılan ilk toplantıdan sonra hükümet ve devlet başkanları, "Türk mevkidaşlarıyla görüşen hükümet ve devlet başkanları" olarak basın açıklaması yapmışlardır. İkinci toplantıya katılan hükümet ve devlet başkanları "Avrupa Birliği Hükümet ve Devlet Başkanları Açıklaması" başlığı altında basın açıklaması yapmışlardır ve basın açıklamasında Türk Başbakanı ile Türkiye tarafından 7 Mart 2016 tarihinde yapılan ek önerilere istinaden Türkiye üzerinden gelen yasadışı göçmenlerin Yunan adalarından Türkiye'ye geri gönderilmesi ve Yunan adalarından Türkiye'ye gönderilen bir Suriyeliye karşılık Türkiye'den bir Suriyelinin Avrupa Birliği ülkelerine kabul edilmesi konusunda anlaşmaya varıldığı ifade edilmiştir. ABAD'a göre, 144/16 numaralı basın açıklaması olarak yayınlanan 18 Mart 2016 tarihli Avrupa Birliği-Türkiye açıklaması daha önce yapılan hükümet ve devlet başkanları toplantı-

larına ilişkin basın açıklamalarından farklılık göstermektedir. 144/16 numaralı basın açıklaması olarak yayınlanan 18 Mart 2016 tarihli Avrupa Birliği-Türkiye açıklaması, (1) Avrupa Birliği Konseyi üyeleri ile Türk mevkidaşları arasında yapılan toplantının sonucunda kaleme alınmıştır. (2) Türk mevkidaşlarıyla görüşen Avrupa Konseyi üyeleriydi. (3) Açıklamada yer alan eylemler hususundaki anlaşma Türkiye ve Avrupa Birliği arasında yapılmıştır. O halde sayılan üç farklılık ile bağlantılı olarak 18 Mart 2016 tarihli toplantıya katılan üye devletlerin temsilcilerinin Avrupa Birliği Konseyi kurumu adına mı yoksa üye devletleri temsilen mi toplantıya katılıp katılmadıklarının belirlenmesi gerekir. 144/16 numaralı basın açıklaması kural olarak Avrupa Birliği Konseyi'nin görev kapsamına giren “dışişleri ve milletlerarası ilişkiler” başlığı altında ve üye devlet başkanları ile hükümet başkanları ve üçüncü ülkelerin temsilcilerinin katıldığı “Milletlerarası Zirve” şeklinde Avrupa Konseyi tarafından yayınlanmıştır. Dolayısıyla bu üç unsurdan da 144/16 numaralı basın açıklamasının milletlerarası antlaşma olup olmadığını çıkarmak mümkün gözükmemektedir. ABAD'a göre, 144/16 numaralı basın açıklamasının içeriğine bakıldığında Avrupa Birliği Konseyi üyelerinden söz edilmesine rağmen Konsey bu ifadenin üye devletlerin devlet ve hükümet başkanları şeklinde yorumlanması gerektiğini; aynı şekilde “Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti bazı hususlarda anlaşmışlardır” ifadesinin ise basın açıklamasını anlaşılır kılmak için kullanıldığını belirtmiştir.

ABAD, Konsey tarafından ibraz edilen belgelerden devlet ve hükümet başkanlarının Türk başbakanıyla üye devletleri temsilen toplandıklarını gösterdiğini; Konsey ve Komisyon başkanlarının resmî olarak toplantıya davet edilmediklerini; Konsey ve Komisyon başkanının toplantıda hazır bulunmasının görüşmelerin Avrupa Birliği Konseyi ile Türkiye Cumhuriyeti arasında gerçekleştiğinin göstergesi olamayacağını; 144/16 numaralı basın açıklamasında yer alan “Avrupa Konseyi

üyeleri” ve “Avrupa Birliği” ifadelerini üye devletlerin temsilcileri şeklinde anlamak gerektiğini; 144/16 numaralı basın açıklaması ile Avrupa Birliği adına Türk hükümeti ile bir milletlerarası antlaşma yapılmasının söz konusu olmadığını; dolayısıyla Konseyin hukuki sonuç doğuran bir tasarrufunun bulunmadığını belirterek 263. madde kapsamında inceleme yapma yetkisinin olmadığına ve 144/16 numaralı basın açıklamasının müphem bir metin olması sebebiyle taraflardan her birinin yaptığı yargılama masraflarına kendisinin katlanmasına karar vermiştir.

C. Doktrindeki Görüşler ve Milletlerarası Adalet Divanı Kararları Işığında 18 Mart 2016 Tarihli Metnin Hukuki Niteliği

Avrupa Birliği Parlamentosu 22 Mart 2016 tarihinde Avrupa Birliği Konseyi’ne 18 Mart 2016 tarihli metnin bir antlaşma olup olmadığı; eğer antlaşma ise neden Avrupa Birliği’nin İşleyişine İlişkin Antlaşma’nın 218. maddesindeki usule uyulmadığı; söz konusu metnin bağlayıcı olmadığı ve bazı hükümlerinin uygulanmayabileceği hususlarında Türk tarafının bilgilendirilip bilgilendirilmediği sorularını yöneltmiştir³¹. Avrupa Birliği Komisyonu ve Konseyi cevabında 18 Mart 2016 tarihli metnin bir milletlerarası anlaşma olmadığını ifade etmiştir.

Doktrinde bir görüş 18 Mart 2016 tarihli metnin imzalanmamış olması, Avrupa Birliği Resmi Gazetesi’nde yayınlanmamış olması; basit bir basın açıklaması şeklinde Konsey’in internet sitesinde yayınlanması; Avrupa Birliği’nin İşleyişine İlişkin Anlaşma’nın milletlerarası antlaşmaların yapılmasına ilişkin 218. maddesinde öngörülen usulde hazırlanmamış olması; Avrupa Birliği Konseyi ile Türkiye temsilcilerinin toplantısı sonucunda alınması; Konsey’in aldığı bir karar olmaması ve Avrupa Birliği Parlamentosu’nun sürece dahil olmaması veya sonradan onay vermemesi hususlarının 18 Mart 2016 metninin bir antlaşma

31 Parliamentary questions 22 March 2016 Question for oral answer to the Council Rule 128, Subject: Legal nature and binding nature of the so-called ‘EU-Turkey Agreement’: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+OQ+O-2016-000053+0+DOC+XML+V0//EN> (18.6.2017).

olmadığı sonucuna götürebileceğini ifade etmiştir³². Ancak doktrinde, bir metnin anlaşma olup olmadığının yalnızca metnin şeklinden veya adından hareketle belirlenemeyeceği; Milletlerarası Adalet Divanı'nın bazı kararlarında da ifade edildiği üzere “ortak bildiri” (a joint communication), “ortak beyan” (a joint declaration) ve hatta toplantı zabıtlarının (minute of a meeting) atipik milletlerarası antlaşma metinleri olarak ortaya çıkabileceği; ABAD tarafından *Parliament and Commission v Council*³³ davasında verilen kararda Avrupa Birliği sularında Bolivya bayraklı gemilere avlanma yetkisini veren beyanın (declaration) Avrupa Birliği'nin İşleyişine İlişkin Antlaşma'nın 218. maddesi uyarınca milletlerarası antlaşma olarak değerlendirildiği; ABAD'ın *France v Commission*³⁴ davasında imza içermeyen rehber kuralların (guidelines) milletlerarası antlaşma niteliğinde olup olmadığının belirlenmesinde tarafların bu kurallara bağlayıcılık gücü verip vermediklerinin belirleyici faktör olarak kabul edildiği; ABAD'ın, somut olayda taraflarca rehber kurallara bağlayıcılık gücü verilmemesi sebebiyle rehber kuralların milletlerarası antlaşma niteliğinde olmadığı sonucuna vardığı; söz konusu içtihatlardan anlaşılacağı üzere metnin şeklinden içeriğinin ve tarafların amacının o metnin milletlerarası antlaşma niteliğinde olup olmadığını belirlediği ifade edilmiştir³⁵.

18 Mart 2016 metninin, “açıklama” (“statement”) şeklinde yayınlanması sebebiyle hukuken bağlayıcı bir metin olmadığı; bu nedenle gerek Türkiye gerekse Avrupa Birliği tarafından kendi usullerine göre onaylanmasının gerekmediği; bu metnin yalnızca siyasi açıdan bağlayıcı bir metin olduğu; ancak söz konusu metnin uygulanması halinde

32 MĂTUŞESCU Constanța, Considerations on the Legal Nature and Validity of the EU-Turkey Refugee Deal, 6(2016) Law Review, s. 94-95.

33 *European Parliament and European Commission v Council of the European Union*, Joined Cases C103/12 and C165/12, Judgment of the Court (Grand Chamber), 26 November 2014.

34 *French Republic v Commission of the European Communities*, Case C-233/02, Judgment of the Court (Full Court) of 23 March 2004.

35 MĂTUŞESCU, 96-98.

bu metne istinaden mahkemelere müracaat edilebileceği ifade edilmiştir³⁶. 18 Mart 2016 tarihli metinde kullanılan dilin önemli olmadığı; zaten basın açıklamalarının hukuki niteliğinin antlaşma olup olmadığı hususunda Milletlerarası Adalet Divanı'nın 1978 yılında Ege Denizi davasında verdiği kararında da vurguladığı üzere metnin içeriğinin, tarafların niyetinin ve taraflar arasındaki diplomatik müzakerelerin önem taşıdığı ifade edilmiştir³⁷.

Milletlerarası Adalet Divanı'nın 19 Aralık 1978 tarihinde verdiği karar Yunanistan ile Türkiye arasındaki kıta sahanlığı davasına ilişkindir. Milletlerarası Adalet Divanı'nın *Yunanistan v. Türkiye* davasında verdiği karara konu olan olayda Türkiye ve Yunanistan başbakanları arasında bir toplantı gerçekleştirilmiş, daha sonra Brüksel'de 31 Mayıs 1975 tarihli ortak açıklama (joint communiqué) yapılmıştır. Türkiye, ortak açıklamanın milletlerarası antlaşma olmadığını, Yunanistan ise milletlerarası antlaşma olduğunu ileri sürmüştür. Milletlerarası Adalet Divanı, oyçokluğuyla verdiği kararında, ortak açıklamanın bir milletlerarası antlaşma olmaması sebebiyle Yunanistan tarafından yapılan başvuruyu karara bağlama yetkisinin olmadığı sonucuna vararak davayı reddetmiştir. Milletlerarası Adalet Divanı, bir metnin antlaşma olup olmadığının belirlenmesinde metnin şeklinin tek başına yeterli olmadığını, Yunanistan ve Türkiye arasındaki yürütülen diplomatik müzakerelerin de dikkate alınması gerektiğini; tarafların niyetlerinin ne olduğunun önemli olduğunu; Türkiye'nin başından beri diplomatik müzakerelerdeki genel tutumunun ve niyetinin basın açıklamasından farklı olduğunu; ayrıca bu metinde anlaşmaya varılan hususların ve metnin

36 BABICKÁ Karolína, EU-Turkey deal seems to be schizophrenic: <http://migrationonline.cz/en/eu-turkey-deal-seems-to-be-schizophrenic> (17.6.2017); PEERS Steve, The draft EU/Turkey deal on migration and refugees: is it legal?: <http://eulawanalysis.blogspot.com.tr/2016/03/the-draft-euturkey-deal-on-migration.html> (17.6.2017).

37 DEN HEIJER Maarten/SPIJKERBOER Thomas, Is the EU-Turkey refugee and migration deal a treaty?, 7 April 2016: <http://eulawanalysis.blogspot.com.tr/2016/04/is-eu-turkey-refugee-and-migration-deal.html> (17.6.2017).

içeriğinin, tarafların, Yunan ve Türk hükümetini temsilen hukuken bağlayıcı şartsız taahhütte bulduklarını göstermediğini belirterek 1 Mayıs 1975 tarihli ortak açıklamanın taraflar arasında özel bir milletlerarası anlaşma niteliği taşımadığı sonucuna varmıştır³⁸.

Milletlerarası Adalet Divanı'nın *Katar v. Bahreyn* davasında verdiği 1 Temmuz 1994 tarihli karar da 18 Mart 2016 tarihli metnin hukuki niteliğinin belirlenmesinde yol gösterici niteliktedir³⁹.

Milletlerarası Adalet Divanı, 1 Temmuz 1994 tarihli kararında, Suudi Arabistan ve Katar Emiri arasında 19 ve 21 Aralık 1987 tarihlerinde; Suudi Arabistan ile Bahreyn Emiri arasında 19 ve 26 Aralık 1987 tarihlerinde teati edilen mektupların; “tutanak” (minutes) başlığını taşıyan; Bahreyn, Katar ile Suudi Arabistan dışişleri bakanları tarafından Do-ha'da 25 Aralık 1990 tarihinde imzalanan metnin, taraflar açısından hak ve borç doğuran bir milletlerarası antlaşma olduğu sonucuna varmıştır. Milletlerarası Adalet Divanı, Bahreyn'in iddialarının aksine, metnin yalnızca taraflar arasındaki müzakerelerin kaydını yansıtmadığını; bu metnin, tarafların taahhütlerinin tek tek sayıldığı metinler olduğunu; söz konusu metnin milletlerarası hukuk açısından hak ve yükümlülük doğurması sebebiyle bunların milletlerarası antlaşma niteliğinde olduklarını ifade etmiştir. Milletlerarası Adalet Divanı 1 Temmuz 1994 tarihli kararında da metnin antlaşma olup olmadığının belirlenmesinde metnin şeklinin değil içeriğinin ve tarafların bu metinle bağlanma niyetinin önem taşıdığını; tarafların metinle bağlanma niyetinin belirlenmesinde ise metnin içeriğinin ve bu metinde kullanılan ifadelerin belirleyici olduğunu ifade etmiştir⁴⁰.

38 International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders Aegean Sea Continental Shelf Case (*Greece v. Turkey*) Judgment of 19 December 1978.

39 International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders Case Concerning Maritime Delimitation and Territorial Questions Between Qatar and Bahrain (*Qatar v. Bahrain*) Jurisdiction and Admissibility Judgment of 1 July 1994.

40 DEN HEIJER/SPIJKERBOER: <http://eulawanalysis.blogspot.com.tr/2016/04/is-eu-turkey-refugee-and-migration-deal.html> (17.6.2017).

Milletlerarası Adalet Divanı'nın iki kararına atıfta bulunan *Den Heijer/Spijkerboer*, 18 Mart 2016 metninin Viyana Antlaşmalar Hukuku Konvansiyonu ve Avrupa Birliği'nin İşleyişine İlişkin Antlaşma'nın 216. maddesi uyarınca antlaşma olmadığını; 18 Mart 2016 tarihli metnin hukuki niteliğinin bu kararlar ışığında değerlendirilebileceğini; ABAD'ın muhtelif içtihatlarında Viyana Konvansiyonu'na taraf olmayan Avrupa Birliği açısından bu konvansiyonun örf ve adet kuralı niteliğindeki hükümlerinin Avrupa Birliği kurumlarını bağladığının⁴¹ ifade edildiğini; 18 Mart 2016 tarihli metnin ve içeriğinin bunun bir milletlerarası antlaşma olduğunu gösterdiğini; metinde tarafların Türkiye'den Avrupa Birliği'ne yasadışı göç akışını engellemeyi “kararlaştırdıklarını” ve bu amaçla bazı hususlarda “anlaştıklarını”; 18 Mart 2016 tarihli metnin taraflar açısından bazı yükümlülükler getirdiğini, Türkiye açısından yasadışı göçmenleri geri kabul, Avrupa Birliği açısından Türkiye'ye gönderilen her Suriyeli karşılığında Türkiye'den bir Suriyeli alma yükümlülüğünün öngörüldüğünü; 18 Mart 2016 metninin, Kasım 2015'de yapılan Avrupa Birliği-Türkiye Ortak Eylem Planı'nı teyit ettiğini ve eylem planının uygulandığının vurgulandığını, hatta Kasım 2015 tarihinden itibaren birkaç uygulama raporunun yayınlandığını ve bu raporların ortak eylem planının fiilen uygulandığını gösterdiğini; dolayısıyla 18 Mart 2016 metnin zaten uygulandığını, Yunan Parlamentosundan yasadışı göçmenlerin Türkiye'ye geri gönderilebileceğine ilişkin bir yasanın geçmiş olmasının bu uygulamanın en tipik göstergesi olduğunu; üstelik 4 Nisan 2016 tarihinde Türkiye'nin Yunanistan'dan yapılan ilk geri göndermeleri kabule başladığını; 18 Mart 2016 tarihli metnin bağlayıcı nitelikte olması ve taraflar açısından hak ve yükümlülük doğurması sebebiyle bir milletlerarası antlaşma olduğunu ifade

41 Ayrıca bazı tür antlaşmaların taraf olmayan devletler bakımından olan hukuki sonuçlarını açıklamak için doktrinde oluşturulan “objektif hukuki durum yaratan antlaşmalar” hakkında bkz. TOLUNER Sevin, “Objektif Hukukî Durum Yaratan Andlaşmalar” Kavramı Gerekli midir?, Prof. Dr. Aslan Gündüz'ün Anısına Armağan, (2005-2006)1-2 MHB, s. 519-578.

etmiştir⁴². *Den Heijer/Spijkerboer*, 18 Mart 2016 metninin Avrupa Birliği mevzuatı yani Avrupa Birliğinin İşleyişine İlişkin Antlaşma'nın 216-219. maddelerinde düzenlenen usule uyulmaksızın yapılmış olmasının da metnin milletlerarası anlaşma olarak kabul edilmesini engellemeyeceğini; zaten Viyana Antlaşmalar Hukuku Konvansiyonu'nun 46. maddesinde yer alan “ihlal aşikar ve iç hukukunun temel önemi haiz bir kuralı ile ilgili olmadığı sürece bir devletin, bir antlaşmayla bağlanma rızasının iç hukukunun antlaşma akdetme yetkisiyle ilgili hükümlerini ihlal etmek suretiyle açıklandığı vakıasına rızasını geçersiz kılan bir gerekçe olarak başvuramayacağı” hükmünün buna engel olduğunu ifade etmiştir⁴³.

D. 18 Mart 2016 Tarihli Metnin Hukuki Niteliğine İlişkin Mahkeme Kararlarının ve Doktrindeki Görüşlerin Değerlendirilmesi ve Kanaatimiz

Avrupa Birliği ve Türkiye, 18 Mart 2016 tarihli metni bir milletlerarası antlaşma olarak kabul edip kendi iç usullerine göre onaylamamış ve resmî gazetelerinde yayınlamamıştır. Dolayısıyla her iki taraf da aslında bu metnin bir milletlerarası antlaşma olmadığı düşüncesinden hareket etmiştir. Gerçi bazen iç usullere uygun olarak antlaşmanın onaylanmamış olması antlaşmanın geçerliliğini etkilememektedir. Viyana Antlaşmalar Hukuku Konvansiyonu'nun 46(1). maddesinde iç usullere uyulmamasının kural olarak milletlerarası antlaşmanın geçersizliği sonucunu doğurmayacağı ifade edilmiştir. Ancak bu kurala bir istisna getirilmiştir. Eğer iç usullerin ihlali aşikâr ve iç hukukunun temel önemi haiz bir kuralı ile ilgiliyse o zaman iç usullere uyulmaması antlaşmanın geçersizliği sonucunu doğuracaktır. Zaten Türkiye ve Avrupa Birliği, 18 Mart 2016 metnini bir antlaşma olarak kabul etmemiş ve bu metnin onay süreciyle ilgili olarak hiçbir adım atmamışlardır.

42 DEN HEIJER/SPIJKERBOER: <http://eulawanalysis.blogspot.com.tr/2016/04/is-eu-turkey-refugee-and-migration-deal.html> (17.6.2017).

43 DEN HEIJER/SPIJKERBOER: <http://eulawanalysis.blogspot.com.tr/2016/04/is-eu-turkey-refugee-and-migration-deal.html> (17.6.2017).

Dolayısıyla 18 Mart 2016 metni bir milletlerarası antlaşma olarak kabul edilse bile Türkiye ve Avrupa Birliği kendi iç usullerine ilişkin esaslı öneme sahip kuralları ihlal ettiklerinden antlaşma geçersiz sayılacaktır.

18 Mart 2016 tarihli metnin bir milletlerarası antlaşma olarak kabul edilmesinin bazı esaslı sonuçları vardır. Bu sonuçları üç başlık altında toplayabiliriz:

Birincisi, *Den Heijer/Spijkerboer* tarafından da ifade edildiği üzere⁴⁴ 18 Mart 2016 tarihli metin, bir milletlerarası antlaşma olarak kabul edilirse Avrupa Birliği'nin İşleyişine İlişkin Antlaşma'nın 263. maddesi uyarınca iptal edilmesi için ABAD'da dava açılabilir. Nitekim 18 Mart 2016 tarihli metnin bir milletlerarası antlaşma olduğu, üçüncü kişiler açısından hukuki sonuçlar doğurduğu ve bu metnin Avrupa Birliği hukukuna aykırı olması sebebiyle iptal edilmesi gerektiği iddiasıyla ABAD'a üç dava açılmıştır. Ancak ABAD daha önce de ifade edildiği üzere 18 Mart 2016 tarihli metni bir milletlerarası antlaşma olarak kabul etmemiş ve üç iptal davasını da reddetmiştir.

İkincisi, eğer 18 Mart 2016 tarihli metin bir milletlerarası antlaşma olarak kabul edilirse, non-refoulement ilkesine aykırı olduğu iddia edilebilir. Non-refoulement ilkesi yaygın olarak kabul edilen bir ilkedir. Böylece yaygın olarak kabul edilen bu ilkeye aykırı olması nedeniyle 18 Mart 2016 metninin Viyana Antlaşmalar Hukuku Konvansiyonu'nun 53. maddesi uyarınca batıl olduğu bile öne sürülebilir. Söz konusu maddeye göre, "bir antlaşma yapılması sırasında milletlerarası genel hukukun emredici bir normu ile çatışıyorsa batıldır. Bu sözleşme bakımından milletlerarası genel hukukun emredici bir normu, bir bütün olarak devletlerin milletlerarası toplumunun, kendisinden hiçbir surette sapmaya müsaade edilmeyen ve ancak aynı nitelikte olan daha sonraki bir milletlerarası genel hukuk normu ile değiştirilebilecek olan bir norm olarak kabul ettiği ve tanıdığı bir normdur".

44 DEN HEIJER/SPIJKERBOER: <http://eulawanalysis.blogspot.com.tr/2016/04/is-eu-turkey-refugee-and-migration-deal.html> (17.6.2017).

Üçüncüsü, Viyana Antlaşmalar Hukuku Konvansiyonu'nun 60. maddesi uyarınca antlaşmanın ihlal edilmesi sonucu sona erdirilmesi veya yürürlüğünün askıya alınması mümkün olabilir. Viyana Antlaşmalar Hukuku Konvansiyonu'nun 60. maddesine göre, "iki taraflı bir antlaşmanın akit taraflardan birisi tarafından esaslı bir şekilde ihlali (material breach), diğer tarafa antlaşmayı sona erdirme veya tamamen veya kısmen yürürlüğünü askıya alma gerekçesi olarak bu ihlale başvurma hakkını verir". Bu madde bakımından bir antlaşmanın esaslı bir şekilde ihlali, antlaşmanın, Viyana Konvansiyonu'nun tasvip etmediği bir şekilde inkâr edilmesini veya antlaşmanın konu veya amacının gerçekleştirilmesi için elzem olan bir hükmün ihlal edilmesini ifade etmektedir (Viyana Konvansiyonu md. 60/3).

80

18 Mart 2016 tarihli metin, Viyana Antlaşmalar Hukuku Konvansiyonu'nda yer alan hükümlere uygun olarak yapılan bir antlaşma değildir. Türkiye ve Avrupa Birliği, Viyana Antlaşmalar Hukuku Konvansiyonu'na taraf değildir. Bununla beraber hiç şüphesiz bu Konvansiyon'un örf ve adet niteliği taşıyan hükümleri hem Türkiye hem de Avrupa Birliği açısından bağlayıcıdır. 18 Mart 2016 tarihli metin, Avrupa Birliği'nin İşleyişine İlişkin Antlaşmanın "milletlerarası antlaşmalar" başlığını taşıyan 216-219. maddelerine de uygun değildir. Bu maddelerden 18 Mart 2016 tarihli metin açısından uygulama alanı bulacak olan 218. maddede öngörülen usule uyulmamıştır. Ancak Viyana Antlaşmalar Hukuku Konvansiyonu'nun 46. maddesi uyarınca, iç usullere uyulmamasını gerekçe göstererek kural olarak antlaşmanın geçersizliği öne sürülemez. Meğerki ihlal aşikâr ve iç hukukunun temel önemi haiz bir kuralı ile ilgili olsun.

Kanaatimizce mutabakat zabıtları, atipik milletlerarası antlaşmalar olarak kabul edilebilir. Zaten Viyana Antlaşmalar Hukuku Konvansiyonu'nun 2(1)(a) maddesinde antlaşmanın tanımı yapılmış ve bu tanımda taraflar arasındaki metnin "ismi ne olursa olsun" ifadesine yer verilmiş-

tir. O halde bir metnin başlığında taraflarca kullanılan ismin, söz konusu metnin milletlerarası antlaşma olarak nitelendirilmesi açısından bir önemi yoktur. Nitekim “Mutabakat Tutanağı”nın bir milletlerarası antlaşma olarak kabul edilebileceğinin bir örneği olarak Türkiye UNIDO (United Nations Industrial Development Organization/Birleşmiş Milletler Endüstriyel Gelişme Örgütü) İşbirliği Ortak Komitesi’nin 14-15 Mart 1988 tarihlerinde Ankara’da yapılan beşinci toplantısı sonucunda imzalanan Mutabakat Tutanağı oluşturmaktadır. Mutabakat Tutanağı, “milletlerarası andlaşma” başlığı altında resmî Gazete’de yayımlanmıştır⁴⁵. Mutabakat zabıtlarının milletlerarası antlaşma başlığı altında Resmî Gazete’de yayımlanmasına ilişkin başka örnekler de vardır. Nitekim Türkiye-Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Teşkilatı (UNIDO) İşbirliği 7. Ortak Komitesi Mutabakat Tutanağı⁴⁶; Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti arasında ticari ve ekonomik işbirliği konusunda 16 Mart 1991 tarihinde Bakû’de imzalanan ekli Mutabakat Tutanağı⁴⁷; Türkiye Cumhuriyeti ile Endonezya Cumhuriyeti Arasındaki Ekonomik ve Teknik İşbirliği Karma Komisyonu Üçüncü Dönem Toplantısı Mutabakat Tutanağı⁴⁸ Bakanlar Kurulu tarafından milletlerarası

45 Milletlerarası Andlaşma, Karar Sayısı: 88/13346: Türkiye-UNIDO İşbirliği Ortak Komitesi’nin 14-15 Mart 1988 tarihlerinde Ankara’da yapılan beşinci toplantısı sonunda imzalanan ekli “Mutabakat Tutanağı”nın onaylanması; Dışişleri Bakanlığı’nın 19.9.1988 tarihli ve EİUE/IV-309-3395 sayılı yazısı üzerine, 31.5.1963 tarihli ve 244 sayılı Kanunun 3 üncü ve 5 inci maddelerine göre, Bakanlar Kurulu’nca 7.10.1988 tarihinde kararlaştırılmıştır (RG 24.10.1988/19969).

46 Karar Sayısı: 90/696: 19 Nisan 1990 tarihinde Ankara’da imzalanan ekli Türkiye-Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Teşkilatı (UNIDO) İşbirliği 7. Ortak Komitesi Mutabakat Tutanağı’nın onaylanması; Dışişleri Bakanlığı’nın 9.6.1990 tarihli ve EİUE/V-410 sayılı yazısı üzerine, 31.5.1963 tarihli ve 244 sayılı Kanunun 3 üncü ve 5 inci maddelerine göre, Bakanlar Kurulu’nca 20.7.1990 tarihinde kararlaştırılmıştır (RG 22.8.1990/20613).

47 Karar Sayısı: 91/1790: Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti arasında ticari ve ekonomik işbirliği konusunda 16 Mart 1991 tarihinde Bakû’de imzalanan ekli Mutabakat Tutanağı’nın onaylanması; Dışişleri Bakanlığı’nın 11.4.1991 tarihli ve EİDA-2389 sayılı yazısı üzerine, 31.5.1963 tarihli ve 244 sayılı Kanunun 3 üncü ve 5 inci maddelerine göre, Bakanlar Kurulu’nca 1.5.1991 tarihinde kararlaştırılmıştır (RG 17.7.1991/20932).

48 Karar Sayısı: 94/5233: 19 Ekim 1993 tarihinde Ankara’da imzalanan ekli “Türkiye

antlaşmaların onaylanmasına ilişkin 244 sayılı Kanun hükümlerine uygun olarak onaylanmış ve onay kararları Resmî Gazete’de “milletlerarası antlaşma” başlığı altında yayınlanmıştır. Ancak mutabakat zaptının bir milletlerarası antlaşma olarak kabul edilebilmesi için Milletlerarası Adalet Divanı tarafından verilen kararlarda belirtilen özellikleri taşımaları gerekir. Ancak Milletlerarası Adalet Divanı’nın *Yunanistan v Türkiye* ve *Katar v Bahreyn* davalarında verdiği kararlarından hareketle de 18 Mart 2016 metninin bir antlaşma olduğunun söylenmesi mümkün değildir. Çünkü Milletlerarası Adalet Divanı her iki kararında da taraflar arasında sürdürülen diplomatik müzakerelerden, metnin içeriğinden ve tarafların niyetinden hareket ederek bağlayıcı hukuki sonuçlar doğuran, hak ve yükümlülükler ihdas eden bir metin varsa bunun milletlerarası antlaşma niteliğinde olduğunu ifade etmiştir. Türkiye-Avrupa Birliği geri kabul antlaşmasının henüz uygulama protokolleri yapılmamıştır. Dolayısıyla üçüncü ülke vatandaşları ve vatansızların geri kabulü açısından bu protokoller yapıp bu protokollere ilişkin onay kanunları ve Bakanlar Kurulu kararları Resmi Gazete’de yayımlanmadıkça geri kabul antlaşmasının uygulanması mümkün değildir. Türkiye-Avrupa Birliği geri kabul antlaşmasının “bağlayıcılık kazanması” ile “uygulanabilir” olmasını birbirinden ayırmak gerekir. Antlaşma, Avrupa Birliği ve Türkiye açısından usulüne uygun olarak onay işlemlerinin tamamlanmasını takiben bağlayıcılık kazanmıştır. Ancak üçüncü ülke vatandaşları ve vatansız kişilerin geri kabulü için uygulama protokollerin yapılması bizzat geri kabul antlaşmasında öngörülen zorunlu bir usuldür. Geri kabul antlaşması, Türkiye ile Avrupa Birliği arasında yapılmıştır. Buna karşın uygulama protokolleri ise Türkiye ile üye devletler arasında yapılacaktır. Bu protokoller yapılmadan ve usulüne uygun

Cumhuriyeti ile Endonezya Cumhuriyeti Arasındaki Ekonomik ve Teknik İşbirliği Karma Komisyonu Üçüncü Dönem Toplantısı Mutabakat Tutanağı’nın onaylanması; Dışişleri Bakanlığı’nın 30.12.1993 tarihli ve PLY-325-9402 sayılı yazısı üzerine, 31.5.1963 tarihli ve 244 sayılı Kanunun 3 üncü ve 5 inci maddelerine göre, Bakanlar Kurulu’nca 7.1.1994 tarihinde kararlaştırılmıştır (RG 27.2.1994/21862).

şekilde onay süreçleri tamamlanmadan geri kabul antlaşması üçüncü ülke vatandaşları ve vatansızlar açısından fiilen uygulanamaz.

Sonuç

Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki geri kabul antlaşması, insan hakları ve iltica açısından ciddi sorunlar doğuracaktır. Ayrıca bu antlaşma Türkiye'nin sırtına ağır yükümlülükler yüklemektedir. Türkiye-Avrupa Birliği geri kabul antlaşmasının yapılması bir hatadır, ancak hatalar sadece antlaşmanın yapılmasıyla kalmamış sonraki süreçlerde de devam etmiştir. Bu hatalardan biri de Ortak Geri Kabul Komitesi'nin 2/2016 sayılı kararının 6714 sayılı kanun ile onaylanmasıdır. Türkiye-Avrupa Birliği geri kabul antlaşmasının üçüncü ülke vatandaşları açısından uygulanma tarihinin 1 Ekim 2017'den 1 Haziran 2016 tarihine çekilmesine ilişkin Ortak Geri Kabul Komitesi'nin 2/2016 sayılı kararının onaylanmasına ilişkin 6714 sayılı kanunun anayasaya ve geri kabul antlaşmasına aykırıdır. Üstelik Türkiye-Avrupa Birliği geri kabul antlaşmasına ilişkin bazı metinlerin hukuki niteliği müphemdir ve tartışma yaratmıştır. Hukuki niteliği konusunda bitmek tükenmek bilmeyen tartışmaların yapılmasına sebep olan metinlerden biri 18 Mart 2016 tarihli metindir. Geri kabul antlaşmalarına ve bunların uygulanmasına ilişkin olan veya bunları tamamlayan ya da açıklayan metinler, sadece taraf olanlar açısından değil bu antlaşmaların konusunu oluşturan insanlarla da ilgilidir. Hayatları bu metinlere göre şekillenecek insanları konu alan söz konusu metinleri sonuçlarını düşünmeden, hukuki değerlendirmesini yapmadan kaleme almak Avrupa Birliği ve Türkiye'nin tutumunun ve ciddiyetinin insan hakları, iltica hukuku ve insancıl hukuk açısından sorgulanması sonucunu doğurmuştur.

Yararlanılan Kaynaklar

Aydın, G. (2016). Deniz Yoluyla Gerçekleştirilen Düzensiz Göç ile Mücadelede Devletlerin Yetki ve Uygulamaları, 2, GAD.

Babicka, K. (2017). EU-Turkey deal seems to be schizophrenic, <http://migrationonline.cz/en/eu-turkey-deal-seems-to-be-schizophrenic> (17.6.2017).

—Council Decision (EU) 2016/551 of 23 March 2016 establishing the position to be taken on behalf of the European Union within the Joint Readmission Committee on a Decision of the Joint Readmission Committee on implementing arrangements for the application of Articles 4 and 6 of the Agreement between the European Union and the Republic of Turkey on the readmission of persons residing without authorisation from 1 June 2016, OJ L95 9.4.2016 s. 9-11.

84

Heijer, D. M. and Spijkerboer, T. (2017). Is the EU-Turkey refugee and migration deal a treaty? 7 April 2016: <http://eulawanalysis.blogspot.com.tr/2016/04/is-eu-turkey-refugee-and-migration-deal.html> (17.6.2017).

Ekşi, N. (2014). The New Turkish Law on Foreigners and International Protection: An Overall Assessment, *Schriften zum Migrationsrecht*, Band 17, Baden-Baden.

Ekşi, N. (2016). Türkiye Avrupa Birliği Geri Kabul Antlaşması, İstanbul.

Ekşi, N. (2016). Yabancılar Hukukuna İlişkin Mevzuat ve Antlaşmalar, İstanbul.

Ekşi, N. (2015). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku, 3. bası, İstanbul.

Ekşi, N. (2016). Türkiye-Avrupa Birliği Geri Kabul Antlaşması: Bir Hatalar Zinciri, 14(163) LHD, s. 3565-3572.

Ekşi, N. (2016). Joint Readmission Committee Constituted by the EU-Turkey Readmission Agreement Has No Power to Change of Date from 1 October 2017 to 1 June 2016 for the Implementation of Obligations Contained in Articles 4 and 6 on the Readmission of Third Country Nationals and Stateless Persons, 1(1) RAL, s. 21-25.

Elitez, C. (2016). The EU-Turkey “Refugee Deal”: A New Way of Responsibility-Sharing or the Collapse of the International System for the Protection of Refugees?, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hukuk Yüksek Lisans Programı (İnsan Hakları Hukuku), Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, İstanbul.

—European Commission-Fact Sheet EU-Turkey joint action plan Brussels, 15 October 2015: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-15-5860_en.htm (17.6.2017).

Labayle, H. and Bruycker, D.P. (2017). The EU-Turkey Agreement on migration and asylum: False pretences or a fool’s bargain? [Blog] EU Immigration and Asylum Law and Policy 1.4.2016: <http://eumigrationlawblog.eu/the-eu-turkey-agreement-on-migration-and-asylum-false-pretences-or-a-fools-bargain/>(26.6.2017).

Matuşescu, C. (2016). Considerations on the Legal Nature and Validity of the EU-Turkey Refugee Deal. *Law Review*, (6).

Meeting of heads of state or government with Turkey-EU-Turkey statement, 29.11.2015: <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/11/29-eu-turkey-meeting-statement/>(17.6.2017).

Peers, S. (2016). Steve, The draft EU/Turkey deal on migration and refugees: is it legal?: <http://eulawanalysis.blogspot.com.tr/2016/03/the-draft-euturkey-deal-on-migration.html> (17.6.2017).

Toluner, S. Sevin, (2005-2006). “Objektif Hukukî Durum Yaratan Andlaşmalar” Kavramı Gerekli midir?, Prof. Dr. Aslan Gündüz’ün Anısına Armağan, (2005-2006)1-2 MHB.

‘Action of Violence’ or ‘Democratic Protest’? According to the Turkish Press Gezi Park Resistance

Meral S. Öztoprak

Department of Public Administration, Faculty of
Economics and Administrative Sciences
Yeditepe University, Turkey
meral.sagir@yeditepe.edu.tr

Özlem Özdeşim Subay

Institute of Social Sciences
Pamukkale University, Turkey

87

Abstract

This retrospective study, an analysis of the texts, which appeared during the Gezi Park events in Turkey the pro-government and non-pro-government press. The study prefers to use the quantitative content analysis method since it provides objective and systematic data in content of the communication. In this study, we focus on a one month period, starting from the 27th May 2013 as the first day of Gezi Park Resistance until the 27th June 2013, of all published headlines of six different national newspapers about the Gezi Park Resistance.

Key Words: Gezi Park Protest, media and polarization, action of violence, democratic protests

The newspapers included in the study were chosen in accordance with the study of Esra Vona Kurt, titled “*Media and Polarization: Evaluation of Representation of Polarization in the Media through the Gezi Park Protests*” in respect of ideological perspectives, impact capacity and being pro-government or non-governmental, which

are Zaman, Hürriyet, Sözcü, Sabah, Yeni Şafak and Cumhuriyet newspapers.

Table 1. The Newspapers in the Study:

Newspapers	Circulation	Ideological Perspective
Zaman	Unknown	Religious- Conservative /Pro-government
Hürriyet	329.033	Liberal / Objective
Sözcü	280.186	Nationalist-Left / Non-Governmental
Sabah	306.338	Liberal / Pro-government
Yeni şafak	107.989	Religious- Conservative /Pro-government
Cumhuriyet	49.835	Nationalist-Left / Non-Governmental

On the other hand, Sözcü and Yeni Şafak newspapers in Table 1 are excluded from the study as we could not reach the 2013 archives of these two newspapers; additionally, during the content analysis, on 5th March 2016 due to trustee appointment archives of Zaman newspaper was closed, hence headlines of Zaman could not be obtained between 20th June and 27th June of 2013.

Table 2. The Number and Percentages of Headlines about Gezi Park Resistance According to the Newspapers

Name of Newspapers	Number of Headlines	Percentages
Zaman	175	11,8%
Hürriyet	502	33,9%
Sabah	256	17,3%
Cumhuriyet	548	37%
Total	1481	100%

Considering the one month period during the Gezi Park Resistance, Table 2 indicates that the number and percentages of headlines about Gezi Park Resistance is in accordance with newspapers examined in the study.

Results of study point out that in these four newspapers totally 1481 headlines were about Gezi Park and with the percentage of 37 and 548

headlines Cumhuriyet Newspaper has the highest number.

The second highest number belongs to Hürriyet Newspaper with 502 headlines about Gezi Park and 33,9 percentage. On the other hand, the other newspapers, Zaman and Sabah had the tendency to make less news about Gezi Park with respectively 175 and 256 number of headlines and 11,8 and 17,3 percentages.

In the framework of these limitations, the data gathered by Cumhuriyet, Zaman, Hürriyet and Sabah newspapers was examined under two main categories in the context of “*Gezi Park in respect of otherization and violence*” and “*Gezi Park in respect of democratization*”.

Table 3. Gezi Park in Respect of Otherization and Violence

Concepts	Cumhuriyet	Hürriyet	Sabah	Zaman	Total
Excessive Use of Violence by Police	151	113	22	17	303
Injured/ Killed People	27	46	9	5	87
Damage By Protestors	0	7	26	41	74
Clash/Conflict	40	32	42	1	115
Provocation	7	23	9	10	49
They	11	20	15	13	59
My/Mine/Our/Ours	4	9	13	6	32
Chapulcu/Chapulling	25	12	2	1	40
Conspiracy Theory	3	11	25	6	45
Total	268	273	163	100	804

Table 3 indicates that the distributions of headlines according to the newspapers emphasizing otherization language and violent environment in during the Gezi Park resistance in one month period from 27th May until 27th June 2013.

In Table 3, a total of 804 headlines were written about the Gezi Park Resistance in the framework of *otherization and violence* in these four newspapers of the study; as Cumhuriyet, Hürriyet, Sabah and Zaman have 268, 273, 163 and 100 headlines respectively.

Looking at the concepts in Table 3, Cumhuriyet newspaper mostly used headlines reflecting the excessive use of violence by police with 151 and secondly, it used headlines about clash/conflict criticizing the government's attitude against protestors with 40 headlines.

Furthermore, Hürriyet newspaper mostly used headlines reflecting the excessive use of violence by police with 113 headlines and secondly used headlines about killed and injured people during Gezi Park, mostly killed and injured protestors by police force, with 32 headlines.

On the other hand, Sabah newspaper mostly used headlines about clash/conflict criticizing the protestors, reflecting as the main source of violence was the attitude of protestors, with 42 headlines and secondly there are 26 headlines about damage by activists.

One distinguishing point about Sabah Newspaper is the intense use of conspiracy theory in headlines with the defense of the idea that the reason of Gezi Park Resistance was planned by external forces due to prevention of rise of Turkey thanks to the Erdoğan government, with 25 headlines.

Finally, Zaman Newspaper mostly used headlines about damage caused by protestors as they are spreading the violence in all cities supporting the Gezi Park Resistance with number of 41 headlines and secondly headlines about excessive use of violence by police force are written.

When analyze the headlines of Cumhuriyet, Hürriyet, Sabah and Zaman newspapers the headlines between 27 May and 27 June 2013 as a one month period, the distribution of headlines considered Gezi Park Resistance as democratization is indicated in Table 4.

Table 4. Gezi Park in Respect of Democratization

Concepts	Cumhuriyet	Hürriyet	Sabah	Zaman	Total
Democracy	56	17	6	17	96
Social Movement	0	0	0	0	0
Environment	14	11	7	3	35
Humor/Art	33	23	6	3	65
Resistance	44	7	1	4	56
Negotiation	25	25	36	26	112
Criticism Of Erdoğan	80	14	0	2	96
Solidarity	1	3	0	2	6
Respect	1	2	2	0	5
Apology	1	3	1	4	9
Turkish Spring	1	0	2	0	3
Investigation/ Explanation	5	44	29	3	81
Growth/Support	107	72	2	4	185
Activists	2	8	1	6	17
Assurance	0	0	0	1	1
Total :15	280	229	93	75	677

By looking at the concepts of headlines about whether Gezi Park Resistance can be considered as democratization for Turkey, totally 677 headlines were written in four newspapers, which was less than the headlines about Gezi Park in respect of otherization and violence.

Cumhuriyet Newspaper mostly used headlines about how Gezi Park Resistance had a growing support in public base spreading all over the country and how protestors had a point to join such a resistance with the number of 107 and secondly used the headlines about reflecting criticism of Erdoğan himself considering as the main reason for authoritarian tendency of government which is also the main reason for burst of anger of protestors with number of 80.

Hürriyet Newspaper, as Cumhuriyet, mostly used headlines about how Gezi Park Resistance had a growing support in public base with the number of 72, in addition to this, Hürriyet secondly used the headlines about investigations and explanations with neutral tone mostly coming from the government such as release of protestors in custody with the number of 44.

Furthermore, Sabah and Zaman newspapers, on the contrary to Cumhuriyet and Hürriyet, had focused on the headlines indicating the negotiation effort of government to settle down the movement, especially coming from the President Abdullah Gül and Deputy Prime Minister Bülent Arınç with number of 36 and 26 respectively.

CONCLUSION

In 2013, 27th of May; Gezi Park Protest, emerging within environmental awareness of society occurred as curious public opposition in history of Turkish Democracy. Turkish politics, media and academia was clustered into two mainstream expressing participants, reasons and goals behind Gezi Park Protest. While a part of these communities interpreting Gezi Park movement as a protest which is one of the democratic participation tools, other parts of these communities comprehended the situation as a conspiracy theory targeting the fall of government with the assistance of external forces by marginal communities which disturbed peace and public order through usage of violence in streets.

The objective of this papers is to evaluate 6 newspapers about Gezi Park Resistance in Turkey including Cumhuriyet, Hürriyet, Zaman, and Sabah (because of available archives) within these two mainstreams expressing the Gezi Park Movement while referencing the circulation and paradigm of newspaper. Archive of Zaman newspaper has been blocked to access since 5th of March, 2016, so archival research of Zaman covering daily presses between 20th of June and 27th of June cannot be done.

The outputs of research illustrate the footsteps of Turkish Media on how they interpreted the Gezi Park resistance. Firstly, polarization and hatred related articles in newspapers rather than democratic discourse were quantitatively overwhelming. The reason why the number of arti-

cles and headlines including polarization and hatred were overwhelming was not attached to idea that the Gezi Park resistance was a violent movement. Especially those who consider Gezi Park resistance as a practice of legal rights gave a large space for police brutality in their headlines and criticized that the government took a path to suppress movement by force. Consequently, in quantitative perspective, that the identification of the Gezi movement with violence is not derived from that movement itself has violent components; it is welded by brutal intervention of method by law enforcements. Especially, disproportionate usage of force by police was the most important topic in articles of Cumhuriyet and Hürriyet. Regardless of the inability to support with quantitative data, the cutback of police brutality based articles in Hürriyet is remarkable when you take into consideration that it launched these types of articles more than the others. Hürriyet published statements of government officials after 7th of June for a few days.

During the Gezi Protest, Zaman and Sabah gave a large margin of pages expressing the damage protestors caused in the area more than any other newspapers. The terms like *'us and them'*, *'çapulcu'* considered as tools of symbolic violence are equally presented in the articles of each newspapers regardless of their political opinions. Sabah extremely made analysis of Gezi Park resistance in terms of conspiracy theories. On the other hand, Cumhuriyet made news to claim false charges on conspiracy theories.

When we take a look to the opinion of Turkish media which reviews Gezi Protest in expression of democratic rights, we see more distinct disintegration of thoughts on Gezi Protest then reviews in favor of polarization and violence. Cumhuriyet is the newspaper, which makes a lot of news examining Gezi Protest in favor of democracy.

Even it could be said that there is a contradiction between the con-

tents and headlines of Hürriyet and Zaman: namely, the articles reveal the Gezi Park protest quantitatively in favor of democracy, as an opposite idea of the headlines. Hürriyet made positive reviews implying Gezi Parkı resistance as reflection of democratic rights. However, review of Zaman on Gezi Park Protest gave credits reconciliatory attitude of government official on intervention to protests that targets the suppression of movement.

In democratic regimes, critics of government policies should be reviewed in favor of democratic freedom. Therefore, the government attitude applied in the Gezi Park protests had been criticized with regard to personal approach of Prime Minister Erdoğan by writing a contrarian piece of papers that mostly belonged to Cumhuriyet and Hürriyet. During the Gezi protests, Zaman and Sabah almost never gave a space to criticize the attitude of the government against Gezi Park Resistance. While Cumhuriyet and Hürriyet giving credits to increasing support of Gezi Park Protest through headline implying societal protest, Sabah and Zaman had difficulties to see the elephant in the room.

References:

Kurt, E.V. Medya ve Kutuplaşma: Kutuplaşmanın Medyaya Yansımalarının Gezi Parkı Eylemleri Üzerinden Değerlendirilmesi. Tematik Yazılar, *Toplum ve Demokrasi*, 9 (19-20), Ocak-Aralık 2015, s.204.

http://www.cvp-legambienteverona.it/index.php?option=com_content&view=article&id=124:resistance-of-gez-park&lang=it

<http://www.milliyet.com.tr/1997/08/12/siyaset/erbakan.html>

<http://tr.wikipedia.com>

www.timeturk.com

Durakbaşı, A. *Gezi Direnişi ve Türkiye’de Toplumsal, Siyasal Tahayyül*. Gezi ve Sosyoloji-Nesneye Yüzleşmek, Nesneyi Kurmak, 2014, İstanbul

Doğan, A.E. AKP’li Hegemonya Projesi ve Neoliberalizmin Yeniden Dirilişi. *Praksis* 23, 2012

Özbank, M. *Gezi Ruhu ve Politik Teori*. Kolektif Kitap 32, 2. Baskı, 2013, İstanbul

Ulagay, O. *Türkiye Eskisi Gibi Olmayacak*. DK, 2013, İstanbul

Gülhan, S. T. *Teşhisin Tedhişinden Çıkış: Gezi Eylemleri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma İçin Öneriler*. Gezi ve Sosyoloji-Nesneye Yüzleşmek, Nesneyi Kurmak, 2014, İstanbul

Argın, Ş. *Gezi’nin Ufkundan: Liberal Demokrasinin Krizi, Kamusalılık ve Sol*, *Agora Kitaplığı*, 2014, İstanbul

28 May, 2013 – 30 August, 2013-Hürriyet, Milliyet, Akşam Newspapers

The Established and the Outsiders-Theorem Instead of “Racism”: A Figuration of Power Assymetrie

Hasret Elçin Kürşat Coşkun

Yeditepe University, Istanbul

Leibniz Universität, Hannover

97

Norbert Elias¹, a German sociologist, whose works have been

¹ Norbert Elias was born on 22 June 1897 in Breslau (today: Wrocław) in a family of Jewish descent. His father Hermann Elias, married with Sophie Elias managed a textile factory. After passing the abitur (High-School diploma) in 1915 he volunteered for the German army in World War I and was employed as a telegrapher. After suffering a nervous breakdown in 1917, he was declared unfit for service and was posted to Breslau as a medical official. In 1918 began Elias studying philosophy, psychology and medicine at the University of Breslau, in addition spending a term each at the universities of Heidelberg and Freiburg in 1919 and 1920. He quit medicine in 1919 after passing the preliminary examination (Physikum). During his Breslau years, until 1925, Elias was deeply involved in the German Zionist movement.

To finance his studies he took up in 1922 a job as the head of the export department in a local hardware factory. In 1924 he graduated with a doctoral dissertation in philosophy at the University of Breslau. In 1924 moved Elias to Heidelberg and resumed his studies of sociology. Alfred Weber accepted him as a candidate for a habilitation (Thesis for professorship).

In 1930 Elias chose to cancel this project and followed Karl Mannheim to become his assistant at the University of Frankfurt on the Main. He began his habilitation entitled “Der höfische Mensch” (“The Man of the Court”). His habilitation thesis was already submitted and his consuler was Mannheim, as in March 1933 Nazi rule in Germany began. After the Nazi take-over Mannheim’s Sociological Institute was forced to close and Elias’ habilitation procedure was cut. His habilitation thesis was first published in 1969 with the title “Die höfische Gesellschaft”.

In 1933, Elias fled to Paris and in 1935 to Great Britain, where he was later nationalized. Between 1954 and 1962 he worked as lecturer at the department of Sociology from University of Leicester. At that time his first enormous empirical study “Etablierte und Aussenseiter” was in progress. Before that, he worked for a long time in adult education and engaged himself in group therapy. From 1962 to 1964, Elias taught as Professor of Sociology at the University of Ghana. After his return to England he worked as

translated into over 30 languages, suggest to use the term “The Established and the Outsiders-Theorem” instead of the mainstream term “racism” to denote the universal relationship between the dominant “Whites” and the minorities of colored skin. While in the USA the figuration between the Whites and the Blacks has become the symbol for racism, some authors like Albert Memmi² analyzed the interdependence between the colonial French and the colonized Algerians.

But the bulk of literature about racism have originated naturally in a country where the race conflicts and tensions and the liberation movement of the victim group of racist suppressions and assaults, the black Americans, have been incomparably strong. Norbert Elias rejects

a private scholar. Since 1975 he moved to Amsterdam and spent much time as visiting professor in various German and Dutch universities (Aachen, Münster, Bielefeld). Only now and especially after the success of the pocket edition from “Über den Prozess der Zivilization” (1976) was his work in Germany appreciated and generally recognized. From 1978 to 1984 he worked at the Center for Interdisciplinary Research at the University of Bielefeld. Among others he was in the ZIF-Research Team of Philosophy and History.

The Reedited Collected Works of Norbert Elias

Elias N. *The Court Society* edited by Stephen Mennell. Dublin: UCD Press, 2006. // Elias N. *On the Process of Civilization* [note new title], edited by Stephen Mennell, Eric Dunning, Johan Goudsblom and Richard Kilminster. Dublin: UCD Press, 2012. // Elias N. and J. Scotson. *The Established and the Outsiders*, edited by Cas Wouters. Dublin: UCD Press, 2008. // Elias N. *What is Sociology?* Edited by Artur Bogner, Katie Liston and Stephen Mennell. Dublin: UCD Press, 2012. // Elias N. *The Loneliness of the Dying and Humana Conditio*, edited by Alan and Brigitte Scott. Dublin: UCD Press, 2009. // Elias N. *Quest for Excitement: Sport and Leisure in the Civilising Process*, by Norbert Elias and Eric Dunning, edited by Eric Dunning. Dublin: UCD Press, 2008. // Elias N. *Involvement and Detachment*, edited by Stephen Quilley. Dublin: UCD Press, 2007. // Elias N. *An Essay on Time*, edited by Steven Loyal and Stephen Mennell. Dublin: UCD Press, 2007. // Elias N. *The Society of Individuals*, edited by Robert van Krieken. Dublin: UCD Press, 2010 // Elias N. *Studies on the Germans* [note new title], edited by Stephen Mennell and Eric Dunning. Dublin: UCD Press, 2013. // Elias N. *Mozart, and Other Essays on Courtly Culture*, edited by Eric Baker and Stephen Mennell. Dublin: UCD Press, 2010. // Elias N. *The Symbol Theory*, edited by Richard Kilminster. Dublin: UCD Press, 2011.

2 Memmi, A. (1965) *The Colonizer and the Colonized*, Beacon Press, University of Minnesota Press, 1990.

the expression “racism” because it directs the attention to the difference of skin color as the reason for the racist ideology. He argues that not the skin but the power differential between two groups is the fundamental cause for the marginalization and stigmatization of a minority group.³ Differences in physical appearance⁴ or in language makes the group more recognizable and therefore more prone to frequent discrimination, insults and offences but it is not the real cause of stigmatization.⁵ Other invisible stigmatized group members have a certain possibility to hide their group membership and escape from racist experiences; for example some occupational groups like prostitutes or hangmen.⁶ The superior group which has monopolized the power sources feels not only powerful but also better worthier and higher human value.

“Aristocracy” in Athens, upper class of slave-owning warriors, meant “rule of best”. Therefore the word “noble” has even today a double meaning of a high social rank and of a highly valued quality and morals, implicitly expressing that a social group of low standing has low human value. This is the normal self-image of groups who in terms of their power ratio are securely superior to other interdependent groups. ⁷This type of relationship can be found between social classes, men and women, Protestants in relation to Catholics, powerful states to small states of less developed nations, etc. So this theorem concentrates on the structural regularities, common structural unity of intergroup relationships with power ratio differences.

3 Elias N. and J. Scotson. *The Established and the Outsiders*, edited by Cas Wouters. Dublin: UCD Press, 2008.

4 Gergen, K.J. *The Significance of Skin Color in Human Relations*, *Daedalus* 96: 390-407, 1967.

5 Simpson, G.E. and J.M. Yinger. *Racial and Cultural Minorities*. New York: Harper and Row, 1965.

6 Goffman, E. *Stigma*. New York: Simon & Schuster Inc., 1986.

7 A- Fey, W.F. and Omwake

B- Memmi, A. (1987) *Rassismus*, Frankfurt /M

“The more powerful groups look upon themselves as the ‘better’ people, as endowed with a kind of group charisma, with a specific virtue, shared by all its members and lacked by the others. But an even more interesting question is , how these established groups impose the belief in their own human superiority upon the less powerful upon the ‘outsiders’. How can they make the others feel ‘inferior’?”⁸

Marx explains the source of power of the dominant class by the monopolistic possession of means of production, others of weapons. But the figurational aspects, that means the socio-psychological characteristics of the interdependence between established and the outsiders are quite often ignored in the literature. Social exclusion-rejecting and forbidding contacts-by means of social control resulting from the group cohesion and collective identification within the powerful groups and consequently the monopolization of key positions at all levels and in institutions (in political parties, in communal sphere, bureaucracy or other institutions) is always a powerful weapon against the stigmatized group. Exclusion and stigmatization serve the superior group in maintaining their identity and group cohesion.⁹

One common feature of the established-outsider-figuration lies in the following pattern of attribution: The powerful group attributes outsiders as a whole the bad characteristic of their “worst” members, who are a minority in the outsider group, while the self- image of the established is built around the “best” members of their small number of the most worthy, highly respected and valued people. This distortion enables always to provide evidence to prove that the established group is “good” and the outsiders “bad”. So the powerful group can always

8 Elias N. and J. Scotson. *The Established and the Outsiders*, edited by Cas Wouters: 19. Dublin: UCD Press, 2008.

9 Kipnis, D.M. Changes in Self Concepts in Relation to Perceptions of Others, *Journal of Personality and Social Psychology* 29: 449-465, 1961.

shame the outsiders by blaming them for the behavior and deeds of this minority section of the outsiders. That is, since the powerful possess the “power of definition”, they can blame the powerless for the behavior of their “worst” and “anomic” section. Germans define themselves as the “Volk of Mozart and Beethoven” but the Turks as “knife stabber”.¹⁰ Germans are industrious and productive workers but the idle, unemployed Turks live on social welfare pension (in reality only 8%). If we look at the image of Romans in the Turkey, they are all thieves and steel but the Turks have a high moral. Uncountable examples can be listed in this context.

Prejudice is not an individual phenomenon; it must be perceived and analyzed at the level of intergroup relationships: It is a phenomenon of the relationship between two groups.

“The center piece of that figuration is an uneven balance of power and the tensions inherent in it One group can effectively stigmatize another only as long as it is well established in positions of power from which the stigmatized group is excluded”.¹¹

A counter stigmatization of the outsiders, their retaliation, is only then possible when the power disparities diminish like the Black Movement in the USA. The group charisma the powerful group attributes to itself and the group disgrace attributed by them to the outsiders are complementary. The emotional barrier to close contact between the two groups set up and internalized in this power inequality continues even if the objective conditions change as the case India demonstrates. The caste-system is abolished by legislation but the social contact between unequal castes is still taboo according to social norms.

10 Bundesministerium für Arbeit und Sozialordnung, ISG-Befragung. Ausländerfeindlichkeit, 1990

11 Elias N. and J. Scotson. The Established and the Outsiders, edited by Cas Wouters: 20. Dublin: UCD Press, 2008.

“The closing of ranks among the established certainly has the social function of preserving the group’s power superiority. At the same time, the avoidance of any closer contact with the members of the outsider group has all the emotional characteristics of one what has learned in another context to call “the fear of pollution”. As outsiders are felt to be anomic, close contact with them threatens a member of an established group with “anomic infection”.¹²

The outsiders cannot strike back because they have internalized the humiliation and shame attributed by the powerful, because they cannot come up to the norms set by the powerful; let it be standard of living, physical appearance, etc. Where the power differential is great outsider groups measure themselves with the yardstick of their oppressors.¹³ One common feature of established-outsider figurations is the reproach against the outsiders that they are anomic: The established regard them as untrustworthy, undisciplined and lawless. But the symptoms of the human inferiority as defined by the established and attributed to the outsiders which serve as the proof for their own superiority are created by the very conditions of outsider position, humiliation, deprivation and oppression. Poverty is one such symptom; uncleanliness attached to the outsiders is another one.¹⁴ Outcast children are more prone to aggressiveness, in a sense they actualize the stereotype, attributed to them. And the fear of contact with the outsiders would contaminate refers to the contamination with anomy and dirt. In England “the great unwashed” attributed to the lower classes in 1830, especially to industry workers, is a historical illustration of this common reproach against the outsiders.¹⁵ The Turkish children and youngsters in Germany are

12 Ibid, 22

13 Memmi, A. *Rassismus*, Frankfurt /M: 1987.

14 Pettigrew, T.F. *A Profile of Negro American*. Princeton, N.J.: Van Nostrand, 1964.

15 A- Pastore, N.A. Note on Changing toward Liked and Disliked Persons, *Journal of Social Psychology* 52: 173-175, 1960.

B- Thompson, E.P., *The Making of the English Working Class*. Victor Gollancz Ltd. 1980

considered to be aggressive and undisciplined. The treatment as outcasts actually creates this very deviant role because their hostility against the majority group leads them to take revenge by exercising the very things for which they are blamed by the German society. Give a group a bad name; it is likely that they live up to it.

Youngsters of marginal groups are said to be less disciplined and self-controlled. The biggest part of this blame is only a prejudice and the universal “blame of anomie” as we have already noted: Cognitive psychology teaches us that we more frequently notice the “bad behavior” of persons against whom we have prejudice and remember it longer. In cases when this attribution does have a bit of truth the cause lies exactly in the established-outsider-figuration: The socialization of children entails two mechanisms:

- 1) Sanctions of the adults if they break the rules and norms,
- 2) Reward for abiding by the rules of conduct and behavioral norms

The second pattern of behavior brings them inclusion and participation on the resources of the society such as education, achieving status and high positions, professions and a high standard of living as adults. That means compensation for limiting their freedom of action and enduring restraints-first outer constraints and later internalized self-restraints. At the end of wavering or renunciation is satisfaction in other realms of life. But exactly this compensation and reward are lacking in case of children of outsiders. They know that they won't succeed no matter how hard they try and struggle to be included and to participate on the benefits of social inclusion. So why should they accept the constraints, rules and renunciation?

If the economic aspects of established-outsider conflict are dominant it is an indicator for the, a greater imbalance of power. Otherwise non-

economic aspects of tensions and conflicts become more recognizable. Struggle for the satisfaction of other human needs like for status, for social respect, for social contacts etc. replace the struggle for sheer existence and stilling hunger.

In other words, the power source and advantages which are monopolized by the established group can be economic or material but the less pronounced the unequal distribution of advantages at the economic level, the more non-economic aspects of tensions and conflicts gain an importance. The outsiders suffer from inferiority of power and status,¹⁶ from deprivation of psychological needs such as deprivation of value, of meaning, of social acceptance and respect. The balance of power struggle between the established and the outsider which is always the fundament of such a figuration is then concentrated on the satisfaction of other human requirement than achieving a subsistence level.

The collective opinion of a group which has monopolized the power resources regulates the way of feeling and thinking of its members because the rewarding access to these resources including the participation on the group charisma depends on the status and ranking of a member and this in turn depends on the compliance with the group norms and opinion. This is one of the major reasons why individuals in the established group do not act or speak counter to the group opinion. Otherwise the lowering of a group member's ranking within the internal status order, loss of power and access to resources are unavoidable. A member's self-image and self-respect are linked to what other members think of him. Researches in Germany have shown that even those who don't necessarily share the stereotypes and prejudices of other group

16 A- Fey, W.F. Acceptance by Others and Its Relation to Acceptance of Self and Others:

A Revaluation, *Journal of Abnormal and Social Psychology* 50: 274-276, 1955.

B- Fey, W.F. Correlates of Certain Subjective Attitudes towards Self and Others, *Journal of Clinical Psychology* 13: 44-49, 1957.

members, for example of German workers in a beer pub at a table, don't have the courage not to participate in nasty and hostile jokes about Turks.¹⁷ In other words, cohesive groups are able to exercise a high degree of control upon its members so that they don't break the taboo of personal contact to stigmatized group members. Then the penalty for group deviance is the loss of power and status in the established group, therefore less access to resources. Their self-image, self-respect, self-love and the participation on group's charisma, on superior human value diminish.

One major contribution of Norbert Elias to the theories of power was his finding in a community study that the duration of living in one place can also be a source of power and superiority. The established community develops an internal organization and cohesion, common habits, a value system and rules of conduct as well as emotional ties between the members and to the community as a collective which manifests itself in the usage of "we". Such a group cohesion and organization is always a source of power the newcomers to this place lack: These have met each other recently, have neither a strong we-identity nor a communal organization or mutually accepted values and norms; they are totally loose, disintegrated as a group without any group cohesion. This asymmetrical power relation between the established and the newcomers can very well be applied to the outsider role of refugees and other migrant groups everywhere. Actually the outsiders in this community investigation were inner refugees who had escaped from the German air force attacks and bombs thrown to London during the II. World War.

Newcomers become a factor of disturbance for the established

17 Hettlage-Varjas, A. Die Entstehung des Fremdenhass in Unserer Gesellschaft, We-gezum Menschen : 42, 8. 1990.

way of life of the¹⁸ community and a threat for the powerbase of the established. They are considered as an attack to the self-attributed group charisma of the community based on the as superior and unique considered system of values and norms, that is against the we- image and we-ideal of the superiors. The key positions in the community, for example the leading roles in caritative institutions, clubs, recreation groups etc. are distributed among the established group. The sole existence of people -the newcomers- who violate the rules of conduct and belief system because they don't know these becomes a threat: The violaters as negative examples could weaken the restraints exercised by the community upon its (deviant) members. These outer restraints are internalized by the self-controlled members. We know from psychology that any threat to the control of super-ego over alter-ego causes anxiety.¹⁹ So any example or behavior which is contrary to the group norms could weaken both the self-restraint of people and the control of the community over its members. This is the real cause for the severe rejection and stigmatization of the newcomers, also avoiding any private contact of the community members to the as anomic considered group of newcomers in order to prevent from "contamination". Stigmatization is then a counter attack because the newcomers are considered to be a threat both to their power superiority, higher human value symbolized in their special way of life and uphold values. That the American white authors connected to the establishment spoke of "Negros" as "lusting for a taste of power" is a good example for this mechanism.²⁰

18 Flanagan, J.T. The German in American Fiction, In Ander, O.F. (ed.), In the Trek of the Immigrants: Essays Presented to Carl Wittke. Rock Island, III.: Augustana College Library, 1964.

19 Gordon R. Stereotypy of Imagery and Belief as an Ego Defence, British Journal of Psychology, Monograph Supplement, No. 34, 1962.

20 A- Pettigrew, T.F. A Profile of Negro American. Princeton, N.J.: Van Nostrand, 1964

B- Horowitz E.L. The Development of Attitude toward the Negro, Archives of

Reactions to Stigmatization

To permanently experience discrimination and stigmatization must be considered a socialization condition with severe personality formation defects. Growing up as a member of an outsider group can result in intellectual and emotional deficiencies as many empirical investigations have shown for the Burakamin in India or for the Black Americans in the USA.²¹ It is in my opinion a form of exercising collective violence because it destroys the egos of the members of the minority groups.²²

Depending on the fundamental difference between extroverted and introverted individuals the accumulation of aggression of the victims expresses itself either in self-punishing attitude or in canalization of anger against the majority as well as other majority outer groups instead.²³ Whatever the direction of reaction formation may be, I think self-hate and group-hate (latent or overt) is a very common

Psychology, No. 194, 1936.

C- Gross, S.L. and J.E. Hardy (eds.). Images of the Negro in American Literature. Chicago: University of Chicago Press, 1966.

21 A- Kipnis, D.M. Changes in Self Concepts in Relation to Perceptions of Others, Journal of Personality and Social Psychology 29: 449-465, 1961

B- Leeper, R.W. Some Needed Developments in the Motivational Theory of Emotions. In Levine, D. (ed.). Nebraska Symposium on Motivation, 1965. Lincoln: University of Nebraska Press, 1965.

C- Pedersen, D.M. Evaluation of Self and Others and Some Personality Correlates, Journal of Psychology 71: 225-244, 1969.

22 A- Seeman, M. Adjustment to Minority Status and Intellectual Perspective, Social Problems 3: 142-153, 1956.

B- Sheerer, E.T. An Analysis of the Relationship between Acceptance of and Respect for Self and Acceptance of the Respect for Others in Ten Counseling Cases, Journal of Consulting Psychology 13: 169-175, 1949.

C- Simpson, G.E. and J.M. Yinger. Racial and Cultural Minorities. New York: Harper and Row, 1965.

D- Suinn, R.M. and H. Hill. Influence of Anxiety on the Relationship between Self-acceptance and

Acceptance of Others, Journal of Consulting Psychology 28: 116-119, 1964.

23 Simpson, G.E. and J.M. Yinger. Racial and Cultural Minorities. New York: Harper and Row, 1965.

consequence of stigma/discrimination because the attribution of worthlessness unrespectability, and inferior status by the established group is internalized and becomes the negative self-evaluation losing self-respect and self-and group-love, starting to hate him-, herself for having the identity he/she has. The aggressions are sometimes canalized against the own group like frequent physical violence, quarrels etc. in outcast groups.²⁴ The victim frequently would deny that he belongs to his minority group trying to escape from his stigma. He would avoid contacts to his group, change all signs and symbols of the belonging to this group. I can remember that my daughter rejected to speak in Turkish as we lived in Germany especially in the public sphere: She didn't want to be recognized as a Turk. I got to know not few Turkish migrants in Germany, who legally gave up their native names and overtook German names. Many primary school teachers reported to me that Turkish pupils wouldn't raise their hands when their Turkish names were called. And Jacky Jason tried during his whole life to turn his black skin to heller color with special creams.

It is known for centuries that the stigmatized group members isolate themselves, avoid contacts to the established and retreat to ghetto enclaves in order to avoid painful experiences of discrimination and stigmatization. Then occurs something very interesting: The established blame the minorities for example guest workers for building ghettos with in the society as it happens in Germany, and turn the mechanism upside down claiming that the Turks are being stigmatized because they live isolated and without contacts to the German population. In case of some individuals the inferiority feeling turn into superiority claims, that means a reversion takes place. These persons develop an inflated I-Ideal (sometimes the whole community a We-Ideal) as a reaction

24 A- Kurokawa, M. *Minority Responses*. New York: Random House, 1970.

B- Levanway, R.W. The Effect of Stress on Expressed Attitudes toward Self and Others, *Journal of Abnormal and Social Psychology* 50: 225-226, 1955.

formation to compensate for their present inferiority. The belief in being a god selected religious community, building militant fighting bands by the youngsters, or to struggle to achieve a symbolic status are some empirical evidences.

Another inversion of retreat passivity is to react as a clown and attract all the attention. This clown-role usually carries aggressive elements because it annoys the authorities and socialization agents. German teachers frequently accuse Turkish children for disturbing the lesson by clown-playing distracting the attention of other pupils. Curious enough is the explanation for such a behavior in the German literature or by the pedagogues lies only in the too small size of housing of the Turkish migrants²⁵ because they don't want to pay higher rents so that the children have too little space to move, the consequence being the hyperactivity and aggression at school, that means ending up in another blame for the Turkish community.

From the observation of the Jewish community in the USA one more psychological reaction of belonging to a stigmatized group is found in the literature for at least a century: Neuroticism, hypersensitivity, uneasiness and this anxious feeling of being observed by the “others” all the time. They see themselves with the eyes of the majority members: It is as if they look at a mirror and see their image in the mirror.²⁶

Only a few of the outsiders reach that much level of ego development that their personal suffering leads to a general sympathy and solidarity for all victims, suppressed and weak members or groups. The outsiders

25 Eichener, V. Außenseiter und Etablierte; Ausländer auf dem Wohnungsmarkt, In Korte, H. (ed.). Gesellschaftliche Prozesse, Frankfurt, 1990.

26 A- Howe, I. The Stranger and the Victim; The Two Jewish Stereotypes of American Fiction, Commentary 8: 147-156, 1949.

B- Stember, C.H. (ed.). Jews in the Mind of America. New York: Basic Books, 1966.

C- Pettigrew, T.F. Parallel and Distinctive Changes in Anti-Semitic and Anti-Negro Attitudes. In Stember, C.H. et. al. Jews in the Mind of America. New York: Basic Books, 1966.

mistrust the members of the established society; don't feel uneasy about cheating or lying to the established, especially to their authorities.²⁷ In many courses, German public workers complained about the aggressiveness, combative, pugnacious and rebellious behavior of their foreign clients, not realizing that their aggression toward the Germany society is being targeted at the authority representing this collective at the moment. Also the deviant roles in value a covert hostility towards any form of authority exercised by the members of the majority group.²⁸ They reported that to request a Turk to complete a missing document or to come a day after to end the procedure at a public office would cause in many cases a rebellion and anger of the client. It is clear that the Turkish client suspects at that moment that he is again being discriminated and being set back unrightfully as he has experienced many, many times in the society. The cause of overreaction to a blame or criticism by one of the majority member is also the same mechanism.

Another collective reaction to an outsider role is the strengthening of We-Group binding and cohesion, feeling of belonging and the development of a strong group identity²⁹ even between people who would never have felt such mutual solidarity in their countries of origin, for example between the rural people, industrial workers, intellectuals, middle and upper class members, arm and rich. We know that an outside threat makes groups more cohesive.³⁰ But the disintegration of the group is another possibility if the differences within the minority group-religious, cultural, class differences- are unbridgeable so that the

27 Allport, Gordon W., *Die Natur des Vorurteils*: 367. Köln: 1971.

28 Kurokawa, M. *Minority Responses*. New York: Random House, 1970.

29 Diab, L.N. *National Stereotypes and the "Reference Group" Concept*, *Journal of Social Psychology* 57: 339-351, 1962.

30 A- Sherif M. and C.W. Sherif. *Groups in Harmony and Tension*. New York: Harper, 1953.

B- Ewens, W.L. *Reference Other Support, Ethnic Attitudes, and Perceived Influence of Others in the Performance of Overt Acts*. Doctoral Dissertation, University of Iowa, Iowa City, 1969.

higher status members choose to be rather assimilated into the dominant culture and group and escape from the stigma of their group by avoiding any contact and similarity to other members. You can indeed detect this disintegrative reaction among many middle- and upper class Turks, who have succeeded to ascend in status and profession: They don't want to be reminded of their ethnic or cultural origin at all. In one of the meetings, I led in Hannover; such status-Turks repeated exactly the prejudices the Germans have against the migrant Turks:

“My god, these Anatolia bears bring with their uncivilized behavior disgrace to all of us.”

“It is clear that the Germans don't want us here as long as the villagers (köylüler) without any culture make the streets here dirty.”

Still another reaction formation to stigmatization is the displacement of aggression: Unable to attack the powerful, the minority members develop prejudices and hate against other minorities. This is the main cause of conflicts and fights between different ethnic minority groups in the USA and elsewhere. The history, also the Turkish history, contains many cases even of annihilation of one minority groups by another.

Kitano³¹ (P.104 ff) describes a special form of assimilation of the stigmatized group as an avoidance strategy against the stigma: He calls it “Superpatriotism and ritualized adjustment”. The individual would strictly obey the social rules, norms and standards of conduct but pay no attention to cultural ideals. He would overidentify himself with the system and imitates the styles of behavior. Symbols of majority group belonging would be exaggeratedly and demonstratively respected, like the newly nationalized migrants in Germany putting a German flag on top of the roof. This type of reaction is like a voiceless cry to the

31 Kitano, H.H.L., Race Relations, 5. Edition, JLN Books, 1996.

established: “See, I am one of you, don’t hurt me any longer.”

How Effective Are Legal Measures Against Discrimination?

Right from the beginning of anti-discrimination law demand conservative jurists in the USA brought the argument against these liberal voices that laws could not change prejudices. This argument is wrong in 2 ways:

1) The experience in England has shown that prejudices against blacks have decreased considerably after the issue of the anti-discrimination law: For example, considerably more white people declared that they would see no problems in having black people as neighbors³² The state as the sole monopolist of physical violence can effectively influence not only the behavior of people but also the way they think. What is socially acceptable or unacceptable is very much related to what is allowed or not allowed by the law.

2) Prejudice is a mental and psychological phenomenon but discrimination is the acting out of these negative feelings and attitudes towards a group of people; it is in the realm of detectable behavior and action taking. The law has the power to inhibit a discriminatory behavior even if members of the majority group would foster negative, hateful feelings against the minority group. Just as we don’t attack someone against whom we feel aggression because physical violence is forbidden according to law, a prejudiced person would control his behavior not to discriminate even if he hates a minority group member. Commission for Racial Equality (CRE), the central institution in Britain’s Anti-Discrimination politics, formulated the fundamental logic of anti-discrimination policy like this: “We are only marginally

32 Commission for Racial Equality (CRE). Sorry , It’s Gone: Testing for Racial Discrimination in Private Rented Housing Sector, London: 1990.

interested in the question whether people are racists. The more important the question is, how they can be hinder to act out their racism.” State and legal norms create the “public conscience” and behavior standards both because of fear of sanctions and through the internalization of external constraints by the citizens. Discriminating laws or laws which permit discrimination because the punishing sanctions are in existent strengthen prejudices for sure. This is one of the reasons why the international agreement CERD (Committee on the Elimination of Racial Discrimination) obliges the member states to protect their citizens against discrimination by other private people by issuing anti-discrimination laws (Art.5)

3) Martin Luther King once said: “I can’t demand that you (whites) like me but that you give me rights.” Discrimination means that the target group is excluded from social, legal and economic resources, rights and advantages. Legal measures to stop this exclusion do have a positive impact which reduces discrimination. Are there any empirical positive results of the existing anti-discrimination law systems of some countries? There are and these empirical results prove the effectiveness of laws, regulations and other state administered measures to stop discrimination.

In the USA the percentage of the black Americans in the number of employed could be increased from 8% to 12% and of the Hispanics from 2% to 6% between 1966 and 1988 due to the measures of positive discrimination (affirmative action)³³). Likewise the positive discrimination for the Catholics in Ireland caused an increase of their position among the employees of the public sector from 27,7% to 35% within a very short period 1981-1989³⁴ experiences have been made

33 Glazer, N. Affirmative Action: 17ff, New York: 1972.

34 Lustgarten, L. Edward, J. Racial in Equality and the Limits of Law. In: Braham, P (ed.) Racism and Antiracism, London, p. 270ff, 1992.

also in Australia (New SouthWales)³⁵

4) The existence of anti-discrimination laws, which means declaring the illegality of discriminatory acts by the state, brings a psychological relief to the injured pride and ego of the members of the target group. It enables them to fight against the racists, to raise their voices and to identify themselves with the state. It is not only for the sake of regaining the impaired self-esteem of the members of the target group but also in order to discourage the discriminators from repeating their discriminatory actions: We know from empirical researches that the opposition and fighting back of the discriminated persons and groups against the discrimination is an effective measure to hinder the discriminator from repeating such acts.

114

5) Summa summarum legal and political measures to protect the stigmatized and discriminated groups against the face-to-face, direct and indirect as well as institutional discrimination is a powerful instrument to canalize their frustration and aggression to productive and socially accepted fighting arena instead of losing their energies in physical violence and reaction formations we have read in the previous section.

35 Rittstieg, H., Rowe G.C. Einwanderung als gesellschaftliche Herausforderung. Baden-Baden: 1992.

References

- Allport, Gordon W., (1971). *Die Natur des Vorurteils*: 367. Köln.
- Bundesministerium für Arbeit und Sozialordnung, ISG-Befragung. *Ausländerfeindlichkeit*, 1990
- Chesler, M.A. (1965). Ethnocentrism and Attitudes toward the Physically Disabled, *Journal of Personality and Social Psychology* 2, 877-881.
- Commission for Racial Equality (CRE). (1990) *Sorry , It's Gone: Testing for Racial Discrimination in Private Rented Housing Sector*, London.
- Cooper, J.B. (1959). Emotion in Prejudice, *Science* 130, 314-318.
- Cooper, J.B. and J.L. Mc Gaugh.(1963). *Integrative Principles of Social Psychology*. Cambridge, Mass.: Schenkman.
- Cooper, J.B. and D.N. Singer. (1956). The Role of Emotion in Prejudice, *Journal of Social Psychology* 44: 241-247.
- Coopersmith, S.A. (1959). Method of Determining Types of Self-Esteem, *Journal of Abnormal and Social Psychology* 59, 87-94.
- Corthran, Tilman C. Negro (1951). Conceptions of White People, *American Journal of Sociology* 56, 458-467.
- Crandall, V.J. and U. Bellugi. (1954). Some Relationships of Interpersonal and Intrapersonal Conceptualizations to Personal-Social Adjustment, *Journal of Personality* 23, 224-232.
- DeFleur, M.L. and F.R. Westie. (1959). The Interpretation of Interracial Situations, *Social Forces* 38, 17-23.
- DeFries, G.H. and W.S. Ford. (1969). Verbal Attitudes, Over Acts, and the Influence of Social Constraint in Interracial Behavior, *Social Problems* 16, 493-505.
- Diab, L.N. (1962). National Stereotypes and the "Reference Group" Concept, *Journal of Social Psychology* 57, 339-351.

Dillehay, R.C., W.H. Bruvold, and J.P. Siegel. (1969). Attitude, Object Label and Stimulus Factors in Response to an Attitude Object, *Journal of Personality and Social Psychology* 11, 220-223.

Edlefsen, J.B. (1956). Social Distance Attitudes of Negro College Students, *Phylon* 17, 19-83.

Ehrlich, H.J. (1992a) Stereotyping and Negro-Jewish Stereotypes, *Social Forces* 41, 171-176.

Ehrlich H.J. (1962b) The Swastika Epidemic of 1959-1960: Anti-Semitism and Community Characteristics, *Social Problems* 9, 264-272.

Ehrlich H.J. and N. Van Tubergen. (1969). Social Distance as Behavioral Intentions: A Replication, A Failure, and A New Proposal, *Psychological Reports* 24, 627-634.

Ehrlich H.J. and N. Van Tubergen. (1971). Exploring the Structure and Salience of Stereotypes, *Journal of Social Psychology* 83, 113-127.

Eichener, V. *Außenseiter und Etablierte; Ausländer auf dem Wohnungsmarkt*, In Korte, H. (ed.). (1990). *Gesellschaftliche Prozesse*, Frankfurt.

Elias N. (2006). *The Court Society* edited by Stephen Mennell. Dublin: UCD Press.

Elias N.(2012). *On the Process of Civilization* [note new title], edited by Stephen Mennell, Eric Dunning, Johan Goudsblom and Richard Kilminster. Dublin: UCD Press.

Elias N. and J. Scotson. (2008). *The Established and the Outsiders*, edited by Cas Wouters: 19, 20, 22. Dublin: UCD Press.

Elias N. (2012). *What is Sociology?* Edited by Artur Bogner, Katie Liston and Stephen Mennell. Dublin: UCD Press.

Elias N. (2009). *The Loneliness of the Dying and Humana Conditio*, edited by Alan and Brigitte Scott. Dublin: UCD Press.

Elias N. (2008). *Quest for Excitement: Sport and Leisure in the Civilising Process*, by Norbert Elias and Eric Dunning, edited by Eric

Dunning. Dublin: UCD Press.

Elias N. (2007). *Involvement and Detachment*, edited by Stephen Quilley. Dublin: UCD Press.

Elias N. (2007). *An Essay on Time*, edited by Steven Loyal and Stephen Mennell. Dublin: UCD Press.

Elias N. (2010). *The Society of Individuals*, edited by Robert van Krieken. Dublin: UCD Press.

Elias N. (2013). *Studies on the Germans* [note new title], edited by Stephen Mennell and Eric Dunning. Dublin: UCD Press.

Elias N. (2010). *Mozart, and Other Essays on Courtly Culture*, edited by Eric Baker and Stephen Mennell. Dublin: UCD Press.

Elias N. (2011). *The Symbol Theory*, edited by Richard Kilminster. Dublin: UCD Press.

Ewens, W.L. (1969). *Reference Other Support, Ethnic Attitudes, and Perceived Influence of Others in the Performance of Overt Acts*. Doctoral Dissertation, University of Iowa, Iowa City.

Fagan, J. and M. O'Neill. (1965) A Comparison of Social-Distance Scores Aong Collage Student Samples, *Journal of Social Psychology* 66, 281-290.

Fendrich J.M. (1967). Perceived Reference Group Support: Racial Attitudes and Overt Behavior, *American Sociological Review* 32, 960-970.

Fey, W.F. (1955). Acceptance by Others and Its Relation to Acceptance of Self and Others: A Revaluation, *Journal of Abnormal and Social Psychology* 50, 274-276.

Fey, W.F. (1957). Correlates of Certain Subjective Attitudes towards Self and Others, *Journal of Clinical Psychology* 13, 44-49.

Fey, W.F. and Omwake

Fink, H.C. (1971). Fictitious Groups and the Generality of Prejudice:

An Artifact of Scales without Neutral Categories, *Psychological Reports* 29, 359-365.

Fishman, J. (1955). Negative Stereotypes Concerning Americans Among American-Born Children Receiving Various Types of Minority Group Educations, *Genetic Psychology Monographs* 51, 107-182.

Fishman, J. (1961). Some Social and Psychological Determinants of Inter-Group Relations in Changing Neighborhoods: An Introduction to the Bridgeview Study, *Social Forces* 40, 42-51.

Frenkel-Brunswik, E. and R.N. Sanford. (1945). Some Personality Factors in Anti-Semitism, *Journal of Psychology* 20, 271-291.

Gardner, R.C. and D.M. Taylor.(1969). Ethnic Stereotypes: Meaningfulness in Ethnic-Group Labels, *Canadian Journal of Behavioral Science* 1, 182-192.

Gergen, K.J.(1967). The Significance of Skin Color in Human Relations, *Daedalus* 96, 390-407.

Gilliland, A.R. and R.A. Blum. (1945). Favorable and Unfavorable Attitudes Toward Certain Enemy and Allied Countries, *Journal of Psychology* 20, 391-399.

Glazer, N. (1972). *Affirmative Action*: 17ff, New York.

Goffman, E. (1986). *Stigma*. New York: Simon & Schuster Inc.

Gordon, M.M. (1964). *Assimilation in American Life*. New York: Oxford University Press.

Gordon R. (1962). Stereotype of Imagery and Belief as an Ego Defence, *British Journal of Psychology, Monograph Supplement*, No. 34.

Gough, H.G. (1951). Studies of Social Intolerance: I. Some Psychological and Sociological Correlates of Anti-Semitism, *Journal of Social Psychology* 33, 237-246.

Gross, S.L. and J.E. Hardy (eds.). (1966). *Images of the Negro in American Literature*. Chicago: University of Chicago Press.

- Gutman, R. (1966). Demographic Trends and the Decline of Anti-Semitism. In Stember, C.H.(ed.). *Jews in the Mind of America*. New York: Basic Books.
- Hanlon, T.E.P. Hofstaetter, and J.O'Connor. (1954). Congruence of Self and Ideal Self in Relation to Personality Adjustment, *Journal of Consulting Psychology* 18, 215-218.
- Harlan, H.H. (1942). Some Factors Affecting Attitude toward jews, *American Sociological Review* 8, 816-827.
- Hartley, E.L. (1946). *Problems in Prejudice*. New York: King's Crown Press.
- Heer, D.M. (1966). Negro-White Marriage in the United States, *Journal of Marriage and the Family* 28, 262-273.
- Hess, R.D. and J.V. Torney. (1967). *The Development of Political Attitudes in Children*. Chicago: Aldine Publishing Co.
- Hettlage-Varjas, (1990) A. Die Entstehung des Fremdenhass in Unserer Gesellschaft, *Wege zum Menschen* : 42, 8.
- Hofstaetter, P.R. (1952). A Factorial Study of Prejudice, *Journal of Personality* 21, 228-239.
- Holloway, R.L. (1968). Human Aggression: The Need for a Species-Specific Framework, In Fried, M., M. Harris, R. Murphy (eds.)s *War: The Anthropology of Armed Conflict and Aggression*. Garden City, N.Y.: National History Press.
- Horowitz E.L. (1936). The Development of Attitude toward the Negro, *Archives of Psychology*, No. 194.
- Horowitz E.L. and R.E.Horowitz. (1938). Development of Social Attitudes in Children, *Sociometry* 1, 301-338.
- Howe, I. (1949). The Stranger and the Victim; The Two Jewish Stereotypes of American Fiction, *Commentary* 8, 147-156.
- Hraba, J. and G. Grant. (1970). Black is Beautiful: A Re-examination of Racial Preference and Identification, *Journal of Personality and Social*

Psychology 16, 398-402.

Hyman, H.H. and associates. (1954). *Interviewing in Social Research*. Chicago: University of Chicago Press.

Hyman, H. (1959). *Political Socialization*. Glencoe, III.: Free Press.

Insko, C.A. and J.E. Robinson. (1967). Belief Similarity Versus Race as Determinants of Reactions to Negroes by Southern White Adolescents: A Further Test of Rokeach's Theory, *Journal of Personality and Social Psychology 7*, 216-221.

Irwin, M., T. Tripodi, and J. Bieri. (1967). Affective Stimulus Value and Cognitive Complexity, *Journal of Personality and Social Psychology 5*, 444-449.

Iahoda, G. (1959). Nationality Preferences and National Stereotypes in Ghana Before Independence, *Journal of Social Psychology 50*, 165-174.

Jaros, D., H. Hirsch, and F.J. Fleron. (1968). The Malevolent Leader: Political Socialization in an American Sub-Culture, *American Science Review 62*, 564-575.

Jennings, M.K. and R.G. Niemi.(1968). Family Structure and the Transmission of Political Values, *American Political Science Review 62*, 169-184.

Johnsen, K.P.A (1969). Progress Report on a Study of the Factors Associated wit the Male's Tendency to Negatively Stereotype the Female, *Sociological Focus 2*, 21-35.

Johnson, G.B. (1944). The Stereotype of the American Negro, In Klineberg, O. (ed.). *Characteristics of the American Negro*. New York: Harper.

Jones, E.E. and H.B. Gerard. (1967). *Foundations of Social Psychology*. New York: Wiley.

Jones, M.A.(1960). *American Immigration*. Chicago: University of Chicago Press.

Jourard, S.M.(1964). *The Transparent Self*. Princeton, N.J.: Van Nostrand.

Katz, D. and K.W. Braly.(1935). Racial Prejudice and Racial Stereotypes, *Journal of Abnormal and Social Psychology* 30, 175-193.

Kelly, J.G., J.E. Ferson, and W.H. Holtzman.(1966). The Measurement of Attitudes toward the Negro in the South, *Journal of Social Psychology* 4, 391-399.

Kipnis, D.M. (1961). Changes in Self Concepts in Relation to Perceptions of Others, *Journal of Personality and Social Psychology* 29, 449-465.

Kitano, H.H.L., (1996). *Race Relations*, 5. Edition, JLN Books.

Koch, H.L.(1946). The Social Distance between Certain Racial, Nationality, and Skin Pigmentation Groups in Selected Populations of American School Children, *Journal of Genetic Psychology* 68, 63-95.

Kurokawa, M. (1970). *Minority Responses*. New York: Random House.

Kurtner, B. and C. Wilkins, and P. Yarrow. (1952). Verbal Attitudes and Overt Behavior Involving Racial Prejudice, *Journal of Abnormal and Social Psychology* 47, 649-652.

Landis, J., D. Datwyler, and D.S. Dorn. (1966). Race and Social Class as Determinants of Social Distance, *Sociology and Social Research* 51, 78-86.

LaPiere, R.T.(1934). Attitudes vs. Actions, *Social Forces* 13, 230-237.

LaPiere,R.T. (1936). Type-rationalizations of Group Antipathy, *Social Forces* 15, 232-237.

Lee, D.E., and H.J. Ehrlich. (1971). Beliefs About Self and Others: A Test of the Dogmatism Theory, *Psychological Reports* 28, 919-922.

Levanway, R.W. (1955). The Effect of Stress on Expressed Attitudes toward Self and Others, *Journal of Abnormal and Social Psychology* 50, 225-226.

Lustgarten, L. Edward, J. (1992). *Racial in Equality and the Limits of Law*. In: Braham, P (ed.) *Racism and Antiracism*, London, p. 270ff..

Memmi, A. (1987). *Rassismus*, Frankfurt /M.

Novak, D.W. and M.J. Lerner. (1968). Rejection as a Consequence of Perceived Similarity, *Journal of Personality and Social Psychology* 9, 147-152.

Ohnmacht, F.W. and J.J. Muro. (1967). Self-Acceptance: Some Anxiety and Cognitive Style Relationships, *Journal of Psychology* 67, 235-239.

Omwake, K.T. (1954). The Relation between Acceptance of Self and Acceptance of Others Shown by Three Personality Inventories, *Journal of Consulting Psychology* 18, 443-446.

Pastore, N.A. (1960). Note on Changing toward Liked and Disliked Persons, *Journal of Social Psychology* 52, 173-175.

Pearl, D. (1954). Ethnocentrism and the Self-Concept, *Journal of Social Psychology* 40, 137-147.

Pedersen, D.M. (1969). Evaluation of Self and Others and Some Personality Correlates, *Journal of Psychology* 71, 225-244.

Pettigrew, T.F.(1959). Regional Differences in Anti-Negro Prejudice, *Journal of Abnormal and Social Psychology* 59, 28-36.

Pettigrew, T.F. (1964). *A Profile of Negro American*. Princeton, N.J.: Van Nostrand.

Pettigrew, T.F. (1966). Parallel and Distinctive Changes in Anti-Semitic and Anti-Negro Attitudes. In Stember, C.H. et. al. *Jews in the Mind of America*. New York: Basic Books.

Philips, E.L. (1951). Attitudes toward Self and Others: A Brief Questionnaire Report, *Journal of Consulting Psychology* 15, 79-81.

Piaget, J. (1947). *The Psychology of Intelligence*. London: Routledge, Kegan Paul.

Pierson, Donald (1950). *Race Prejudice as Revealed in the Study of*

- Racial Situations, *International Social Science Bulletin* 2, 467-478.
- Poole, W.C., Jr. (1927). Social Distance and Personal Distance, *Journal of Applied Sociology* 11, 114-120.
- Rittstieg, H., Rowe G.C. (1992). *Einwanderung als gesellschaftliche Herausforderung*. Baden-Baden.
- Rundquist, E.A. and R.F. Sletto. (1936). *Personality in the Depression*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Saenger, G.H. and E. Gilbert. (1950). Customer Reactions to the Integration of Negro Sales Personnel, *Public Opinion Quarterly* 4, 57-76.
- Saenger G. and S. Flowerman. (1954). Stereotypes and Prejudiced Attitudes, *Human Relations* 7, 217-238.
- Sarbin, T.R. (1964). Role Theoretical Interpretation of Psychological Change, In P. Worchel and D. Bryne (eds.). *Personality Change*. New York: Wiley.
- Schoenfeld, N. (1942). An Experimental Study of Some Problems Relating to Stereotypes, *Archives of Psychology* 38, (Whole No. 270).
- Schwartz, M.A. (1967). *Trends in White Attitudes toward Negroes*. Chicago: National Opinion Research Center
- Schuman, H. and J. Harding. (1964). Prejudice and the Norm of Rationality, *Sociometry* 27: 353-371.
- Secord, P.F. (1959). Stereotyping and Favorableness in the Perception of Negro Faces, *Journal of Abnormal and Social Psychology* 59, 309-314.
- Secord, P.F. and C.W. Backman. (1964). *Social Psychology*. New York: McGraw-Hill.
- Secord, P.F., W. Bevan, and B. Katz. (1956). The Negro Stereotype and Perceptual Accentuation, *Journal of Abnormal and Social Psychology* 53, 78-83.

Seeman, M. (1956). Adjustment to Minority Status and Intellectual Perspective, *Social Problems* 3, 142-153.

Sheerer, E.T. (1949). An Analysis of the Relationship between Acceptance of and Respect for Self and Acceptance of the Respect for Others in Ten Counseling Cases, *Journal of Consulting Psychology* 13, 169-175.

Sherif M. (1935). An Experimental Study of Stereotypes, *Journal of Abnormal and Social Psychology* 29, 371-375.

Sherif M. and C.W. Sherif. (1953). *Groups in Harmony and Tension*. New York: Harper.

Sherif M. et al., (1961). *Intergroup Conflict and Cooperation: The Robber's Cave Experiment*. Norman, Okla. University Book Exchange.

Shuey, A.M., N. King, and B. Griffith. (1953). Stereotyping of Negroes and Whites: An Analysis of Magazine Pictures, *Public Opinion Quarterly* 17, 281-287.

Simpson, G.E. and J.M. Yinger. (1965). *Racial and Cultural Minorities*. New York: Harper and Row.

Simpson, R.L. (1959). Negro-Jewish Prejudice: Authoritarianism and Some Social Variables as Correlates, *Social Problems* 7, 138-146.

Singer, D. (1967). The Influence of Intelligence and an Interracial Classroom on Social Attitudes, In Dentler, R.B. Mackler, and M.E. Warschauer (eds.). *The Urban R's: Race Relations as the Problem in Urban Education*. New York: Praeger.

Sklare, M. and M. Vosk. (1957). *The Riverton Study. How Jews Look at Themselves and Their Neighbors*. New York: The American Jewish Committee.

Stember, C.H. (ed.). (1966). *Jews in the Mind of America*. New York: Basic Books.

Stock, D. (1949). An Investigation into the Interrelations between the Self-Concept and Feelings Directed toward Other Persons and Groups,

Journal of Consulting Psychology 13, 176-180.

Suinn, R.M. (1961). The Relationship Between Self-acceptance and Acceptance of Others: A Learning Theory Analysis, *Journal of Abnormal and Social Psychology* 63, 7-42.

Suinn, R.M. and H. Hill. (1964). Influence of Anxiety on the Relationship between Self-acceptance and Acceptance of Others, *Journal of Consulting Psychology* 28, 116-119.

Tajfel, H., A.A. Sheikh, and R.C. Gardner. (1964). Content of Stereotypes and the Inference of Similarity between Members of Stereotyped Groups, *Acta Psychologica* 22, 191-201.

Thompson, E.P., (1980). *The Making of the English Working Class*. Victor Gollancz Ltd.

Triandis, H.C. (1964). Exploratory Factor Analyses of the Behavioral Component of Social Attitudes, *Journal of Abnormal and Social Psychology* 68, 420-430.

Triandis, H.C. (1967). Toward an Analysis of the Components of Interpersonal Attitudes, In Sherif, C.W. and M. Sherif (eds.) *Attitude, Ego-Involvement, and Change*. New York; Wiley.

Some Equity in Tax Collections of the Government in a Commodity Market

Ahmet Özçam

Department of Economics, Faculty of Economics and
Administrative Sciences

Yeditepe University, Turkey

aozcam@yeditepe.edu.tr

127

Abstract

The Laffer effect has been discussed before in context of macroeconomic endogenous growth models or in labor market. Discussion have been mainly about whether a tax cut on wages would induce workers to spend more time on work rather than leisure and at the same time leading to an increase in income tax revenues of the government. In this paper, we are interested in providing a general formula for the revenue-maximizing government using an ad valorem tax rate in a single (micro) commodity market such as automobiles, liquor or cigarettes in the case of non-linear demand and supply curves. It turns out that the optimal commodity tax rate depends on the after-tax demand elasticity. Therefore, in practice the government officials should try to project the after-tax elasticity and not rely on the before-tax elasticity, which is commonly assumed in the economics literature. More importantly, if the government imposes an ad valorem tax on a product in a micro market, then the consumers' share of burden of tax does not change no matter what the tax rate is. Hence, in that sense, we find some equity in taxing. Some additional important theoretical results are derived when the demand and supply curves have different positions.

JEL: C02, C65, D01.

Key words: Laffer effect; a commodity market; optimal ad valorem tax rate; non-linear model; consumers' share of burden of tax.

1. Introduction

The Laffer effect has been discussed in the literature in the context of endogenous macroeconomics models to examine the possibility of whether a tax cut on physical capital/bonds ownership would revive the economy to such an extent that the government's tax collections would improve (Ireland (1994), Bruce and Turnovsky (1999), Agell and Perrson (2001)). On the microeconomics side, whether a tax cut on wages would persuade people to work more, resulting in increasing the number of hours worked, and at the same time improving the government's tax collections has been investigated.

However, this paper deals with the maximum tax collection of the government, regarding a single commodity market like, say, the automobile sector with respect to an *ad valorem* tax rather than in a macroeconomic setting. The ad valorem type of tax is very often encountered in practice in the USA, and it is based on the value of the product rather than the units sold. For example there are about 6,400 different ad valorem sales taxes across the United States which can go as high as 8.5 percent (Perloff, 2008).

Özçam and Özçam (2012) discussed a real world example where the Turkish government decreased the special consumption tax (SCT) for automobiles below 1600 cc (making up 85 percent of domestic market sales) temporarily (from March to September 2009) and partially (from 37 percent down to 18 and, then up to 27 percent and finally to 37 percent again) to support the domestic automobile market against the likely negative effects of the global crisis which had started being felt

relatively strongly at the beginning of 2009 in Turkey and estimated the demand for automobiles using an econometric model for 2006-2010. Constructing price indexes (Laspeyres, Paasche, etc.) for different segments (such as C2, B2, C1) they evaluated to what extent this partial tax concession was passed on to the consumers by producers in the form of price discounts and the lengths of periods (3-4 months) over which these discounts were offered on a segment basis. As a conclusion, they asserted that, during the global crisis, the portion of SCT decrease given by the Turkish government that passed onto the Turkish auto consumers was about 50 percent and short-lived, pointing to the possibility of the price elasticity of demand being approximately equal to the elasticity of supply.

As a result, in the real world, as we tried to explain above in the Turkish automobile industry example in 2009, the government may try to support a very big micro sector like the automobile industry in certain circumstances like a severe recession and may also target the very same sector for more tax collections in situations like a deteriorating budget deficit. A large percentage of tax collections (about \$600 million/month in the case of Turkey) may come from such indirect taxes like sales taxes which are of *ad valorem* type and therefore, aiming at a large sector for additional tax-revenues makes sense from a point of view of a revenue-maximizing government.

Özçam (2014) discussed whether before or after tax elasticity equilibria points mattered using a mathematical model where the demand and supply curves were linear and the government imposed an *ad valorem* tax on the commodity. He also discussed a special case where the supply curve was perfectly elastic. This specific situation coincided very well with the case where the auto producers would have passed fully the partial and temporary tax decrease given by the Turkish

government onto the consumers during the global crisis of 2009.

Mas-Colell, Whinston and Green (2004, p. 331), discussed the tax issue in the context of the welfare authority keeping a balanced budget and returning the tax to consumers by lump-sum transfers and deadweight loss triangle. They also mention a case where in a general equilibrium context, levying a tax on labor in one town leads to a wage rate fall in all other towns (p.538). However, the maximum tax collections of the government does not seem to have been previously discussed in the literature in the context of a product's market.

Section 2 considers a product's market where the demand and supply functions are non-linear and the government imposes an ad valorem tax. The optimal tax rate that the government can charge to maximize tax revenues will be calculated. In Section 3, the linear demand and supply curves will be used to further show our main theorem in the non-linear case given in Section 2 where the optimal tax rate depends on the after-tax equilibrium demand elasticity. In Section 4, some results with respect to various elasticities of the demand and supply curves will follow. Section 5 concludes the paper.

2. A commodity market model with non-linear demand and supply curves in the case of an ad valorem tax

In the case of an ad valorem tax, suppose that the non-linear market demand and supply curves are given by

$$D(P) \text{ and } S(P, t) \tag{1}$$

where t is the tax rate (as a percentage) which is inserted into the supply function that the government imposes on the product. In this version of the model, P is the demand price. Setting up a two-equation system and letting Q to be the equilibrium quantity, $Q = D(\cdot) = S(\cdot)$

$$F_1(P, Q; t) = D(P) - Q = 0 \tag{2}$$

$$F_2(P, Q; t) = S(P, t) - Q = 0$$

We shall invoke the Implicit Function Theorem, since both the demand and supply functions are assumed to possess continuous partial derivatives and the endogenous variables Jacobian is nonzero

$$(3)$$

$$|J| = \begin{vmatrix} \frac{\partial F_1}{\partial P} & \frac{\partial F_1}{\partial Q} \\ \frac{\partial F_2}{\partial P} & \frac{\partial F_2}{\partial Q} \end{vmatrix} = \begin{vmatrix} \frac{dD}{dP} & -1 \\ \frac{\partial S}{\partial P} & -1 \end{vmatrix} = \left(\frac{\partial S}{\partial P} - \frac{dD}{dP} \right) > 0$$

Even though we cannot solve explicitly for $\bar{P} = \bar{P}(t)$ and $\bar{Q} = \bar{Q}(t)$, the implicit function theorem insures that the equations in eq. (2) above, hold exactly in some neighborhood of the equilibrium solution, so that we may also write

$$D(\bar{P}) - \bar{Q} \equiv 0 \tag{4}$$

$$S(\bar{P}, t) - \bar{Q} \equiv 0$$

Taking the total differential of each identity in turn, and rearranging we obtain a linear system in

$$d\bar{P} \text{ and } d\bar{Q}$$

$$(5)$$

$$\frac{dD}{d\bar{P}} d\bar{P} - d\bar{Q} = 0$$

$$\frac{\partial S}{\partial \bar{P}} d\bar{P} - d\bar{Q} = -\frac{\partial S}{\partial t}$$

Dividing through dt

$$\begin{bmatrix} \frac{dD}{d\bar{P}} - 1 \\ \frac{\partial S}{\partial \bar{P}} - 1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \frac{d\bar{P}}{dt} \\ \frac{d\bar{Q}}{dt} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 0 \\ -\frac{\partial S}{\partial t} \end{bmatrix} \tag{6}$$

By Cramer’s rule, we find the solutions for endogenous variables to be

$$\left(\frac{d\bar{P}}{dt} \right) = \frac{\begin{vmatrix} 0 & -1 \\ -\frac{\partial S}{\partial t} & -1 \end{vmatrix}}{\begin{vmatrix} \frac{dD}{d\bar{P}} - 1 & 0 \\ \frac{\partial S}{\partial \bar{P}} - 1 & 0 \end{vmatrix}} = \frac{-\frac{\partial S}{\partial t}}{\begin{vmatrix} \frac{dD}{d\bar{P}} - 1 & 0 \\ \frac{\partial S}{\partial \bar{P}} - 1 & 0 \end{vmatrix}} > 0 \tag{7}$$

$$\left(\frac{d\bar{Q}}{dt} \right) = \frac{\begin{vmatrix} \frac{dD}{d\bar{P}} - 1 & 0 \\ \frac{\partial S}{\partial \bar{P}} - 1 & -\frac{\partial S}{\partial t} \end{vmatrix}}{\begin{vmatrix} \frac{dD}{d\bar{P}} - 1 & 0 \\ \frac{\partial S}{\partial \bar{P}} - 1 & 0 \end{vmatrix}} = \left(\frac{dD}{d\bar{P}} - 1 \right) \left(\frac{-\frac{\partial S}{\partial t}}{\begin{vmatrix} \frac{dD}{d\bar{P}} - 1 & 0 \\ \frac{\partial S}{\partial \bar{P}} - 1 & 0 \end{vmatrix}} \right) < 0 \tag{8}$$

Generally, there are two types of *ad valorem* tax rates. The government may calculate its tax basis on producers’ prices or consumers’ prices³⁶. This paper investigates the former case.

Then, the tax revenues of the government (TR) are given by

$$TR = \bar{P}^* \frac{t}{1+t} * \bar{Q} \tag{9}$$

³⁶ In this paper we investigate the case where the tax rate is calculated on producers’ price, which forms a tax basis and a tax rate like a special consumption tax is added to the producers’ price. In the alternative situation where the tax rate is levied out of consumers’ price, then eq.(12) becomes $S = -c + d * P^{*(1-t)}$ and the formula for the Tax Revenues (eq. (9) above) becomes $TR = \bar{P}^* t * \bar{Q}$.

To see how the tax revenues change as the tax policy of the government changes in the *ad valorem* case, eq. (9) is differentiated with respect to the tax rate, t

$$\frac{dTR}{dt} = \frac{\bar{P}}{1+t} + \frac{d\bar{P}}{dt}t + \frac{dD}{d\bar{P}} \frac{\bar{P}}{\bar{Q}} \frac{d\bar{P}}{dt}t = 0 \quad (10)$$

and the Revenue-Maximizing or the optimal tax amount (t_{opt}) from the government's perspective is found to be

$$t_{opt} = \frac{\frac{\bar{P}}{(1+t)}}{\frac{d\bar{P}}{dt}(\varepsilon_d - 1)} = \frac{P_s}{\frac{d\bar{P}}{dt}(\varepsilon_d - 1)} \quad (11)$$

where \bar{P} is the after-tax demand price, P_s is the after-tax supply price, ε_d is the price elasticity of demand at the after-tax equilibrium (in absolute value).

THEOREM 1: If the government imposes an *ad valorem* tax on a product like automobiles, liquor, cigarettes etc., the optimal tax rate depends on the elasticity of demand at the after-tax equilibrium.

Proof: This is given in eqs. (7), (8) and (11) above. Notice that the

elasticity of demand was calculated at (\bar{P}, \bar{Q}) , which is the after tax equilibrium point. Theorem 1 will be discussed further in Section-3 below (eq. (21)) using a numerical example to show that the relevant elasticity is indeed the one that is after-tax equilibrium.

3. The linear market model with an ad valorem tax

Now the linear version of demand and supply curves in eq. (1) above is considered, where all five parameters. a, b, c, d and t are non-negative. Again, the tax variable, t appears in the supply function and therefore P is the demand price.

$$D = a - b * P \quad \text{and} \quad S = -c + d * \frac{P}{1+t} \quad (12)$$

Letting Q to be the equilibrium quantity and rearranging the terms

$$\begin{aligned} -b * P - Q &= -a \\ \frac{d}{(1+t)} * P - Q &= c \end{aligned} \quad (13)$$

where the Jacobian is

$$|J| = \begin{vmatrix} -b & -1 \\ \frac{d}{1+t} & -1 \end{vmatrix} = \frac{(b(1+t) + d)}{1+t} > 0 \quad (14)$$

and the equilibria values of price and quantity are,

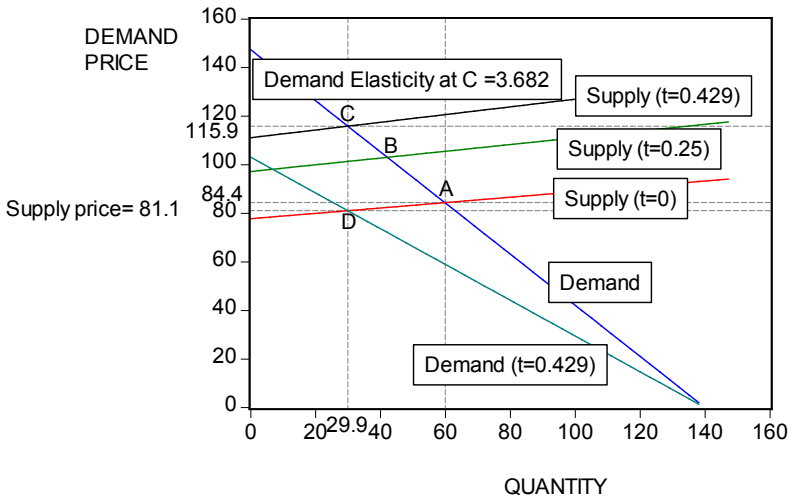
$$\bar{P} = \frac{\begin{vmatrix} -a & -1 \\ c & -1 \end{vmatrix}}{|J|} = \frac{(a+c) * (1+t)}{b(1+t) + d}$$

$$\bar{Q} = \frac{\begin{vmatrix} -b & -a \\ \frac{d}{1+t} & c+dt \end{vmatrix}}{|J|} = \frac{(ad - bc(1+t))}{(b(1+t) + d)} \quad (15)$$

This issue may be clearer with the help of a numerical example. Inserting some hypothetical numbers, one can calculate the equilibria points as shown in Figure 1 below. The initial equilibrium (t=0%) is exhibited as point A, with the initial quantity of 59.8 units and the initial price of \$84.4 using a=140, b=0.95, c=700 and d=9. As the tax rate t increases from 0 to 0.25 and to 0.429, the supply curve keeps shifting

to the left but it also tilts upward. The equilibrium quantity decreases down to 42.09 and 29.9 units while the equilibrium price (demand price) increases up to \$103 and \$115.9 respectively.

Figure 1. The Demand and the Tax-shifted and Tilted Supply Curves: The Linear Model ($a=140, b=0.95, c=700, d=9$, and $t=0, 0.25$ and 0.429)

The left-shifted and upward tilted supply function becomes

$$P_d = (c/d) * (1+t) + S * (1+t) / d = 7.778 * (1+t) + S * (1+t) / 9 \quad (16)$$

where P_d is the demand price.

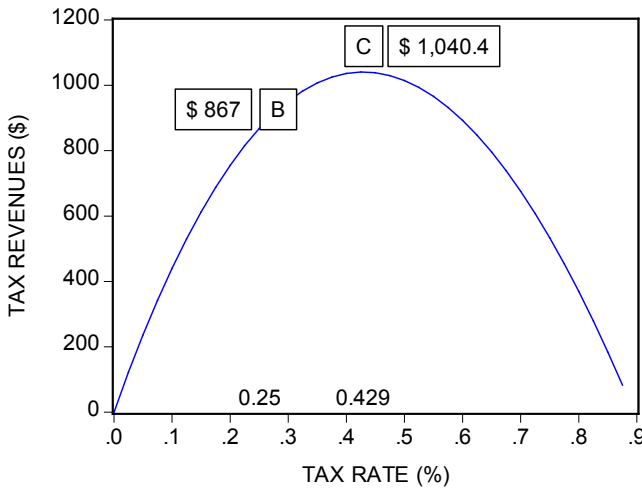
To check the consistency, one can also consider the other version of the model (eq. (12)) where the tax variable (t) would have been inserted in the demand function, $D = a - b * P_s * (1+t)$. Figure 1 additionally shows this case where the inward tilted demand curve is

$$P_s = a / (b * (1+t)) - D / (b * (1+t)) = 147.37 / (1+t) - D / (0.95 * (1+t)) \quad (17)$$

With $t = 0.429$ and $D = 29.9$ units, P_s in eq. (17) above is equal to \$81.1 which is precisely the supply price, $P_s = 115.9/1.429 = \$81.1$ obtained from the version of the model where the supply curve shifts and tilts. This is confirmed further geometrically in Figure 1 above, where the tilted-demand curve intersects the initial Supply Curve ($t=0$) at point D (at \$81.1) which is directly below point C, precisely at the equilibrium quantity of 29.9 units.

In Figure 2 below, using the same values for parameters a, b, c and d, it can be observed that the tax revenues, $TR = P^* \frac{t}{1+t} * \bar{Q}$ (eq. (9) above) are maximized at $t_{opt} = 0.429$ and are equal to \$1,040.4 at point C using eq. (9) numerically (Grid approach). Points B and C correspond to those in Figure 1 above.

Figure 2. Tax Revenues: The Linear Model (a=140, b=0.95, c=700, d=9)

One can also calculate the optimal rate of an ad valorem tax from the government’s perspective analytically in the linear model using eqs. (10) and (15), as follows:

$$\frac{dTR}{dt} = \frac{(a+c)}{b(1+t)+d} + \frac{(a+c)}{(b(1+t)+d)^2} - bdt \frac{(a+c)^2 * (1+t)}{(ad - bc(1+t)) * (b(1+t)+d)} = 0 \quad (18)$$

multiplying by $b(1+t) + d$ and dividing by $(a+c)$ throughout

$$\frac{dTR}{dt} = (b+d) * ad - (b+d) * bc - t * (b^2c + 2bcd + abd) = 0 \quad (19)$$

$$t_{opt} = \frac{(b+d) * (ad - bc)}{b * (bc + 2cd + ad)} = \frac{(9.95) * (1260 - 665)}{0.95 * (665 + 12600 + 1260)} = 0.429 \quad (20)$$

Our calculation of the optimal tax rate in eq. (20) is confirmed by both the Grid approach (numerical checking) and the geometrical display in Figure 2 above where the maximum of the tax revenues occurs indeed at $t = 0.429$. The analytical derivation in eqs. (18), (19) and (20) above support further this finding.

Table 1 below shows the calculations/analytical results of Figures 1 and 2. The tax revenues (4th column) are indeed maximized at $t=0.429$ and equal to \$1,040.4 shown as point C in Figures 1 and 2 above. Moreover, as the tax rate increases in the first column, the equilibrium quantity decreases and the equilibrium demand price rises as expected. Next, it can be observed that the after-tax elasticity in column 5 increases as t increases. This shows the very well-known result that the price elasticity increases up along the demand curve. Indeed, we will show that the correct elasticity calculation (column 5 and row 7) that enters the formula for the optimal tax rate must be carried out at the intersection of demand and the after-tax supply curve which occurs

at the final equilibria point (Point C). Moreover, this is the after-tax demand elasticity and it must be calculated along the fixed demand curve.

To show our claim, one can calculate the after-tax elasticity of demand ε_d^C (in absolute value) at point C (Figure-1) and then check whether t_{opt} is equal to 0,429 or not, using the formula in eq. (11) for the general functions model, when our claimed value of 3.682 is inserted for ε_d^C .

$$\varepsilon_d^C = b * \frac{\bar{P}}{\bar{Q}} = \frac{(0.95 * 115.9)}{29.9} = 3.682$$

$$t_{opt} = \frac{\frac{\bar{P}}{(1+t)}}{\frac{d\bar{P}}{dt}(\varepsilon_d^C - 1)} = \frac{P_s}{\frac{d\bar{P}}{dt}(\varepsilon_d^C - 1)} = \frac{115.9/1.429}{70.47 * (3.682 - 1)} = 0.429 \tag{21}$$

Table 1. Tax Revenues: The Linear Model (a=140, b=0.95, c=700, d=9)

Tax Rates (%)	Eq. Quantity	Eq. Demand Price (\$)	Tax Revenues (\$)	AFTER-TAX Demand Elasticity	$\left(\frac{d\bar{P}}{dt}\right)$	RHS of Eq. (11) at various tax amounts	Consumers' Burden of Tax (CB) (%)
0	59.8	84.4	0	1.34	76.4	3.24	0
0.05	56.19	88.2	236	1.49	75.6	2.56	0.9045
0.1	52.6	91.9	440	1.66	75	1.69	0.9045
0.25	42.09	103	867	2.33	72.8	0.85	0.9045
0.42	30.5	115.3	1039	3.59	70.58	0.44	0.9045
0.429*	29.9	115.9	1,040.4	3.682	70.47	0.429*	0.9045
0.6	18.63	127.8	892	6.51	68.3	0.21	0.9045
0.875	1.22	146.1	83	11.4	65	0.01	0.9045

Notes: * Optimal tax rate.

The optimal tax amount calculated in the linear case, eq. (20), coincides nicely with that calculated in the general functions case, eq. (21), and thus confirming the validity of eq. (11) given in the Theorem-1 above. The 7th column shows the right hand side (RHS) of eq. (11). It is exactly equal to the optimal tax rate, $t_{opt} = 0.429$ when $t = 0.429$ in the first column. In other words, at all equilibria points other than point C, eq. (11) is not satisfied. The calculations in the linear version of demand and supply curves point out to the correctness of our derivation of eq. (11) above, in case of general non-linear functions. Hence, we see that the appropriate demand elasticity that enters the optimal tax formula is the one calculated at after-tax level as stated in Theorem 1 above.

Furthermore, a result similar to the case of a specific tax (Özçam, 2015) is obtained and is given in the following Theorem. One can observe that Consumers' Burden of Tax (CB) remains the same (0.9045) in the 8th column of Table 1.

THEOREM 2: If the government imposes an ad valorem tax rate on a product in a micro market such as automobiles, liquor, and cigarettes, then the Consumers' Share of Burden of Tax (and therefore the Producers' Burden of Tax also) does not change no matter what the tax rate is for given linear demand and supply curves. Therefore, some equity is preserved when the government changes the tax rate it levies on the public.

Proof:

$$CB = \frac{(\bar{P} - P_1)}{(\bar{P} - P_s)} = \frac{\frac{(a+c)*(1+t)}{b(1+t)+d} - \frac{(a+c)}{(b+d)}}{\frac{(a+c)*t}{b(1+t)+d}} = \frac{(1+t)*(b+d) - b - bt - d}{(b+d)*t} = \frac{d}{b+d}$$

using eqs. (13) and (15) above. Therefore, the consumers' share of burden of tax (CB) depends on fixed parameter values (b and d) and

hence is constant. In particular, CB does not depend on the tax rate, t , each of which corresponds to a different position of the after-tax supply curve (shifted and tilted) as in Figure 1 above (points B, C ...).

Using our numerical values ($b=0.95$ and $d=9$), $CB = \frac{9}{0.95+9} = 0.9045$ we can check that this is indeed the case by calculating CB for example

$$\text{at point B, } CB = \frac{(\bar{P} - P_1)}{(\bar{P} - P_s)} = \frac{(103 - 84.4)}{(103 - 82.4)} = 0.9045 \quad , \text{ or at point C,}$$

$$CB = \frac{(\bar{P} - P_1)}{(\bar{P} - P_s)} = \frac{(115.9 - 84.4)}{(115.9 - 81.1)} = 0.9045 \quad \text{where } P_1 \text{ is the initial}$$

equilibrium price (\$84.4 in our case) and $P_s = \frac{\bar{P}}{(1+t)}$ is the supply price.

4. Some Special Cases

Now, we consider three special cases with respect to the positions of demand and supply curves:

a) The supply curve becomes more inelastic starting from a perfectly elastic case:

If the initial equilibrium point is fixed at point A (59.8 units, \$84.4) as in Figure 1 above starting with a perfectly elastic supply curve where the parameter c is infinitely large and the demand curve staying the same ($a=140$, $b=0.95$), the parameter d must adjust according to eq. (12) to keep point A fixed (with $t=0$) as the steepness of the supply curve increases.

Table 2. Various Supply Curves and Optimal Tax Rates (a=140, b=0.95)

c	d	Optimal Tax rate (%)	Eq. Quantity	Eq. Demand Price (\$)	Elasticity of Demand at optimal tax rates	Tax Revenue (\$)	$\left(\frac{-}{dt} \right)$	Consumers' Burden of Tax (CB) (%)
∞	∞	0.3728	29.9	115.9	3.682	941.03	84.42	1
90,000	1,066	0.3732	29.9	115.9	3.682	941.86	84.29	0.99
7,000	83.6	0.378	29.9	115.9	3.682	952	82.8	0.988
5,000	60	0.38	29.9	115.9	3.682	955	82.1	0.98
1,000	12.6	0.41	29.9	115.9	3.682	1,012	74.1	0.93
700	9	0.429	29.9	115.9	3.682	1,040.4	70.47	0.9045
100	1.9	0.69	29.9	115.9	3.682	1,413	37.1	0.67
-20	0.5	4.5	29.9	115.9	3.682	2,837	1.7	0.33
-29.9	0.35	-	29.9	115.9	3.682	3,473	0	0.27

As the parameter c decreases in the first column of Table 2 above, the supply curve becomes more and more inelastic (more vertical). Notice that the 7th row of Table-2 above (in bold) coincides precisely with that of Table-1 above, since a=140, b=0.95, c=700 and d=9 was the base example.

Moreover, observe that the equilibrium quantity and demand price (29.9 units and \$115.9) in columns 4 and 5 do not change and therefore stay fixed while the steepness of the supply curve increases. These fixed values of equilibrium quantity and demand price correspond exactly to point C in Figure 1 above. Consequently, when the government levies an optimal ad valorem tax rate, the after-tax demand elasticity (3.682) does not change either (column 6), since it is calculated at point C every time. Furthermore, the 3rd column gives the optimal tax rates at each position (elasticity) of the supply curve. It is well known in the literature that the tax revenues are higher (as shown in column 7) and the Consumers' Burden (CB) is lower (as shown in column 9) for a given tax rate, as the supply curve becomes more inelastic.

However, here we are discussing a different issue. We are comparing the equilibria at various optimal tax rates depending on the steepness's of the supply curves. We additionally find numerically that then the necessary revenue-maximizing tax rate (or the optimal tax rate) is higher (column 3).

COROLLARY 1: For a given demand curve, the steeper (less elastic) the supply curve, the greater the tax rate in order for the government to maximize its tax collections.

One can also draw some theoretical results regarding the limiting case where the supply curve is perfectly elastic (Row 2 in Table 2) as given in the following Corollary.

COROLLARY 2: When the supply curve is perfectly elastic, then at

the optimal tax rate it becomes, $\varepsilon_D = \frac{(1+t_{opt})}{t_{opt}}$. Moreover, since the function $\frac{(1+t)}{t}$ is asymptotic to 1 from above, the Laffer effect can never occur if the demand curve at after-tax equilibrium is inelastic (less than 1).

Proof: Using eq. (11) above in Section 2 for the general demand and supply functions,

$$t_{opt} = \frac{\frac{\bar{P}}{(1+t)}}{\frac{d\bar{P}}{dt}(\varepsilon_d^C - 1)} = \frac{\frac{115.9}{1.3728}}{84.42 * (\varepsilon_d^C - 1)} = \frac{1}{(\varepsilon_d^C - 1)} = \frac{1}{(3.682 - 1)} = 0.3728$$

$$\varepsilon_d^C = \frac{(1+t_{opt})}{t_{opt}} = \frac{(1+0.3728)}{0.3728} = 3.682 \tag{22}$$

Since $(1+t)/t$ declines as t increases, eq. (22) suggests that for a given level of demand elasticity (in absolute value), the tax rate must be high enough for the Laffer effect to occur. Alternatively, for a given level of tax rate, the elasticity of demand must be high enough. For example, if the tax rate is 100 percent, then the demand elasticity must be greater than 2. Even if the tax rate increases to 120 percent, as in the Turkish auto industry real world example for relatively luxurious autos above 2000cc, the demand elasticity still needs to be greater than 1.83. Since the demand elasticity at point C was equal to 3.682 (much greater than 1) in our numerical example, the Laffer effect did in fact occur at a much smaller tax rate, 42.9 percent (Figure 2 above). The tax revenues had the concave shape allowing for the possibility of the Laffer effect.

Exactly the same result was derived in Proposition 1 and Corollary 2 in Özçam (2014), where in a micro model (commodity market), an *ad valorem* tax was inserted in the demand curve rather than in the supply curve (as in this paper) and where the supply curve was assumed to be perfectly elastic all along in model equations. A similar derivation to that, but with respect to a perfectly elastic demand curve will be presented in part (b) below.

Furthermore, the fact that the Consumers' share of tax burden (CB) decreases as the supply curve becomes more inelastic for a given tax rate and a given demand curve is a familiar result in the economics literature. However, our situation here is different since we are discussing the consumers' shares of tax burden at various optimal *ad valorem* tax rates.

THEOREM 3: Given a demand curve, as the supply curve becomes more inelastic, the consumers' share of tax burden decreases for optimal tax policies applied by the government at each predetermined position (elasticity) of the supply curve.

Proof: Using Theorem-2 in Section 3 above,

$$CB = \frac{(\bar{P} - P_1)}{(\bar{P} - P_s)} = \frac{d}{b + d} \quad (23)$$

In other words, for given demand and supply curves, the consumers' share of tax burden is independent of the levied tax rate by the government. Moreover, as observed in eq. (23), as d goes from zero to infinity, the consumers' share of tax (CB) ranges over (0,1) as in Table 2 above.

144

b) The demand curve is perfectly elastic

Then, the demand price is fixed at the level of $\bar{P} = \$84.4$, and after the imposition of the tax the supply function shifts to the left and also tilts upward,

$$S(P_s) = -c + d * \frac{\bar{P}}{1+t} \quad (24)$$

where $\frac{\bar{P}}{1+t} = P_s$ is the supply price. In Figure 3 below, it is clear that the after-tax price to producers, P_s decreases thus discouraging production (Varian, 1999). The Laffer effect occurs when the government's tax revenues increase as the tax amount/rate decreases. This paper deals with the Laffer effect in the case of an ad valorem tax, t , which is expressed in percentage (as rate),

$$\frac{dTR}{dt} = \frac{d(\bar{P} * t / (1+t) * S(P_s))}{dt} = \bar{P} * \left[\frac{t}{1+t} * \frac{dS(P_s)}{dt} + S(P_s) * \frac{1}{(1+t)^2} \right] < 0$$

$$\text{or } t * \frac{dS(P_s)}{dP_s} * \frac{-\bar{P}}{(1+t)^2} + S(P_s) * \frac{1}{1+t} < 0 \quad (25)$$

Dividing by $S(P_s)$ yields

$$\varepsilon_s > \frac{1}{t} \quad (26)$$

$$t_{opt} = \frac{1}{\varepsilon_s} \quad (27)$$

Turning to the case of a linear supply curve,

$$\frac{dTR}{dt} = \frac{d(\bar{P} * t / (1+t) * S(P_s))}{dt} = \bar{P} \left[\frac{t}{1+t} * \frac{-d\bar{P}}{(1+t)^2} + (-c + d \frac{\bar{P}}{1+t}) * \frac{1}{(1+t)} \right] = 0$$

$$-td\bar{P} - ct = c - d\bar{P}$$

or

$$t_{opt} = \frac{c - d\bar{P}}{-c - d\bar{P}} = \frac{700 - (9 * 84.4)}{-700 - (9 * 84.4)} = 0.04096 \quad (28)$$

In Figure-3 below, the optimal shifting of the supply curve is shown as Supply Curve (t=0.04096). An interesting question is at which point the supply elasticity, given in eq. (27), ought to be calculated. It turns out that it is neither at the initial equilibrium point (A) nor at the final equilibrium point (G). It is at the point (F) where one can interpret it as an after-tax supply elasticity calculated at the extension of a zero tax

amount (t=0) Supply Curve. Using the parameter values,

$$P_s = \frac{\bar{P}}{1 + t_{opt}} = \frac{84.4}{1.04096} = 81.1$$

$$\mathcal{E}_{supply}^F = \frac{d * P_s}{\bar{Q}} = \frac{9 * 81.1}{29.9} = 24.4117 \quad (29)$$

Finally using eq. (27) above one can see that for this value of after-tax supply elasticity (24.4117):

146

$$t_{opt} = \frac{1}{\mathcal{E}_{supply}^F} = \frac{1}{24.4117} = 0.04096 \quad (30)$$

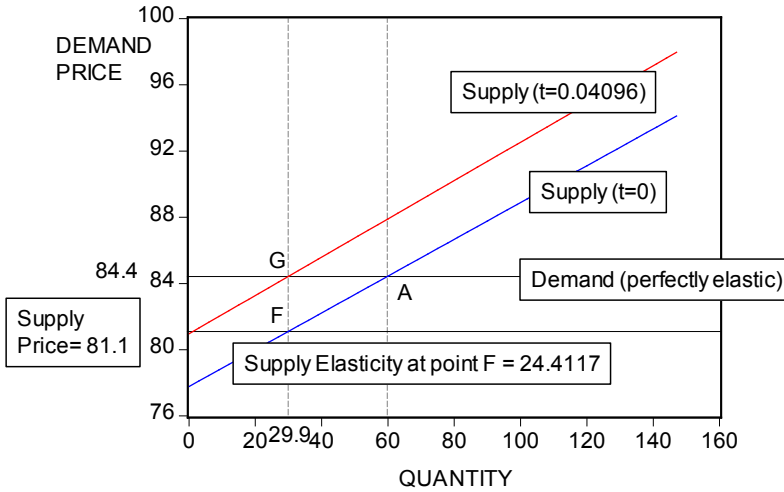
which coincides with the result given in eq. (28) above in the case of a linear supply curve.

COROLLARY 3: In the case of a perfectly elastic demand curve, in calculating the optimal ad valorem tax rate, one must consider the after-tax supply elasticity along the initial supply curve (t=0) and not the before-tax supply elasticity at the initial equilibrium point nor the after-tax elasticity at the final equilibrium.

Proof: Proof is given in eqs. (25) - (30) above.

Figure 3: The Infinitely Elastic Demand Curve and the Optimal Tax Rate

($\bar{P} = \$84.4$, $c=700$, $d=9$ and $t_{opt} = 0.04096$)

Combining the results of eq. (11) in Section 2 above and eq. (27), the results are shown in the following corollary.

COROLLARY 4: When the demand curve becomes completely elastic, then the optimal tax rate can be calculated either in terms of the supply elasticity or the demand elasticity as follows (but at different points: F versus G),

$$t_{opt} = \frac{1}{\varepsilon_{supply}^F} = 0.04096 \quad \text{or} \quad t_{opt} = \frac{\frac{\bar{P}}{1+t}}{\frac{d\bar{P}}{dt}(\varepsilon_{demand}^G - 1)} = 0.04096 \quad (31)$$

Proof: t_{opt} being equal to 0.04096 was already given in eq. (30) above in terms of the supply elasticity. Regarding the demand elasticity, very large values for a and b are taken to make the demand elasticity very large, then

$$t_{opt} = \frac{\frac{\bar{P}}{1+t}}{\frac{d\bar{P}}{dt}(\varepsilon_d^G - 1)} = \frac{\frac{84.4}{1.04096}}{(5.92E - 24) * ((3.34E + 26) - 1)} = 0.04096 \quad (32)$$

The extreme value of the elasticity of demand (3.34E+26) in the denominator of eq. (32) and those of a , b are given in the second row of Table 3 below. Even though the supply elasticity must be calculated at point F, the elasticity of demand must be calculated at point G (Figure 3 above).

148

c) The demand curve becomes more inelastic starting from a perfectly elastic case

One can keep the initial equilibrium point fixed at point A (59.8 units, \$84.4) again starting with a perfectly elastic demand curve where the parameter a is infinitely large and the supply curve stays the same ($c=700$, $d=9$) as in Figure-4 below. As the parameter a decreases in the first column of Table 3, the demand curve becomes more and more inelastic (more vertical). The parameter b must adjust accordingly to keep point A fixed,

$$b = \frac{(a - 59.8)}{84.4} \quad (33)$$

The optimal tax amount at each combination of (a,b) is obtained by (except $b=0$)

$$t_{opt} = \frac{(b + d) * (ad - bc)}{b * (bc + 2cd + ad)} \quad \text{or} \quad t_{opt} = \frac{\frac{\bar{P}}{1+t}}{\frac{d\bar{P}}{dt}(\varepsilon_d^C - 1)} \quad (34)$$

and the equilibria quantity and demand price in terms of parameters, and elasticity of demand (at each optimal tax amount) are,

$$\bar{Q} = \frac{d - b * (1 + t_{opt})}{b * (1 + t_{opt}) + d} \quad \bar{P} = \frac{(a + c) * (1 + t_{opt})}{b * (1 + t_{opt}) + d}$$

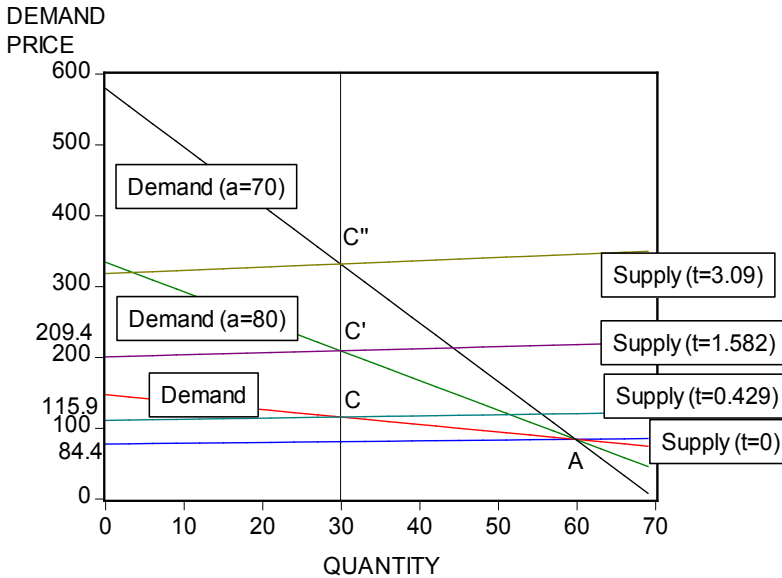
$$\varepsilon_d^{C'} = \frac{b * \bar{P}}{\bar{Q}}$$

(35)

The notation of C' in eqs. (34) and (35) refers to the constantly vertically upward shifting of point C in Figure 4 below (C' and C''), where the equilibrium demand price increases as the optimal tax amount is applied and the equilibrium quantity is always kept constant at 29.9 units (4th column of Table 3).

Firstly, notice that the 7th row of Table 3 coincides with those of Table 1 and Table 2, as $a=140$ and $b=0.95$ was the base example. Secondly, as it is observed, the lower the price elasticity of demand (6th column) is, given a supply curve, the higher are the tax rate (3rd column) and the tax revenues (7th column) of the government. Moreover, similar to the case where the supply curve becomes more inelastic, given a demand curve as in Theorem 2 above, one obtains the following figure.

Figure 4. Various Price Elasticities of Demand ($c=700, d=9$) and the Optimal Tax Rates with Corresponding Shifts and Tilts in the Supply Curves

150

THEOREM 4: Given a supply curve, as the demand curve becomes more inelastic, the consumers' share of tax burden increases for a given tax rate or for an optimal tax policy by the government for each value of after-tax demand elasticity. However, the consumers' shares of burden of tax are exactly the same for a given tax rate or for an optimal tax rate given a supply curve.

Proof: Using Theorem 2 in Section 3 above,

$$CB = \frac{(\bar{P} - P_1)}{(\bar{P} - P_s)} = \frac{d}{b + d} \tag{36}$$

In other words, for given demand and supply curves, the consumers' share of tax burden is independent of the tax rate levied by the government: optimal or not. One observes in eq. (36) that as b goes from infinity to zero, the consumers' share of tax (CB) ranges over (0, 1) as given in Table 3 below.

Table 3. Various Price Elasticities of Demand ($c=700, d=9$)

a	b	Optimal Tax amount (%)	Eq. Quantity	Eq. Demand Price (\$)	Elasticity of Demand	Tax Revenue (\$)	Consumers' Burden of Tax (CB) (%)	Producers' Nominal Tax amount (\$)
1E+28	1.2E+26	0.0409	29.9	84.4	3.34E+26	99.33	0	99.33
90,000	1,065	0.0413	29.9	84.45	3,009	100	0.008	99.33
7,000	82.2	0.045	29.9	84.8	233	110	0.098	99.33
1,000	11.14	0.074	29.9	87.1	32	179	0.45	99.33
500	5.21	0.11	29.9	90.2	15	270	0.63	99.33
140	0.95	0.429	29.9	115.9	3.682	1,040.4	0.9045	99.33
80	0.24	1.582	29.9	209.4	1.7	3,835	0.97	99.33
59.8	0	∞	-	∞	-	∞	1	99.33

Finally, for a given supply curve, even though the share of the producers' burden of tax ($1 - CB$) decreases in percentage terms as the demand curve becomes more inelastic, the nominal amount (\$99.33) the producers pay is constant (last column of Table 3).

5. Conclusion

This paper tried to tackle the issue of the maximum *ad valorem* tax collection of the government in the context of a single commodity market where the model was non-linear. The consistency of our calculations were checked by comparing the results from both the linear and non-linear models. Our efforts tried to emphasize the fact that the government must calculate the after-tax elasticity of demand (forward-

looking approach) rather than perhaps the unjustifiably common notion of pre-tax (initial equilibrium) elasticity which is unfortunately pretty-well established in the economics literature. Perhaps more importantly, if the government imposes an *ad valorem* tax on a product in a micro market, then the consumers' share of burden of tax does not change no matter what the tax rate is. Hence, in that sense, we have found some equity in taxation.

We summarize the results of the present study as follows:

A-1) If the government imposes an *ad valorem* tax on a product like, automobiles, liquor, cigarettes etc., the optimal tax rate depends on the elasticity of demand at the after-tax equilibrium. (Theorem-1).

A-2) If the government imposes an *ad valorem* tax rate on a product in a micro market such as automobiles, liquor, and cigarettes, then the consumers' share of burden of tax (and therefore the producers' burden of tax as well) does not change no matter what the tax rate is for given linear demand and supply curves (Theorem-2). Therefore, some equity is preserved when the government levies a tax on the public.

Some secondary results are as follows:

B-1) For a given demand curve, the steeper (less elastic) the supply curve, the greater the tax rate in order for the government to maximize its tax collections (Corollary-1).

B-2) When the supply curve is perfectly elastic, the Laffer effect can never occur if the demand curve at after-tax equilibrium is inelastic (Corollary-2).

B-3) Given a demand curve, as the supply curve becomes more inelastic, the consumers' share of tax burden decreases for optimal tax policies applied by the government for each predetermined position (elasticity)

of the supply curve (Theorem-3).

B-4) In the case of a perfectly elastic demand curve, in calculating the optimal *ad valorem* tax rate, one must consider the after-tax supply elasticity along the initial supply curve ($t=0$) and not the before-tax supply elasticity at the initial equilibrium point or the after-tax elasticity at the final equilibrium (Corollary-3).

B-5) When the demand curve becomes completely elastic, then the optimal tax rate can be calculated either in terms of the supply elasticity or the demand elasticity (Corollary-4).

B-6) Given a supply curve, as the demand curve becomes more inelastic, the consumers' share of tax burden increases for a given tax rate or for an optimal tax policy by the government for each value of after-tax demand elasticity. However, the consumers' shares of burden of tax are exactly the same for a given tax rate or for an optimal tax rate given a supply curve (Theorem-4).

Moreover, there are two important topics of further research:

a) This paper considered the case where the government imposed an *ad valorem* tax starting from a tax rate of zero, which is the usual case considered in the literature. Therefore, the problem is not exposed in its entirety since in practice the government usually starts increasing the rate from a non-zero level. This important extension can be researched further.

b) This paper also investigated the case where the tax rate was calculated on producers' price which formed the tax basis to be added to the producers' price. The alternative situation where the tax rate is levied in proportion to consumers' price and eq.(12) above becomes $S = -c + d * P * (1 - t)$ and the formula for the Tax Revenues becomes

$TR = \bar{P}^* t^* \bar{Q}$ which can be analyzed along the lines outlined in this paper and the results can be compared. An important question is then whether the supply elasticity rather than the demand elasticity enters the formula for the revenue-maximizing tax rate.

REFERENCES

Agell, J. and M. Persson (2001). On the Analytics of the Dynamic Laffer Curve. *Journal of Monetary Economics*, 48, 397–414.

Bruce, N. and S.J. Turnovsky (1999). Budget Balance, Welfare and the Growth Rate: Dynamic Scoring. *Journal of Money, Credit and Banking*, 31, 162–186.

Ireland, P. N. (1994). Supply-side Economics and Endogenous Growth. *Journal of Monetary Economics*, 33, 559-571.

Mas-Colell, A., Whinston, M. D. and J. R. Green (2004). *Microeconomic Theory*, Oxford University Press.

Özçam, A. and D. S. Özçam (2012). Construction of Price Indexes for different Segments of Automobiles in Turkish Market and Estimation of Varying Price Elasticities. 7th Annual International Symposium on Economic Theory, Policy and Applications, ATINER, 23-26 July 2012, Athens, Greece.

Özçam, A. (2014). Should Before or After Tax Equilibria Point Elasticities be Calculated When the Laffer Effect is Considered in a Micro Market? *Journal of Economic Studies*, 41(6), 754-770.

Özçam, A. (2015). The Laffer Effect in a Product's Market in the Case of a Specific Tax. *Review of Economics and Finance*, 5(1), 85-99.

Perloff, J. M. (2008). *Microeconomics Theory and Applications with Calculus*, Pearson Addison Wesley, International edition.

Varian, H. R. (1999). *Microeconomic Analysis*, New York: W. W. Norton & Company.

The Impact of the Global Financial Crisis on the Economic Development in the Eurasian Region

Natalya Ketenci

Department of Economics, Faculty of Economics and
Administrative Sciences

Yeditepe University, Turkey

nketenci@yeditepe.edu.tr

155

Abstract

This study presents an empirical analysis of the impact of the global financial crisis on the economic development of the Eurasian region. The region covers fifteen states of the former Soviet Union: Armenia, Azerbaijan, Belarus, Estonia, Georgia, Kazakhstan, Kyrgyz Republic, Latvia, Lithuania, Moldova, Russian Federation, Tajikistan, Turkmenistan, Ukraine, Uzbekistan. Emerging economies of estimated countries are highly attractive for foreign investors, who stimulate economic growth in the region. This paper particularly investigates the relationship between economic growth and international capital flows in the Eurasian region before and after the global financial crisis. Panel estimations using annual data for the period 1990-2014 are made applying the Generalized Method of Moments estimation technique for the dynamic panel data, developed by Hansen (1982). Empirical results reveal that the main determinant of the regions' economic development is FDI inflow. This study finds evidence that after the global financial crisis, economic growth in the region becomes more responsive to capital flows compared to the pre-crisis period.

JEL: F43

Key Words: Economic growth, capital flows, generalized method of moments (GMM), Eurasia, dynamic panel data.

1. Introduction

Economic growth in emerging countries has been attracting great interest from researchers. Numerous studies investigated various determinants of economic growth particularly in countries of the former Soviet Union (FSU) due to availability of mineral resources and therefore high potential for sustained growth, see for example Shiells et al. (2005), Apergis et al. (2008), Bildirici and Kayikci (2013), Dell'Anno and Villa (2013), Curwin and Mahutga (2014), Elkomy et al. (2016).

Question of how to promote economic growth in developing countries is widely discussed in the literature. It is argued that one of important determinants in economic growth of developing countries is capital mobility, see for example, Bailliu (2000), Kose et al (2009), Kyaw and Macdonald (2009), Obstfeld (2009), Varma (2009), Gourinchas and Jeanne (2013), Levy-Orlik (2013). Recent studies focus on comparative analysis of capital mobility impacts in developed and developing countries, for example Edwards (2001), Gheeraert and Mansour (2005), Choong et al. (2010), Aizenman et al. (2013), Fan (2013).

In most studies the production function is used for measuring the impact of capital mobility on economic growth, where physical capital, human capital and labor inputs are endogenous variables, for example Gheeraert and Mansour (2005), Gourinchas and Jeanne (2013), Choong et al. (2010). However, various econometric procedures are employed. For example the Weighted Least Squares and Instrumental Variables technique is employed in Edwards (2001) for the estimation of capital liberalization impact on economic growth. The fixed effect least square dummy variable (LSDV) technique is employed by Gheeraert and Mansour (2005). Increased interest to the dynamic panel generalized

method of moments (GMM) technique is observed in latest studies (Choong et al. (2010), Azman-Saini et al. (2010), Kyaw and Macdonald (2009)) for its numerous advantages. For example, the potential simultaneity and endogeneity of explanatory variables are considered by the GMM and in addition it allows the inclusion of lagged dependent variables as regressors.

Findings of numerous studies indicate on stronger impact of capital mobility on economic growth in the case if a country reached a certain level of development. Established infrastructure assist capital flows to be efficient in promoting economic growth. For example, a group of developed countries is compared with several groups of developing countries in Edwards (2001). Findings of the study illustrate the importance the state of development of the domestic financial market. Economic growth in countries with advanced domestic financial markets is highly influenced by capital mobility, while underdeveloped financial markets are becoming a barrier for a positive impact of open capital mobility on economic growth. Similar to Edwards (2001), Choong et al. (2010) found that development level of the stock market is a superior determinant in the measuring of private capital impact, where the level of development of a country does not play a dominant role. Varma (2009) did not find strong connection between capital account openness and economic growth of developing countries. Kyaw and Macdonald (2009) found that upper middle-income countries have stronger positive effect of capital flows on economic growth compare to low-income countries. Gheeraert and Mansour (2005) illustrated that countries have uneven starting conditions of capital mobility, thus they found that the level of inward private capital flows is higher in developed countries compared to developing and transition countries.

This study investigates the relationship between economic growth,

its determinants and international capital flows in the CIS countries and how these relationships vary before and after the global financial crisis. Estimations are made for the period 1990-2014 on an annual basis.

The novelty of this study is the analysis of the capital mobility impact on economic growth in CIS countries before and after the global financial crisis. To my knowledge there are no similar studies in the literature. The rest of the paper is organized as follows. In the next section, the production function is discussed and derivation of the open economy production function is illustrated. Following section presents the applied methodological approach. The obtained empirical results are reported in section 3, and the final section consists of the conclusion.

2. Production Function

The simple endogenous-growth AK model is employed to measure the financial development impact on economic growth in a closed economy. The model was developed by Pagano (1993) and is presented by the following equation:

$$Y_t = AK_t, \tag{1}$$

where Y_t is the aggregate output and is presented as is a linear function of the aggregate capital stock, K_t , where A is the productivity of capital. The AK model is the simplified form of two alternative frameworks. One of the frameworks assumes that an economy is competitive with external economies, where firms retain technologies with constant returns to scale. Productivity function in this framework depends on the aggregate capital stock K_t that exhibits increasing returns to scale as in Romer (1989). Alternative approach assumes that K_t is reproducible with identical technologies and is a part of physical and human capital,

as in Lucas (1988). Assuming that a single good is produced that can be consumed and that capital stock depreciates at a rate δ per period, at no population growth, the gross investment can be presented in the following form:

$$I_t = K_{t+1} - (1 - \delta)K_t, \quad (2)$$

According to a closed economy equilibrium definition, gross savings have to be equal to gross investments, however there is a portion of savings, which is transferred to financial intermediaries as a payment for services provided; therefore, the capital market equilibrium can be expressed by the following equation:

$$\phi S_t = I_t, \quad (3)$$

Using equations (1), (2) and (3) and dropping the time indices, the steady-state growth rate is derived as follows

$$g = A \left(\frac{I}{Y} \right) - \delta = A\phi s - \delta, \quad (4)$$

where s presents the gross saving rate S/Y . Three different channels of the financial development impact on economic growth are incorporated in the model. The first channel includes an increase in ϕ , the proportion of savings that is transferred to investments, the second channel is presented by a raise in the productivity of capital, A , and last channel involves an increase in the private saving rate, s .

The AK model for closed economies has serious limitations for empirical studies. Therefore, it was extended by Bailliu (2000) for open economies by introducing international capital flows. New capital market equilibrium for open economies can be written as follows:

$$\phi^*(S_t + NCF_t) = I_t^* \quad (5)$$

where NCF_t presents net international capital flow. Positive net capital flow offers more investment opportunities for open economies compared to closed economies. However in the case of negative net capital flow, availability of domestic investments decrease in open economies. Using equations (1), (2) and (5) and dropping time indices, the steady-state growth rate in the presence of international capital flows becomes

$$g^* = A^* \frac{I^*}{Y} - \delta = A^* \phi^* \frac{(S+NCF)}{Y} - \delta = A^* \phi^* s^* - \delta. \quad (6)$$

160

International capital flows affect the economic growth through three alternative channels. The first channel is represented by an increase in an investment rate. Positive net international flows lead to economic growth in the case if they are used to finance investments and not consumption, and if they allow domestic savings to continue to be invested. Second channel involves increase in capital productivity, A , which is stimulated by investments financed by international capital flows. Finally, a third channel is an increase in efficiency of financial intermediates that leads to decrease in their charges and as a result an increase in rate of savings. Efficient financial intermediates are able to select more productive projects for investments, increasing capital productivity, A , Bailliu (2000).

3. Empirical Methodology

3.1. Unit root tests

The order of integration of variables in this study is tested by four alternative panel unit root tests: the Im, Pesaran, and Shin (IPS) test (Im et al., 2003), Fisher-type tests that employ ADF and PP tests (Maddala

and Wu, 1999; and Choi, 2001), and Hadri tests (Hadri, 2000). These unit root tests have different advantages and are employed for the robustness of results. The advantage of the IPS test is that it is not restrictive to homogenous panels. The IPS test allows for heterogeneity in both constant and slope and is based on individual ADF tests. The advantage of the Fisher-type test is the estimation technique for panels that are not necessarily balanced. This test combines the P-values from ADF and PP unit root statistics. The null hypothesis of the Hadri test is the stationarity of the series. The Hadri test is the panel extension of the KPSS (Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin) test, Kwiatkowski et al. (1992), which allows for heterogeneous panels and individual and time effects.

3.2 GMM

This GMM (Generalized Method of Moments) estimation framework is employed in this study and it was designed for only stationary data. In the case if data stationary we proceed with the model estimations. The employed framework is used for a dynamic analysis of relationships between economic growth and capital flows in the EU countries taking into account global financial crisis. Numerous studies applied the GMM framework for the analysis of an impact of capital flows on countries economic growth (see for example Bailliu (2000), Choong et al. (2010), Shen et al. (2010), Vo (2010), Anwar and Sun (2011), Doytch and Uctum (2011), Zhang et al. (2012), Omri and Kahouli (2014)). The GMM was designed by Hansen (1982) and represents an instrumental variables estimation. The GMM includes various estimators such as ordinary least squares and instrumental variables as special cases. A superior advantage of the GMM framework is that such problems as heteroskedasticity and serial correlation are accounted in the GMM by using the orthogonality conditions with a weighting matrix. In order

to apply the GMM framework, the theoretical equation (6) can be rewritten as follows:

$$Y_{it} = a_1 + \beta X_{it} + \gamma Z_{it} + \varepsilon_{it}. \quad (7)$$

The dynamic analysis of the GMM approach includes the lagged growth as an explanatory variable. Therefore the dynamic equation is expressed in the following form:

$$Y_{it} = a_1 + a_2 Y_{it-1} + \beta X_{it} + \gamma Z_{it} + \varepsilon_{it}. \quad (8)$$

where Y_{it} is the real output growth rate per capita, Y_{it-1} is the lagged term of the dependent variable, X_{it} and Z_{it} are row vectors of main economic growth determinants and international capital flow variables, respectively. In this study main macroeconomic determinants of economic growth are expressed by Initial income, Education, Private credits, Government expenditures, Openness and Investment ratio variables and are among frequently employed determinants in similar studies (see for example Bailliu (2000), Prasad et al. (2006), Choong et al. (2010), Rogriguez-Pose and Tselios (2010), Shen et al. (2010), Mody and Murshid (2011), Rousseau and Wachtel (2011), Aizenman et al. (2013), Glewwe (2014)). International capital flows are represented by FDI (foreign direct investments). Equations (7) and (8) are first differenced to remove the country specific effects.

Equation (6) contained three channels through which economic growth can be influenced. In empirical equations (7) and (8) the first channel is represented by Investment ratio, a macroeconomic determinant of Y_{it} and by FDI inflow, a capital variable of the Z_{it} vector. These variables capture an impact of investments on economic growth,

which is expected to be positive. The second channel an increase in capital productivity is detained by variables, Education, Government expenditures and Openness variables. It is commonly accepted that Education positively influence economic growth of emerging countries as well as advanced countries (see for example Barro (1991), Mankiew et al. (1992), Gemmel (1996)), especially in the longer run (Holland et al. (2013)). Countries, open for international trade, are expected to present more efficient performance in terms of output and productivity by having access to larger markets, Edwards (1993). Excessive government expenditures, in turn, may negatively influence an economy due to created distortions in economy, Barro and Sala-i-Martin (1995). Variables that increase efficiency of financial intermediates represent the third channel in this study. The third channel of an economic growth impact is captured in this model by the Private credits variable. Increase in private credits number leads to rise of banks transactions improving their efficiency. Advanced efficiency of financial intermediates lead to economic growth.

4. Empirical Results

4.1 Unit root tests

This study employs the GMM technique that requires estimation of stationary data; therefore, the integration order of the panel series is estimated in the first place. The IPS, ADF, PP, and Hadri alternative unit root tests were employed. The presence of an individual unit root process in the series was tested by the IPS, ADF, and PP tests, while the null hypothesis of the Hadri test was no unit root in the common unit root process. Table 1 presents the results of the Hadri test estimations. Only Initial income, Education and Private credit variables demonstrated the presence of unit root in levels, other variables were found stationary in levels and all variables were estimated as stationary in their first

differences. Results of all tests are consistent except the results of the Hadri test, which rejected the stationarity of Government, Openness, Investments and FDI inflow variables in their levels, while the IPS, ADF, and PP tests rejected the hypothesis of the unit root presence in levels. The Hadri test tends to over-reject the null hypothesis of stationarity in the presence of high autocorrelation when the size distortion persists. The results of these alternative unit root tests illustrate that all series are generated by a stationary process in their first differences and free from issues of time-series processes. The GMM approach estimates first differences of employed variables.

Table 1. Panel Unit Root Tests

<i>Variable</i>	IPS ^a		ADF ^a		PP ^a		Hadri ^b	
	<i>Level</i>	Δ	<i>Level</i>	Δ	<i>Level</i>	Δ	<i>Level</i>	Δ
Growth	-2.51**	-16.08**	46.71*	250.32**	54.14**	507.81**	4.93**	-1.14
Initial income	2.63	-10.58**	16.80	169.74**	18.89	56.52**	11.61**	4.47**
Education	1.34	-4.07**	16.86	68.47**	9.07	156.13**	11.82**	0.76
Private credit	1.71	-7.52**	25.49	115.66**	21.84	132.73**	11.18**	0.04
Government	-5.88**	-12.77**	96.03**	196.47**	97.95**	240.34**	5.79**	-0.41
Openness	-7.72**	-18.39**	122.98**	302.20**	84.81**	328.07**	5.29**	1.09
Investments	-2.45**	-8.41**	48.68*	127.58**	64.23*	252.32**	2.35**	-0.35
FDI inflow	-2.83**	-10.03**	50.59**	151.79**	62.52**	331.92**	2.43**	-0.98

Notes: In panel unit root tests, probabilities are computed assuming asymptotic normality. (a) tests the hypothesis of the presence of the individual unit root process, and (b) tests the hypothesis of no unit root in the common unit root process. * and ** denote the rejection of the null hypothesis at the 5 and 1 percent significance level, respectively.

4.2 GMM estimations

CIS countries were estimated in this study. In order to capture the impact of the global financial crisis of 2008 on the economic growth

in these countries, three different periods were estimated; full period: 1990-2014, period before the financial crisis: 1990-2007 and the period after the global financial crisis: 2008-2014. Table 2 presents the results of the GMM estimations for equations (7) and (8). The results of the Sargan diagnostic tests indicate on good specification of all models by not rejecting the over-identification restrictions.

Table 2. GMM Estimations

	<u>1990-2014</u>		<u>1990-2007</u>		<u>2008-2014</u>	
	GMM (7)	Dynamic GMM (8)	GMM (7)	Dynamic GMM (8)	GMM (7)	Dynamic GMM (8)
Growth(-1)	-	0.010 (0.104)	-	0.061 (0.539)	-	0.006 (0.082)
Initial GDP	0.001 (0.002)	0.001 (0.001)	0.009 (0.006)	0.003 (0.003)	0.002 (0.002)	0.001 (0.001)
Education	0.678** (0.254)	0.404** (0.155)	0.462 (0.411)	-0.175* (0.086)	-0.562 (0.543)	-0.859 (0.844)
Private credits	-0.465* (0.177)	-0.267* (0.129)	-1.092** (0.364)	0.039 (0.245)	-0.071 (0.221)	-0.121 (0.199)
Government	-0.631 (1.022)	0.076 (0.693)	0.602 (0.558)	0.568 (0.738)	-1.263 (2.619)	-2.192 (1.416)
Openness	0.026 (0.120)	0.164** (0.063)	-0.061 (0.082)	0.181 (0.138)	0.124 (4.154)	0.016 (0.107)
Investments	-0.532* (0.263)	-0.295 (0.512)	-0.021 (0.183)	-0.165 (0.518)	-0.039 (0.265)	-0.147 (0.395)
FDI	0.729** (0.301)	0.379 (0.268)	-0.420** (0.134)	-0.226 (0.262)	0.749* (0.397)	1.225** (0.502)
NOI	9	8	3	7	10	6
ST	0.37	0.22	0.20	0.22	0.27	0.27

Notes: ** and * indicate significance level at 1 and 5 percent, respectively. Standard errors for the coefficient estimates are given in parentheses. Sargan p values are reported. α and β coefficients are from equation 1. NOI: Number of instruments, ST: Sargan test.

Estimations of GMM and dynamic GMM regressions for the full 1990-2014 period indicate that education is one of significant macroeconomic growth determinants of CIS countries, positively effecting the growth level. Both models indicated the negative effect of private credit rate on economic growth. According to the theory it is expected that increase in credits to private sector will improve the efficiency of the banking sector and indirectly positively affect economic growth of a country. However, a negative effect is possible

when domestic credits are not concentrated in growth-oriented sectors; similar results take place in the literature for different countries, see for example Favara (2003), Beck and Levine (2004), Loayza and Ranciere (2006), Aric (2014), Barzergar (2014). Most of these studies support the hypothesis that negative impact of the banking improvements may take place in the short run following a positive impact in the long run. Another macroeconomic determinant estimated as significant with a positive expected sign is openness ratio. Exposure to larger markets increases domestic sectors competitiveness and as a result improve market efficiency leading to economic growth. Investments ratio was estimated with negative sign in both models through all years; however, it has a negative significant effect only in the full estimated period. Even if domestic investments are directed on growth-oriented sectors, the final impact on economic growth appears in the long run; therefore, the estimated negative significant effect of investments ratio demonstrates the short run impact. Impact of the FDI inflows is estimated by the GMM regression with a significant and expected positive sign. Increase in domestic productive sectors directly improves economic productivity leading to economic growth.

Estimations for the 1990-2007, pre-crisis period indicate slightly different results, where education in the dynamic model is found significant with negative sign. The proxy for the education variable in this study is the enrollment ratio in tertiary education, which includes universities and other types of post-secondary education. Most of the estimated countries have a tendency of increase in enrollment in post-secondary education. Therefore, the reason of negative impact of education in the pre-crisis period may be in accumulation of human capital and its long-run effect. In the short-run however, potential young labor prefer to get education instead of working; therefore, the certain attained level in accumulated human capital, economic growth

may be negatively affected. Ratio of domestic credits to private sector as share of GDP was estimated highly significant with negative sign indicating short run impact on economic growth. In the pre-crisis period FDI inflow was found significant but with unexpected negative sign. The pre-crisis period, which at the same time overlaps with the post-Soviet period is characterized by decline in production and by extensive reforms implementation. New reforms started to attract FDI inflows, however, adaptation of CIS countries to new economic systems was still associated with decline in production. The adjustment process took about 5-6 years till the CIS countries switched to increase in GDP. The post-crisis period 2008-2014 is characterized by the significance of only one variable, which is FDI inflow. Both models GMM and the dynamic GMM estimated FDI inflow as highly significant with expected positive sign. Coefficient of the FDI inflow in the dynamic GMM model is estimated at the level above unity illustrating the important role of FDI in the CIS economies.

5. Conclusion

This study analyses an effect of FDI capital inflows on economic growth in the CIS countries and an impact of the global financial crisis on variables relationships. The impact of the global financial crisis of 2008 on the growth of CIS economies is captured in this study by three different periods; full period: 1990-2014, period before the financial crisis: 1990-2007 and the period after the global financial crisis: 2008-2014. Two equations were estimated, (7) and (8), the GMM and the dynamic GMM models.

The pre-crisis period is characterized by negative impacts of education, credits to private sectors and FDI inflows on economic growth in the CIS countries. There are examples in the literature of negative impact of ratio of private credits to GDP on economic growth, which

is explained by the short run effect, which shifts to the positive effect in the long run. Negative impact of FDI inflows in the pre-crisis period may be explained by the general adjustment process after the Soviet Union collapse, where positive impact of foreign investments may be seen only in the long run. Empirical results in the literature found similar results for developing countries, arguing that foreign capital flows may have a positive impact if a country reached the advanced level of the domestic financial market, otherwise, the financial system may become an impediment for transforming positive effect to economic growth, see for example Edwards (2001), Choong et al. (2010), Kyaw and Macdonald (2009). Results of estimations for the post-crisis period support the above-discussed hypothesis, and illustrate strongly significant positive impact of FDI inflows on economic growth of countries. The main findings of this study are negative impacts of education and FDI inflows on economic growth in CIS countries in the pre-crisis period. However, the estimations of the post-crisis and full periods indicate that the most important factor that promotes growth in these countries is FDI inflow and not other macroeconomic determinants.

Results of various studies illustrate that well-established infrastructure and better financial developments are important factors in relationships between private capital flows and economic growth (Edwards (2001), Kyaw and Macdonald (2009), Choong et al. (2010)). Empirical results of this study illustrate that capital flows such as FDI have a stronger effect in the post-crisis period indicating that countries which reached the sustained growth, attained certain level of development and may be considered as countries of the better performance of domestic financial markets and market structures.

References

- Aizenman, J., Jinjark, Y. and P. Donghyun (2013). Capital flows and economic growth in the era of financial integration and crisis, 1990-2010. *Open Economies Review*, 24(3), 371-396.
- Anwar, S. and S. Sun (2011). Financial development, foreign investment and economic growth in Malaysia. *Journal of Asian Economics*, 22(4), 335-342.
- Apergis, N., Lyroudi, K. and A. Vamvakidis (2008). The relationship between foreign direct investment and economic growth: evidence from transition countries. *Transition Studies Review*, 15, 37-51.
- Aric, K.H. (2014). Effect of financial development on economic growth in the European Union: A panel data analysis. *International Journal of Economic Practices and Theories*, 4(4), July, 466-471.
- Bailliu, Jeannine N. (2000). Private Capital Flows, Financial Development, and Economic Growth in Developing Countries. [Working Papers 00-16](#), Bank of Canada.
- Barro, R.J. (1991). Economic growth in a cross-section of countries. *Quarterly Journal of Economics*, 100(2), 407-443.
- Barro, R. and X. Sala-i-Martin (1995). *Economic Growth*. New York: McGraw-Hill.
- Barzegar, F. (2014). Investigation of influence of capital market on economic growth of Islamic countries that are member in organization of Islamic conference (OIC) over 1990-2009. *Journal of Applied Environmental and Biological Sciences*, 14(2), 98-104.
- Beck, T. and R. Levine (2004). Stock markets, banks and growth: panel evidence. *Journal of Banking and Finance*, 28, 423-442.
- Bildirici, M.E. and F. Kayikci (2013). Effects of oil production on economic growth in Euroasian countries: Panel ARDL approach. *Energy*, 49, January, 156-161.
- Choong, C.K., Baharumshah, A. Z., Yusop, Z. and M.S. Habibullah

(2010). Private capital flows, stock market and economic growth in developed and developing countries: A comparative analysis. *Japan and the World Economy*, 22(2), 107-117.

Curwin, K. D. and M.M. Mahutga (2014). Foreign direct investment and economic growth: New evidence from post-socialist transition countries. *Social Forces*, 92(3), 1159-1187.

Dell'Anno, R. and S. Villa (2013). Growth in transition countries. *Economics of Transition*, 21(3), 381-417.

Doytch, N. and M., Uctum (2011). Does the worldwide shift of FDI from manufacturing to services accelerate economic growth? A GMM estimation study. *Journal of International Money and Finance*, 30(3), 410-427.

170

Edwards, S. (1993). Trade Policy, Exchange Rates and Growth. *NBER Working Paper* No. 4511.

Edwards, S. (2001). Capital mobility and economic performance: are emerging economies different? *NBER Working paper* 8076, January, National Bureau of Economic Research, Cambridge.

Elkomy, S., Ingham, H. and R. Read (2016) Economic and political determinants of the effects of FDI on growth in transition and developing countries. *Thunderbird International Business review*, published online, DOI: 10.1002/tie.21785.

Fan, P.H. (2013). Essays in Capital Mobility, Growth, and Macroeconomic Volatility. *Theses and Dissertations*. Paper 349.

Favara, G. (2003). An empirical reassessment of the relationship between finance and growth. *International Monetary Fund Working Paper Series*, WP/03/123, 1-46.

Hadri, K. (2000). Testing for stationarity in heterogenous panel data. *Econometrics Journal*, 3(2), 148-161.

Hansen, L.P., (1982). Large sample properties of generalized method of moments estimators. *Econometrica*, 50, 1029–1054.

Holland, D., Liadze, I., Rienzo, C. and D. Wilkinson (2013). The relationship between graduates and economic growth across countries. *BIS Research Paper*, 110.

Gemmell, N. (1996). Evaluating the impacts of human capital stocks and accumulation on economic growth: some new evidence. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 58(1), 9-28.

Gheeraert, L. and J.M. Mansour (2005). On the impact of private capital flows on economic growth and development. *CEB Working paper 05/003*, Centre Emile Bernheim, Research Institute in Management Sciences.

Glewwe, P., Maiga, E. and H. Zheng (2014). The contribution of education to economic growth: A review of the Evidence, with special attention and an application to Sub-Saharan Africa. *World Development*, 59, 379-393.

Gourinchas, P.O. and O. Jeanne (2013). Capital flows to developing countries: The allocation puzzle. *Review of Economic Studies*, 80(4), 1484-1515.

Im, K.S., Pesaran, M.H. and Y. Shin (2003). Testing for unit root in heterogenous panels. *Journal of Econometrics*, 115(1), 53-74.

Kose, M.A., Prasad, E., Rogoff, K. and S.J. Wei (2009). Financial Globalization: A Reappraisal. *IMF Staff Papers*, 56(1), 8-62.

Kyaw, K.S. and R. Macdonald (2009). Capital flows and growth in developing countries: A dynamic panel data analysis. *Oxford Development Studies*, 37(2), 101-122.

Kwiatkowski, D., Phillips, P.C.B, Schmidt, P. and Y. Shin (1992). Testing the null hypothesis of stationarity against the alternative of a unit root: How sure are we that economic time series have a unit root? *Journal of Econometrics*, 44, 159-178.

Levy-Orlik, N. (2013) Financialization and economic growth in developing countries: The case of the Mexican economy. *International Journal of Political Economy*, 42(4), 108-127.

Loyaza, N. and R. Ranciere (2006) .Financial development, financial fragility, and growth. *Journal of Money Credit and Banking*, 38, 1051-1076.

Lucas, R. (1988). On the mechanics of economic development. *Journal of Monetary Economics*, 22, July, 3-42.

Maddala, G.S. and S. Wu (1999). A comparative study of unit root tests with panel data and a new simple test. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 61, 631–652.

Mankiw, N. G., Romer, D. and D. Weil (1992). A contribution to the empirics of economic growth. *Quarterly Journal of Economics* 107(2), 407-437.

Mankiw, N. G., Romer, D. and D. Weil (1992). A contribution to the empirics of economic growth. *Quarterly Journal of Economics* 107(2), 407-437.

Mody, A and A.P. Murshid (2011). Growth from international capital flows: the role of volatility regimes. IMF Working Paper, WP/11/90.

Obstfeld, M. (2009). International finance and growth in developing countries: What have we learned? *IMF Staff Papers*, 56(1), 63-111.

Omri, A and B. Kahouli (2014). The nexus among foreign investment, domestic capital and economic growth: Empirical evidence from the MENA region. *Research in Economics*, 68(3), 257-263.

Pagano, M. (1993). Financial markets and growth: An overview. *European Economic Review*, 37(2-3): 613-622.

Prasad, E., Rajan, R. and A. Subramanian (2006). Patterns of International Capital Flows and their Implications for Economic Development. Presented at the symposium, “The New Economic Geography: Effects and Policy Implications,” The Federal Reserve Bank of Kansas City, Jackson Hole, Wyoming, August 24–26.

Romer, P. (1989). Capital accumulation and the theory of long-run growth, in R. Barro, Ed., *Modern business cycle theory*. Harvard

University Press, Cambridge, Mass.

Rodriguez-Pose, A. and V. Tselios (2010). Inequalities in income and education and regional economic growth in western Europe. *The Annals of Regional Science*, 44(2), 349-375.

Rousseau, P. and P. Wachtel (2011). What is happening to the impact of financial deepening on economic growth? *Economic Inquiry*, 49(1), January, 276-288.

Shen, C.H., Lee, C.C. and C.C. Lee (2010). What makes international capital flows promote economic growth? An international cross-country analysis. *Scottish Journal of Political Economy*, 57(5), 515-546.

Shiells, C.R., Pani, M. and E. Jafarov (2005). Is Russia still driving regional economic growth? IMF Working Paper, WP/05/192, September.

Varma, S. (2009). Capital mobility and growth in the developing worlds: An empirical investigation. *Indore Management Journal*, 1(2): 1-17.

Vo, X.V. (2010). Net private capital flows and economic growth- the case of emerging Asian economies. *Applied Economics*, 42(24), 3135-3146.

Zhang, J., Wang, L. and S. Wang (2012). Financial development and economic growth: Recent evidence from China. *Journal of Comparative Economics*, 40(3), 393-412.

Türkiye’deki Ev İşçisi Kadınlara Yönelik Toplumsal Cinsiyet Temelli Söylemin Eleştirel Bir Analizi: kadinlarkulubu.com Örneği

Pınar Yazgan

Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi
Sosyoloji Bölümü, Adapazarı

M. Murat Yücesahin

Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
Coğrafya Bölümü, Ankara. mmyucesahin@yahoo.com

Sevim Atila Demir

Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi
Sosyoloji Bölümü, Adapazarı

175

Öz

Emeğe dayalı hizmet sektörünün bir kolu olan ev işçiliği, tek bir iş yükünü tanımlamaktan ziyade çeşitli işleri barındıran bir alt sektördür. Bu işler yaygın olarak çocuk, yaşlı ve hasta bakımı ile temizlik, ev içinde mutfak ve servis işlerinden oluşmaktadır. Ev içindeki emeğe yaygın olarak yerli ve yabancı göçmen kadınlar iştirak etmektedir. Ancak bu grupların ev içinde icra ettikleri iş türleri bakımından aralarında farklılıklar bulunmaktadır. Bu enformal sektörde, ev içi hizmetin yerine getirilmesi sürecinde sömürüye kadınların çok daha fazla maruz kalmalarının yanı sıra göçmen olmaktan kaynaklanan dezavantajları da bulunmaktadır. Bu çalışmanın amacı, www.kadinlarkulubu.com sitesinde, kadınların ev içi emeğe ve yerli ve yabancı ev işçisi olarak çalışan kadınlara yönelik söylemleri, toplumsal cinsiyet çerçevesinde eleştirel söylem analizi yaklaşımı ile değerlendirmektir. Sonuç olarak ev içi hizmetlerin ağır sorumluluğu ve görünmez bir emek oluşu bu tür işlerde çalışan bireyler açısından katlanarak artan sorunlar yaratmaktadır.

Anahtar sözcükler: Ev işçisi kadınlar, göç, toplumsal cinsiyet, eleştirel söylem analizi, Türkiye

A Critical Analysis of Gender-based Discourse about Domestic Women Workers in Turkey: The Case of kadinlarkulubu.com

Abstract

Domestic work, a branch of the labor-based service sector, is a sub-sector that does not have a single workload but rather a variety of jobs. These jobs commonly consist of home based care (caring for children, the elderly or palliative care) and domestic work (cooking, cleaning, gardening and maintenance work.) While both local and immigrant women participate in the domestic work sector, there are, however, differences among these groups in terms of the type of activities that they perform in the home. In this informal sector, there are also disadvantages caused by immigration, as well as by the increased exposure of women in the process of domestic service fulfilment and labor exploitation. The aim of this study is to evaluate the discourse produced by local and foreign female domestic workers towards domestic labor in relation to the website kadinlarkulubu.com. It examines the critical discourse analysis from a gender context. The heavy responsibility of in-home services and the creation of so-called 'invisible labor' often give rise to problems for the individuals working in this sector.

Keywords: Domestic women workers, migration, gender, critical discourse analysis, Turkey

1. Giriş

Ev hizmetleri sektörü, ücretli ve yevmiyeli olarak bakım, temizlik ve servis hizmetlerinde yerli ve göçmen emeğini barındırmaktadır. Sektörde yaygın olarak yabancı ev işçileri yatılı çalışmayı, yerli ev işçileri ise gündelik temizlik işlerini tercih etmektedir. Kadın işgücüne dayalı, özellikle yerli-vasıfsız kadın işgücünden oluşan bu görünmez sektörün yabancı kadın işçilerden oluşan kolu ise eğitim düzeyi yüksek olan-

ları da kapsamaktadır. Türkiye’de özel kreşlere ve bakım evlerine bir alternatif olarak aile merkezli çözümlerin (büyükannelerin torunlara, yetişkinlerin yaşlı ebeveynlerine bakımı gibi) yanı sıra bakıcılık ve yatılı bakıcılık da yaygın olarak tercih edilmektedir. Özellikle kişisel güvene dayalı ağların kullanımı yoluyla ulaşılan kişiler kayıt dışı nitelikte çalışmaktadır. Bu durum, çalışan kişinin sosyal güvenlik kapsamının dışında kalınmasına bağlı olarak birçok soruna yol açmaktadır. Ev işçiliği kayıt dışılığın yerli ve yabancı çalışanlar olarak en fazla olduğu sektörler arasındadır. Enformel sektörün özelliğiyle ilgili olarak ev işçilerinin karşılaştıkları sorunlar özellikle iş tanımındaki ve kapsamındaki belirsizlikten kaynaklanmaktadır (Erdem ve Şahin, 2009: 282). Bu belirsizlik, ‘ev işçiliği’ kategorisinde bir meslek sınıflamasının bulunmaması, International Standard Classification of Occupations/Uluslararası Standart Meslek Sınıflaması (ISCO) 88’de tanımlanan çok farklı mesleklerin ev hizmetleri kapsamına girebildiği gibi, ev işçisinin yaptığı mesleklerin bir kısmının da ev hizmetleri alanının dışında kalmasından ileri gelmektedir (International Labour Organization/Uluslararası Çalışma Örgütü, ILO, 2013: 3). Uluslararası Çalışma Konferansı 2011 yılı Haziran ayında 189 sayılı Ev İşçileri Sözleşmesi’ni ve 201 sayılı Tavsiye Kararı’nı benimsemiştir. Söz konusu iki belge, ilk kez ve özel olarak ev işçileri için insana yakışır işlerin teşvik edilmesini hedefleyen uluslararası standartlar getirmektedir. Ancak bu tür karar ve sözleşmelere rağmen başka ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de ev işçiliği özellikle bu sektörde emek harcayan kadınların pek çoğunun emek, kazanç ve karşılaşılan şiddet gibi çeşitli hususlar bakımından mağdur olmasına neden olmaktadır.

Türkiye’de ev işçisi olarak çalışanların sayısına ilişkin güvenilir istatistikler mevcut değildir. Temel veri kaynağı olarak Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) Hanehalkı İşgücü İstatistikleri’nde (2011), ev işçilerinin faaliyet kolu, “ev içi çalışan personelin işverenleri olarak ha-

nehalklarının faaliyetleri” biçiminde tanımlanmış olup, hizmetçi, aşçı, garson, uşak, baş kâhya, temizlikçi, bahçıvan, kapıcı, kâhya, özel şoför, ev bekçisi, mürebbiye, bebek bakıcısı, özel öğretmen, sekreter vb. ev içi işler kapsamında yer almaktadır. Türkiye’de bu sektörde çalışanlar TÜİK mikro verilerince ve 2011 yılı için 150 bin 600 kişidir. Ancak bazı araştırmalarda bu sayıya kuşkuyla yaklaşılması ve sayının daha fazla olması gerektiği belirtilmektedir (TÜİK, 2011). Ev işçiliği ile ilgili “sigortalılık” bakımından işler, gerek İş Kanunu’nda gerekse Sosyal Sigortalar Kurumu’nda (SSK) evde üçüncü derece hısımlar arasında el sanat işleri, ev hizmetleri, evde üretim işleri, olmak üzere üç grupta toplanmaktadır (Okur, 2004: 21).

Ev işçiliği, kayıtsız küresel nitelikte iş gücünün önemli bir parçasını oluşturması sebebiyle en güvensiz hizmet alanı olarak ifade edilir. Evlerde çalışan ve genellikle kayıtsız nitelikteki bu sektördeki işçi grubu, işgücü kanunlarının dışında kalmaktadır. Günümüzde, dünya genelinde en az 53 milyon kişinin bu grupta yer aldığı ve çocuk işçilerin bu sayıya dahil olmadığı belirtilmektedir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde bu sayı artmakla birlikte, sektörün %83 düzeyinde kadınlardan oluştuğu ILO (2015) tarafından ifade edilmektedir.

Her şeyden önce, dünyada ve Türkiye’de ev hizmetlerinde çalışanlar sayıca önemli bir kesimi oluşturmalarına rağmen, resmi istatistiklerde görünmemekte ve çalışan olarak algılanmamaktadır. Böylelikle söz konusu sektörde çalışan grubun iş yaşamında karşılaştığı ilk sorun, onların yok sayılmaları ve/veya görünmez olmalarıdır (Yıldırım, 2014: 47).

Bu makalede Türkiye’de yerli ve göçmen kadınların ev içi emeğe yönelik algıları çerçevesinde içerik ve eleştirel söylem analizine dayalı bir inceleme ve karşılaştırma yapılmaktadır. Bu amaçla çalışmada, kadınlarkulubu.com internet sitesindeki veriler ışığında, bazı kadınlara

rın, bu sektörde emek sarf eden yerli ve yabancı kadınlara ve onların icra ettikleri ev içi işlere dair yorumları (bildirimler ve/veya mesajlar) değerlendirilmektedir. İlgili sitede araştırma konusuna veri oluşturan, 2010-2016 yılları arasını kapsayan dönem için toplam 61 kadının yorumu bulunmaktadır. Araştırma sürecinde site üzerinde yapılan tüm yorumlar evren olarak seçilip sınıflandırılırken, yaygın söylemi içeren metinler örneklem olarak seçilmiş ve söylem analizine tabi tutulmuştur. Bu araştırma, ev içi emeğe yönelik olarak beklentiler veya eleştiriler çerçevesinde yerli ve göçmen kadınların ürettiği söylemi, toplumsal cinsiyet perspektifinden değerlendirmektedir. Ev içi hizmetlerin ağır sorumluluğu ve görünmez bir emek oluşu bu tür işleri icra eden bireyler açısından dezavantajlar ortaya çıkartmaktadır. Bu dezavantaj hiyerarşisinde kadın olmanın sosyokültürel bakımdan getirdiği zorluklara ilaveten yabancı göçmenliğin ve ev içi hizmetleri alanında emek harcamanın da önemli katkıları bulunmaktadır.

2. Bağlamsal Çerçeve

Hizmet sektörünün tarihi köle istihdamına kadar götürülebilmektedir. Diğer devletlerde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de bu olgu karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı Devleti'nde, yönetici ve askeri sınıflarda, el sanatlarında, ticaret ve tarım kesiminin yanı sıra ev hizmetlerinde çocuk, kadın ve erkek köle emeği -günelik hayatta- hizmet amaçlı kullanılmıştır. O dönemde ev hizmetleri önemli ölçüde köle işgücü tarafından yapılmıştır. Savaşlar ve esir ticareti yoluyla ülkeye getirilen köle işgücüne en büyük talep, kentli sınıflardan gelmiş ve işçilerin büyük kısmı ev hizmetlerinde çalıştırılmıştır (Erdem, 2009: 85). Ev hizmetlerinde çalıştırılan kadın köleler çoğunlukla Ege Adaları'ndan, Kafkasya'dan ve Afrika'dan getirilmekteydi. 1860'lı yıllarda köleliğin yasaklanmasıyla ülke içinden ve dışından değişik milletlerden ve kendi iradesiyle bu sektörde çalışanlar istihdam edilmeye başlanmıştır.

Tanzimat Dönemi'yle birlikte elit kesim, çocuklarına özellikle Fransız mürebbiye/dadı tutmaya başlamıştır. Sanayi devrimiyle oluşan işgücü piyasaları erkek-egemen bir emeği barındırmaktaydı. 19. yüzyıla gelinceye kadar Avrupa'da çalışan kadınların önemli bir kısmı ev hizmetlerinde çalışmaktaydı. Bu dönemde hizmet işlerinde çalışan kadınların büyük çoğunluğu tekstil sektöründe yer almaya başlamıştır. Örneğin, İngiltere'de 1851 yılı için tüm kadın işçilerin % 40'ının hizmetçi, %22'sinin tekstil işçisi olarak çalıştığı belirtilmektedir. Fransa'da ise 1886'da kadınların %22'si evlerde hizmetçilik yaparken, Prusya'da (şimdiki Almanya) hizmetçilik yapan kadınların oranı %18'dir. Bütün kadın işçilerin ortak özelliği ise hepsinin genç olmasıdır. Böylece ev içi hizmette kadınların ağırlıklı olarak çalıştırılması tarihsel olarak süreklilik arz etmektedir. Son yıllarda, tüm dünyada olduğu gibi, Türkiye'de de ücretli ev içi hizmetleri gittikçe önem kazanmaya başlamıştır. Yerli nüfusun ev işçiliği (çoğu kez gündelikçilik) kentleşme, kırdan kente göç ve endüstrileşme ile daha fazla ilişkiliyken, yabancı nüfusun ev işçiliği yaygınlıkla yasadışı uluslararası göçle bağlantılı olarak ele alınmaktadır. Türkiye'de gündelikçi olarak çalışma, 1950'li yıllardan sonra kırdan kente doğru yaşanan iç göç sonucunda yaygınlaşmış ve esasen eğitim düzeyi düşük, köy kökenli kadınların gelir edimi amacıyla başlamıştır. Yaygın olarak kadınların iştirak ettiği bu sektörde özellikle 1980'lerden sonra artış dikkat çekmektedir. Yabancı göçmen ev işçiliği alanında ise bir ülkeden diğerine yapılan girişlerin ardından yasal kalma süresinin aşımıyla bu grubun kayıtsız istihdamında artışlar olduğu gözlenmektedir (Akbiyık, 2013:2011- 213).

Türkiye'ye yönelik kitlesel göç hareketleri Cumhuriyet'in kuruluş süreci ve sonrasında da devam etmiştir. 1922-1938 yılları arasında Yunanistan'dan 384 bin kişi; 1923-1945 yılları arasında Balkanlar'dan 800 bin kişi; 1933-1945 yılları arasında Almanya'dan 800 kişi; 1988 yılında Irak'tan 51.542 kişi; 1989 yılında Bulgaristan'dan 345 bin kişi; 1991

yılındaki Körfez Savaşı'ndan sonra Irak'tan 467.489 kişi; 1992-1998 yılları arasında Bosna'dan 20 bin kişi; 1999 yılında Kosova'da meydana gelen olaylar sonrasında 17.746 kişi; 2001 yılında Makedonya'dan 10.500 kişi ve Nisan 2011'den beri Suriye'de yaşanan iç karışıklıklar nedeniyle yaklaşık 3 milyon (UNHCR, 2017) kişi Türkiye'ye gelmiştir. Böylece Türkiye, 1922'den günümüze kadar yaklaşık beş buçuk milyondan fazla göçmen ya da sığınmacıya kucak açmıştır. Üstelik bu sayıya çalışma ve eğitim gibi amaçlarla gelen yabancılar dahil değildir. Türkiye'ye çalışma, eğitim ve diğer amaçlarla gelmiş olan yabancılara ilişkin sayılara bakıldığında son 13 yılda toplam 2.442.159 yabancının ikamet izni aldığı belirlenmektedir (Göç İdaresi, Gİ, 2017a ve b). 2012 yılında 32.272, 2013 yılında 45.747, 2014 yılında 52.352 ve 2015 yılında 64.833 adet kişiye çalışma izni verilmiştir (ÇSGB, 2015).

Özellikle 1990'lı yıllardan itibaren Türkiye, çevresindeki ülkelerde meydana gelen siyasal rejimlerin değişmesi ve/veya iç karışıklıklar nedeniyle uluslararası göç hareketlerinden daha fazla etkilenmeye başlamıştır. Bu sürecin önemli çıktılarında biri de geldikleri ülkelerdeki siyasi istikrarsızlık veya ekonomik koşullardaki kötüleşmeye bağlı olarak pek çok kadının vasıfsız işlerde vizeleri süresince veya vizelerini aşan sürelerde kayıtlı ya da kayıtsız biçimde çalışmalarını sürdürmektedir. Türkiye'ye gelerek çalışmaya başlayan yabancıların çok önemli bölümü kaçak statüdedir. Ancak, kaçak çalışma sadece yabancıların yasa dışılığını değil, aynı zamanda yerli işçilerin de önemli bir kısmını kapsar.

Doksanlı yıllara kadar yaygın olarak etkin iç göç akımları ile birlikte dışarıya göç veren bir ülke olarak anılan Türkiye'nin bu yıllardan itibaren nüfus hareketlerine ilişkin pozisyonu büyük ölçüde değişmiş, böylelikle Rusya, Ukrayna, Moldova, Beyaz Rusya, Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan ve Özbekistan gibi ülkelerden Türkiye'ye gelen yabancı nüfus oranı artmıştır. Son yıllardaki Suriyeli sığınmacıların

kitlesel akınlarına kadar Türkiye'ye yönelen düzensiz göçün büyük bir kısmı Eski Sovyet Bloğu ülkelerinden gerçekleşmiştir. Türkiye'deki yaygın kayıt dışı ekonomi ile birlikte bakım hizmetlerinin yetersizliği göçmen işgücü arzının ortaya çıkmasında tetikleyici olmuştur. Yabancı göçmenler çoğunlukla imalat sanayii, inşaat, tarım, turizm, eğlence, seks işçiliği ve ev hizmetleri gibi emek-yoğun ve düşük ücretli sektörlerde, istihdam edilmektedir. Ancak inşaat haricindeki sektörlerde kadınlar erkeklerden daha fazla çalışmaktadır (Akalın, 2014: 323-324; İçduygu ve Toktaş, 2005: 60).

Türkiye'de yabancı uyruklu nüfusa verilen ikamet izni türlerine bakıldığında, bunların çoğu kez aile birleşimi, çalışma ve eğitim-öğretim gibi nedenlere dayalı olarak sağlandığı anlaşılmaktadır. Örneğin, 2010 yılında 182.301, 2011 yılında 234.268, 2012 yılında 321.548 ve 2013 yılında 313.692 yabancı uyruklu kişiye ikamet izni verilmiştir. 2013 yılında en fazla aile birleşimi nedeniyle ikamet izni verilirken, bunu kısa süreli ikamet, uzun süreli ikamet, eğitim-öğretim nedeni ile ikamet, çalışma nedeniyle ikamet ve diğer nedenlerle ilişkili ikamet izinleri takip etmiştir (Gİ, 2017a ve b).

Yabancı göçmenlerin Türkiye'ye girişi ilk olarak turist vizesiyle gerçekleşmekte, turist vizesinin süresi dolduğunda ise göçmenler oturma veya çalışma izni almaktadır. Ulusal mevzuatta göçmenlerin işgücü piyasasına katılımları 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun ile düzenlenmiştir. Ancak, söz konusu kanun, kayıt dışı işlerde çalışan, yerli nüfus tarafından yapılmayan işleri (masözlük, ev içi bakım hizmetleri gibi) ucuz ücretler karşılığında yapan ve düşük ücretli emek yoğun sektörlerde (tarım, turizm, inşaat, tekstil gibi) çalışan yabancıların yasadışı çalışmalarını düzenlemeye yönelik değildir. Daha çok Türkiye'ye gelen kalifiye ve profesyonel işgücünün çalışma izinlerini düzenlemeyi ve 'yasadışı çalışmayı' engellemeyi amaç edinmekte-

dir (Gökmen, 2011: 220).

Günümüzde Türkiye’de orta ve/veya üst gelir seviyesine sahip ailelerin/hane halklarının önemli bir kısmı evlerinde günlük ya da sürekli çalışan işçileri istihdam etmektedir. Ev hizmetleri çalışanları hem yerli hem de yabancı işgücünden oluşmaktadır. Çeşitli araştırmalar (ILO, 2013) Türkiye’de kayıt dışılığın ev işlerinde yaygın olduğunu ve bu sektörde çalışanların büyük bölümünün kadınlardan oluştuğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca yerli nüfustan oluşan ev işçilerinin istihdam edilme talebinde ya da bu sektörde çalışacak olanların iş bulma arayışında kişisel tanışıklıklar vb. gibi enformel ağlar önemli bir role sahiptir. Yabancı göçmen ev işçilerinde ise bu çabalar, aracı kuruluş ya da kişiler aracılığıyla sürdürülmektedir. Ne var ki sosyal güvenlik kapsamı dışındaki bu sektörde icra edilen işler esnasında tacizden sömürüye kadar birçok sorun ortaya çıkabilmektedir. Çalışma şartları kötüleştikçe bu riskler daha da artmaktadır (Karadeniz, 2011: 88). Ev işçileri, İş Kanunu kapsamı dışında kalmakta ancak Borçlar Kanunu’nun kapsamına girmektedir. Yarı-zamanlı çalışma, düzensiz kayıt dışı çalışma, ev eksenli çalışma gibi esnek çalışma türlerinin çoğu, işçiler açısından düşük iş güvencesi, düşük ücret ile fiziksel ve psikolojik çeşitli şiddete maruz kalma riskini de barındırmaktadır.

İlgili sektörde çalışan özellikle göçmen işçiler bakımından birtakım yaygın özellikler söz konusudur. Örneğin, kadınların göçünü erkeklerinkinden ayıran bazı özellikler bunlar arasında sayılabilir. Geçmiş yıllarda daha çok erkek işçi göçünün bir devamı olan ve aile birleşmeleriyle gerçekleşen kadınların göçü, son yıllarda bağımsız göçe doğru dönüşmüştür. Kadınların aile birleşimi ve evlilik göçünün dışında bağımsız göç etmesinde daha iyi yaşam koşulları arayışı etkilidir. Diğer taraftan endüstrileşme ve hizmet sektörlerinin daha da gelişimiyle vasıfsız işçi göçüne olan ihtiyaç kadınların göçe katılımını da tetiklemektedir. Ör-

neğin, Avrupa'ya yönelik göçlerde kadın oranının artmasının en önemli nedeni ev işlerinde çalışmak isteyen kadın göçmenlerin fazla olmasıdır. Nitekim yabancı kadın göçmen istihdamı oranı, İspanya'da 1994'te yüzde 27,1 iken, 2004 yılında 36,0'a; Fransa'da 2004 yılında 14,7 iken, 2004 yılında 21,1'e yükselmiştir. Benzer şekilde Yunanistan'da 1994-2004 yılları arasında yabancı ev işleri istihdam oranı %35'ten % 42,4'e çıkmıştır (ILO, 2010; Erdem ve Şahin, 2009: 288-289).

Kadınların göç ettikten sonra göç etmeden önceki mesleklerini ve statülerini koruma oranı erkeklere göre daha düşüktür. Göçmen kadınların ve erkeklerin yaptıkları işlerin nitelikleri bakımından da farklılıklar söz konusudur. Genel olarak kadınların göç etme sonrasında önceden yaptıkları işe göre daha vasıfsız işlerde çalıştıkları gözlenmektedir. Çocuk, yaşlı ve hasta bakımı, ev temizliği ve benzeri ev hizmetleri gibi çoğunlukla emek yoğun olan bu alanlarda kadın istihdamındaki yükselmeler dikkat çekicidir. Ev içi hizmetler olarak tanımlanan bu faaliyetler toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden beslendiği için ev işinin kadınlara özgü kılınmasıyla birlikte kayıt dışılığa daha yatkındır. Bu tespit erkeklere nazaran neden kadınların daha fazla kayıt dışı çalıştığını da açıklamaktadır. Ayrıca dünya genelinde mevcut işsizlik oranlarının erkeklere göre kadınlarda çok daha yüksek olması, kadınların vasıfsız işlerde çalışmayı kabul ederek göç etmelerinde önemli faktördür (ILO, 2010).

Örneğin, İstanbul, İzmit ve Sakarya'da ev hizmetlerinde çalışan yabancılarla ilgili 15 kadın işçi ve aracı şirket yöneticisini kapsayan bir araştırmanın sonuçlarına göre göçle gelen yabancı kadınların önemli bir kısmı öğretmen, hemşire gibi nitelikli elemandır ve büyük bir kısmının eşi işsiz veya düşük gelirli işlerde çalışmaktadır. İşçi kadınların bir bölümü, geldikleri ülkelerde ücretler düşük olduğu için Türkiye'de ev hizmetlerinde çalışmaktadır (Akbiyık, 2013: 223). İstanbul'da ev hizmetlerinde çalışan 53 yabancı uyruklu kadın üzerinde yapılan bir başka

çalışmaya göre kadınların Türkiye'ye gelme sebeplerinin başında daha yüksek ücret kazanabilme isteğinin olduğu anlaşılmıştır (Erdem ve Şahin, 2009: 309-322).

Ev hizmetlerinde çalışanların sayısının tam olarak istatistiklere yansımaması temelde önemli bir problemdir. Göçmen işçiler söz konusu olduğunda da durum böyledir. Türkiye'de yabancıların oturma ve çalışma izinlerini düzenleyen mevzuat oldukça karmaşık ve göçmenler için zahmetli bir süreci içermesi sebebiyle ev içinde çalışan yabancı hizmetliler turist vizesiyle girip, vize süreleri dolmuş olsa bile kaçak olarak ikamet etmeye ve çalışmaya devam etmektedir (Üstübcü, 2011: 6). Bu bağlamda ev hizmetlerinde, çalışan grubun iş tanımlarının belirsiz olması, çalışma saatlerinin uzunluğu, işin güvensizliği/süreksizliği, işverenin olumsuz muamelesi, ücret ve sosyal güvenlik sorunları ve örgütsüzlük başta olmak üzere birçok sorun mevcuttur. Bu duruma bir de göçmenlik eklendiğinde yerli ve yabancı bireyler arasındaki kültürel uyumsuzluklar işçiler açısından ekstra zorluk yaratmaktadır.

Türkiye'ye yönelen göç hareketleri içerisinde, kadın göçmenlerin oranını veri olmaması nedeniyle tahmin etmek olanaklı değildir. Bununla birlikte, özellikle ev içi bakım hizmetlerinde artan oranda kadın göçmenin istihdam edildiği gözlenmektedir. Özellikle son yıllarda iş talep eden kadın göçmenlerin, çocuk, yaşlı ve hasta bakımı gibi alanlarda yoğunlaşması dikkat çekicidir. 'Bakım göçü' olarak nitelendirilebilecek bu alanda Türkiye'nin yakın çevre ülkeler için önemli bir hedef bölge olduğu söylenebilir (Gökbayrak, 2009: 73). 'Göçün kadımsılaşması' olgusu Türkiye'de bir yandan seks/eğlence sektöründe, diğer yandan ev içi hizmetlerde kayıt dışı göçmen kadın emeğindeki artışla kendini göstermektedir (Üstübcü, 2011: 1). Nitekim Moldova, Bulgaristan, Romanya, Ukrayna, Rusya gibi Doğu Avrupa ülkelerinden gelen birinci dalga göçmen ev işçilerine zamanla ikinci dalga olarak adlandırılabilen

Gürcü, Azeri, Ermeni, Türkmen ve Özbek göçmenler eklenmiştir.

Göçmen işçilerinden evlerde ne tür işler beklendiği çoğu zaman net değildir. Bu nedenle çalışma süresince işçilere tahmin edilenin dışında rol ve sorumluluklar da yüklenebilmekte bu durum ise ayrıca yeni problemler doğurabilmektedir. Onların ev kadınının kadınlık rollerine benzer görevleri yapmaları gerekebilmektedir (Akalin, 2014: 327). Özellikle büyük kentlerdeki yeni yaşam mekânlarının ortaya çıkması ile göçmen ev işçisi istihdamı arasında ilişki bulunmaktadır. Apartmanlarda yaşayanlar günlük hizmet alırken, villa stilinde büyük evlerde yaşayanlar yatılı göçmen kadınları tercih etmektedir.

Ev hizmetlerinde istihdam edilen yabancı işgücünün karşılaşmış olduğu zorlukların önemli bir kısmı ise entegrasyon, ayrımcılık ve kayıt dışılık sorunlarıyla ilgilidir. Belki de köyünden bile hiç dışarı çıkmamış bir kadın, dilini, örfünü, adet ve geleneklerini hiç bilmediği bir ülkeye/kente gelmekte ve buraya alışmakta büyük zorluk çekmektedir. Bu kadınların yanında çalıştıkları kişiler tarafından aşağılanma, güvenilme ve suistimale uğrama gibi bir takım ayrımcılıklara/şiddete maruz kalabilmeleri de söz konusudur. Genellikle bir aracı ajansa bağlı olarak çalıştırılan ev hizmetlilerinin çok büyük bir kısmının kayıt dışılık sorunu ile karşı karşıya kalıyor olmaları, görmezden gelinemeyecek derecede bir sosyal politika sorunu olarak büyümeye devam etmektedir (Erdem ve Şahin, 2009). Türkiye’de de göçmen kadınların en önemli istihdam alanı olan ev hizmetlerinde çoğunlukla yatılı çalışma eğiliminde oldukları görülmektedir. Buna bağlı olarak çalışma saatlerinden kaynaklanan zorluklar, düşük ücret, izin problemleri, dışarıdan izole olan çalışma ortamı, sınırlı hareketlilik gibi ağır çalışma koşulları, Türkiye’de özellikle kadın göçmenlerin çalıştıkları işlerin genel ve ortak sorunlarıdır. Bu, aynı zamanda göçmenlerin ‘yasadışı’ konumlarından dolayı onları sömürüye karşı savunmasız kılmakta ve yerli işgücüne

göre yabancı işçilerin daha kötü çalışma koşullarına boyun eğmelerinin işverenler için çekici bir faktör olarak görüldüğü de tespit edilmektedir (Coşkun, 2014: 192).

Bakım işlerinde çalışan ve sayıları giderek artan göçmen kadınların büyük çoğunluğu açısından istihdamın belirgin niteliği yerli kadınlar gibi kayıt dışılık ve korunmasızlıktır. Ancak Türkiye’de izinsiz ikamet etmeleri durumunda göçmen kadınların koşulları daha da ağırlaşmaktadır. Temmuz-Ağustos 2012 tarihlerinde izinsiz ikamet eden göçmenler için getirilen bir yasalaştırma düzenlemesiyle özellikle bakım işlerinde çalışan düzensiz göçmenlere ikamet izni verilmesi veya işverenlerinin başvurması durumunda çalışma izninin sağlanması öngörülmüştür. 2012 yılında ev hizmetleri için verilen çalışma izinlerinde önemli bir artış olmakla birlikte bu düzenlemeden yararlanabilen kişi sayısının düşük kaldığı tahmin edilmektedir (ILO, 2013: 4). Ev hizmetinde çalışanların kazancı, bu hizmeti sağlayanların düşük statülü görülmelerine bağlı olarak çoğu kez düşüktür. Çünkü moderniteyle birlikte ev içi emek değersizleşmiştir. Bu durum, ev içi hizmetin ücretlendirilmesinde de kendini göstermektedir. Türkiye’de ev hizmetinde belirlenmiş bir ücret sistemi yoktur. Dünya genelinde Kanada, Fransa, Malta, Filipinler ve Tanzanya’da ev işlerinde çalışanlara yasalarla asgari bir ücret belirlenmişken ülkemizde ev hizmetleri çalışanlarının ücretleri, çoğunlukla asgari ücretin altında seyretmektedir (Yıldırımalp, 2014: 50).

Talep edilen ev hizmetleri, firmalar veya bağımsız iş sahiplerince ilan verilerek duyurulmaktadır. Çalışan yabancı kadınlar genellikle sahip olduğu dil bilgisine ve güvenilirliğine göre ayda 1000 dolara kadar bir ücret almakta ve çoğu zaman çalıştığı evde konaklama imkânına sahip olabilmektedir. Ev hizmetleri ile ilgili yabancı işgücü talebi gündelik ve haftalık bazı yayın organlarınca ilan edilmekte ve aracı kuruluşlar vasıtasıyla bu hizmeti karşılamak isteyenlere ulaşılabilmektedir. Sözü

edilen aylık kazancın evde yemek ve konaklama giderleriyle birlikte düşünülduğünde aynı işi gören bir yerli işçiye göre daha yüksek olduğu söylenebilir. Türkiye’de ev hizmetlerinde çalışanlar açısından bir başka durum ise yurt dışından gelen göçmen kadınlar ile gündelikçi kent göçmeni kadınların olası rekabet durumudur. Her ne kadar birbirlerine rakip gibi görünüyor olsalar da aslında aralarında yoğun bir rekabetin yaşandığı söylenemez. Çünkü aralarındaki yaşam ve çalışma biçimleri farklıdır. Yurt dışından gelen ev hizmetlileri genellikle bakım hizmetlerini üstlenmekte ve yatılı kalmakta iken, gündelikçi yerli göçmenler ev içi hizmetlerde yatılı olmadan günlük işler yapmaktadır (Erdem ve Şahin, 2009: 294-95).

3. Analiz Araçları, Yöntem ve Bulgular

3.1. Ev İçi Hizmetlerinde Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Üretimi

Toplumsal cinsiyet, kadınla erkeğin sosyal ve kültürel açıdan tanımlanması ve toplumların bu iki cinsi birbirinden ayırt etmek için kullandıkları cinsiyet rollerini anlatan bir terimdir. Feminist yaklaşımı benimseyen çalışmalarda bu kavram, kadınlar ve erkekler arasındaki eşitsizlikleri ve kadınların ikincil konumlandırılmasını ima etmesi bakımından önemlidir. 1970’lerden itibaren sürdürülen toplumsal cinsiyet çalışmalarında cinsler arası eşitsizliğin açıklanmasında üç önemli noktaya dikkat çekilmiştir. İlki, kültürel bağlamda cinsler arasındaki eşitsizliğin biyolojik farklılıklarla ilişkilendirilmesi ve eşitsizliğin doğa durumuna bağlanmasıdır (Acar-Savran, 2013). İkincisi, cinsiyet rolleriyle toplumsallaşmanın içe içe geçirilmesiyle cinsiyetçi yaşamın yaygınlığının ‘normal’ algılanışıdır. Üçüncüsü ise toplumsal cinsiyet pratiklerinin bütün sosyal sistemlerde önemli olduğu, ücretli-ücretsiz çalışma, işbölümü, aile ilişkileri, politika, gündelik yaşam, ekonomik kalkınma, hukuk, eğitim gibi tüm alanlara transfer oluşudur (Ecevit vd., 2011: 4).

Cinsler arası eşitsizliğin en görünür olduğu alanlardan birini işbölümü oluşturmaktadır. Diğer bir ifadeyle kadınlar ve erkekler farklı işlerden sorumlu görülmektedir. Kadınlar ev ve aile işlerinin ücretsiz ev emekçisi iken, erkekler sistem içinde asıl “değer”in üretildiği kamusal alanları kontrol eden işlerden sorumludur. Formel sektördeki ücretlendirilmiş emeğe ek olarak hane içerisinde ortaya konulan emek, ikinci vardiya olarak adlandırılmaktadır. Ev içi emek (yemek ve temizlik yapımından hanehalkı üyelerinin bakımına kadar) ücretlendirilmemiştir ve ücretli bir işte çalışanlara ise ikinci vardiya olarak düşünülmüştür (Başak vd., 2013: 7). Feminist teoride bu durum, cinsiyetçi rejimde, kadınların çocuk doğurmalarıyla hanehalkı üretiminden tüm ev içinde yapılan işlere, yeri geldiğinde erkek şiddetine maruz kalmalarına değin ciddi bir eşitsizlik sorunsalı olarak tanımlanmıştır. Çünkü kültürel bakımdan erkekler, cinsiyetçi kodların bir karşılığı olarak rasyonellik ile özdeşleştirilip ve para karşılığı yapılan sözde ‘gerçek’ işlerin üretiminden sorumlu kılınmışlardır. Bu eşitsizlik, her iki cinsin biyolojik farklılıklarıyla özdeşleştirilerek toplumsal cinsiyet rejiminde doğallık algısıyla yer edinmiştir. İşbölümünden, mesleklerden, günlük yaşamdaki pratiklere değin sızan bu eşitsizliğin doğal karşılanması, cinsiyet farklılıklarını öğretici ve hatırlatıcı şeylerin çocukluk dönemine kadar geriye giden içselleştirilme pratiğiyle açıklanabilir (Kılıç, 2013: 2).

Toplumsal bakımdan ev işi ücretli veya ücretsiz “kadın işi” olarak tanımlanır. Öte yandan ev işinin kültürel olarak değersizleşmesi toplumsal cinsiyet rolleriyle örülmüş sosyal ilişkilerle özel ev hizmetleri piyasasında cinsiyet, sınıf ve ırk ayrımcılığını yeniden üretmektedir. Bu bakımdan ev ve bakım işleri, kapitalist üretim ilişkilerinin gizli zemini ve yeniden üretim alanıdır. Kadına özgü kılınan ev içi emek, “doğal” iş yükü olarak görülür ve mesai saatlerine dahil olmadığı ve ev içi işin miktarı da tanımlanamadığı için “görünmeyen emek” olarak kalır. Ayrıca bu emek karşılıksızdır. Bir anlamda bu emek sayesinde erkekler iş

dışı zamanlarını istedikleri şekilde tasarruf etme olanağına sahip olarak görüldüğü için karşılıksız emek kadınlar için bir zorunluluğa dönüşmektedir (Acar-Savran ve Demiryontan, 2012: 10-15).

Sektörel bakımdan işgücü piyasaları birincil ve ikincil piyasa olarak ayrılmaktadır. Birincil piyasa genellikle formel sektöre karşılık gelen iyi ücret ödeyen, sosyal güvenlik hakları olan işleri kapsarken, ikincil piyasalar enformel sektörü kapsamaktadır. Bu çerçevede birincil piyasa işleri daha çok erkekler tarafından, ikincil piyasa işleri çoğunlukla kadınlar tarafından yapılmaktadır (Bora, 2012: 10). Feminist yaklaşım, bu noktada, emeğin sosyal ilişkiler içerisindeki konumunu ele almakta, emeğin ediniminin ve aktarımının ilk olarak ailede pratik edildiğine dikkat çekmektedir (Dedeoğlu, 2000: 139). Böylece aile ideolojisiyle özümlenen ev işleri özel alana özgü kılınıp diğer ücretli iş alanlarından ayrılır, “kişisel/özel” nitelik kazanarak kadına aitmiş gibi kılınır.

Van Dijk (2015: 19) cinsiyetçi ideolojilerin diğer ideolojilerle benzer şekilde toplumsal pratiklerin temeli olduğunu belirtir. Feminizm ise geniş anlamda kadın hareketleri ve kadınların eşit haklar mücadelesinin genel adı olarak ifade edilmektedir. Kadın hakları savunuculuğu bu noktada, kadınların erkekler karşısındaki ikincil konumu hakkında bir bilinçlilik yaratma ve bu ayrımcılığı ortadan kaldırmaya yönelik girişimleridir ve cinsiyetçi ideolojilerle mücadele eder. Feminizm, en genel anlamda ise tüm insan ilişkilerinde cinsiyet eşitliği temelinde dünyayı yeniden düzenlemeyi hedefleyen bir harekettir. Bu anlamda cinsiyet temelli tüm ayrımcılıklara karşı çıkar. Ayrıca feminizm, kadınları sosyal, politik ve ideolojik açıdan özgürleştirmeyi hedef alır. Güç ise ayrıcalık ve tahakkümlerin sürdürülebilmesi için erkekler tarafından kültürel olarak inşa edilmiştir. Erkeklerle yüklenen roller de zorluklar barındırırsa bile kadınlarınkı kadar engelleyici değildir (Slattery, 2015: 137-145).

Cinsiyetçi ideolojiler birçok toplumsal bağlamda ortaya çıkar. Bu

bağlamlar sadece erkekleri içeren nitelikte değildir. Aynı zamanda kadınların cinsiyet temelli pratiklerinde de yer edinmiştir. Bu bağlamlar içerisinde cinsiyetçi söylemler yeniden üretilmekte ve toplumsal eşitsizliklerin sürmesine neden olmaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerinin bir gereği olarak görülen kadının ev içi işlere özgü sorumlulukları, bu işlere yönelik bir kadın istihdam alanı yaratmıştır. Bu istihdam organizasyonda yine kadınlara ait dişil bir yapı-bağlam ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamla ilgili söylemler, kadınların da bu istihdam alanını yeri geldiğinde cinsiyetçi söylemlerle pekiştirdiklerini ve bunun üzerinden bir tür kabullenme yarattığını göstermektedir. Öte yandan bu söylemler, kadınların göçmenlik kimliğiyle birlikte eşitsizliğe, tahakküme ve emek sömürüsüne maruz kalmalarıyla yaşadıkları dezavantajların katlanarak arttığını açığa çıkarmaktadır. Böylelikle bu çalışma, feminist ve eleştirel bir yaklaşımla, kadınlarkulubu.com internet platformunda kadınlara özgü cinsiyetçi söylemlerin nasıl üretildiğini ve bu söylemler aracılığıyla toplumdaki emeğe dayalı eşitsizlikleri ve dezavantajları ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Bununla birlikte çalışma, kadının erkek karşısındaki ikincil konumu hakkında bir bilinçlilik yaratma ve süregiden ayrımcılığı deşifre etmeye yönelik bir analizdir. Bu çerçevede söylemlerden ortaya çıkan hâkim/egemen görüşe dayalı kabullere yönelik üç temel bulgu şunlardır:

a) Kadınlar da ev içi işlerin sorumluluğunu ve organize edilmesini kadının sorumluluğu olarak algılamaktadır.

b) Kadınlar ev içi işlere yönelik bir çalışan istihdamı durumunda bu işlerde çalışacak kişileri kadınlar arasından seçmektedir.

c) İstihdam edilecek kadınlar cinsiyetçi tahakküme dayalı üretilen söylemin meşrulaştırılmasında araçsallaştırılmaktadır.

Böylelikle ev içi emeğine dayalı bu istihdam alanında gerek işve-

ren gerekse çalışan kadınlar tarafından toplumsal cinsiyet söylemlerinin yeniden üretildiği görülmektedir. Kadınarkulubu.com platformu, dişil bir sosyal medya alanı olarak oluşturulmuştur. Bu platformda pek çok kadının çeşitli konular üzerinden haberleştikleri ve görüş alışverişinde buldukları ve söylemler ürettikleri alanlar bulunmaktadır. Bu çalışmada evlerindeki ev içi hizmetler için işçi istihdam eden ve/veya edecek kadınların bildirimde buldukları değerlendirmeci görüşler (söylemler) yukarıdaki üç temel bulgu ışığında içerik ve söylem analizleriyle değerlendirilmiştir.

3.2. Söylem Analizi Yaklaşımı

Söylemi analiz birimi olarak esas alan söylem analizi, teorik olarak yapısalcılık, post-yapısalcılık, postmodernizm ve hermeneutik yaklaşımlarla temellenmiştir. Bu analize göre özne dil yoluyla iktidar tarafından inşa edilmektedir. Foucault (1971 ve 1982), modern bireyin kimlik inşasını bedenler, hareketler ve istekler üzerinde uygulanan güç iktidar ilişkisinin bir ürünü olarak görür. Foucault (1971) söylemi denetleme ve dışlama biçimleri üzerinden tanımlamaktadır ve söylem sözcüğünü “ideoloji” sözcüğüne tercih etmektedir. Bu nedenle cinsiyetçi ideoloji bu çalışmada cinsiyetçi söylem kavramı olarak ele alınmaktadır. Söylem analizi cümlenin yapısal sınırlarını aşar; dilin ve kurallarının cümle ötesindeki metinsel yapının altında yatan bilinci arar. Bu analiz, metnin yapısının ötesindeki anlam ve ideolojilere odaklanır ve metinde yer alan temsilleri açığa çıkararak bunların ideolojilerle olan ilgisini kurar. Dolayısıyla pek çok alanda olduğu gibi, ev işçilerinin kim olduğu ve ne yapıp yapmayacakları söylem yoluyla inşa olmaktadır (Richardson, 1996; Arkonaç, 2014: 158-160). Biz bu çalışmamızda kadınların ev işçilerine yönelik beklenti ve deneyimlerini içeren yorumlarını öncelikle içerik yönünden sonra da içeriğin ötesindeki anlamları ve imaları eleştirel söylem analiziyle inceliyoruz.

3.3. Analizin Aşamaları

İçerik analizinde daha fazla metin bir arada incelenebilmektedir. Bu noktadan hareketle çalışmamızda ilgili konu başlığındaki bütün yorumlar incelenmiştir. İlgili web sitesinden derlenen metinler temalara göre sınıflandırılmış ve bir tabloya (Tablo 1) dönüştürülmüştür. Daha sonra metnin ötesindeki derinlemesine anlamlara ulaşma amacıyla eleştirel söylem analizi yaklaşımı uygulanmıştır. İçerik analizi kullanılarak konu ile ilgili örüntülere ulaşma amaç edinilmişken söylem analizi yoluyla anlamlara ve bağlama odaklanılmıştır. Çalışmamızda içerik analizi mevcut durumu betimlerken söylem analizi ile çeşitli yönlerden toplumsal cinsiyet pratiklerinde kadın kimliğinin kadınlar tarafından konumlandırılması ele alınmıştır. Bu bakımdan çalışmamızda söylem analizi, özellikle kadının kim olduğu ve nasıl davranması gerektiğine yönelik bir konumlandırma çözümlemesi olarak kullanılmıştır.

3.4. İnceleme Alanı

Bu çalışmada inceleme alanı olarak Haziran 2010 ve Ağustos 2016 arasında yatılı ev işçilerine yönelik foruma yazı yazan 61 yorumcunun mesajları içerik analiziyle incelenmiş ve yerli-yabancı bakıcı ve ev çalışanlarına yönelik değerlendirmeler tematik bakımdan sınıflandırılmıştır. Tablo 1’de kadınlarkulubu.com sitesine yabancı çocuk bakıcılığı ve ev işçisi konu başlığı ile istek ve deneyimlerini yazan seçilmiş bazı yorumcuların görüşlerine -örnek olarak- yer verilmiştir. Çalışmaya bakıcı veya ev çalışanlarına yönelik beklenti ve tecrübelerini paylaşan her katılımcı dahil edilmiştir. Bakıcı ve diğer işler için ev işçisi arayanlar ve sadece bunun için çağrı mesajı yazmış olanlar araştırmaya dahil edilmemiştir. Tabloda yerli ve yabancı yatılı bakıcı ve diğer işler için alınmış ev işçileri hakkında deneyimlerini paylaşan 13 kişi bulunmaktadır.

İçerik olarak ele alındığında, yabancı ev işçilerinin yerli ev işçileri-

ne göre daha fazla tercih edilmelerinin başlıca nedenleri, “daha uygun ücrete” çalışmaları, “her işi yapmaları” ve “kaptisli olmamaları”dır. İçerik analiziyle belirlenen bu kategoriler üzerinden metnin ötesindeki anlam ve bağlamlar ise söylem analiziyle çözümlenmiştir. Tablo 1’de sunulan kategoriler söylemlerle oluşan ev işçilerine yönelik inşalardan bazılarıdır. Ayrıca Tablo 1’de sunulan kategoriler, ev işçilerine yönelik söylem inşaları bakımından özellikle emek sömürüsü ve erkeklerle ilişkili söylemler arasında oldukça klişe ve nesneleştirilmiş tanımlamalardır. Bununla birlikte görüşlerin bir kısmı, işçilerin ev içinde sıcakkanlı olmaları nedeniyle erkeklerin dikkatini çekmeleri bakımından kaçınılan ve tehdit olarak görülen ve buna ilişkin eylem yönelimlerini de deşifre eden özelliktedir. Bu bağlamda söylemlerin bir kısmının, ev işçilerini nasıl olmaları ve ne yapmaları gerektiği hususunda nesneleştirmekte (Arkonaç, 2014: 158-165) ve yeniden konumlandırmakta olduğu dikkat çekmektedir.

Tablo 1. Ev İşçilerine Yönelik Yorumların Kategorileri (Seçilmiş örnekler)

Tercih Edilen Çalışan türü	Yeri		Yabancı				Yorum Tarihi
	Tercih Edilme Nedeni	Olumsuz Özellikleri	Olumsuz Görülen Özellikleri	Tercih Edilme Nedeni	Olumlu Görülen Özellikleri	Olumsuz Görülen Özellikleri	
Yönümeu 1	Daha güvenilir		Çok kapsarlılar/iş ayrıyorlar	Uygun fiyat ve her işi yapmaları	Uygun fiyatlar- her işi yapıyorlar	3 Haziran 2010	
Yönümeu 2			Çok para istiyorlar/ eşyalarını kullanıyorlar		Her işi piyasamın yarısını yapıyorlar	2 Haziran 2010	
Yönümeu 3					Temiz insanlar/dürüstler/ her işi yapıyorlar	21 Mayıs 2010	
Yönümeu 6		Güvenilirler				2 Haziran 2010	
Yönümeu 14						23 Temmuz 2010	
Yönümeu 15				Yabancı dil öğrenmesi			
Yönümeu 18	Mahalledendi	Güvenilir olacağımdışındık	Her işi yapıyor/du- alıngandı- hırsızlık yapı		Memnunuz, oğlumuz seviyor, iyi bakıyor	4 Ocak 2011	
Yönümeu 21					Memnunum- her işi yapıyor- uygun fiyat-mesafeli	20 Mart 2011	
Yönümeu 22					Daha az kapsarlı- daha çalışkan	25 Mart 2011	
Yönümeu 31					Çoğumun derdi para- çocuklarla da çok ilgilenmiyorlar- şart şart yok-maneviyatları dışık-güvenilir değiller- yarı yolda bırakıyorlar	28 Temmuz 2011	
Yönümeu 31					Güvenisiz ve Özbek çalıştırdım- sadece parayı alana kadar işleri-çalışkanlar ama vadedildi değiller- şart şart yok-ajanslar da çok sağlam değli	2 Ağustos 2011	
Yönümeu 39					Temizlik yapmayı bilmiyorlar- çocuklarımızı yalnız bırakmayın- eve kamera koyun-şizel hayatları çok kansız- çok telefonda konuşuyorlar	19 Şubat 2013	
Yönümeu 53			Çok para istiyorlar- çok kapsarlılar- her işi yapıyorlar	Ben ne istersem yapıyor-uyguna çalışıyorlar		2 Eylül 2015	

3.6. Bulgular

3.6.1. Kadın Bedeni Üzerinden Cinsiyetçi Konumlandırmalar

Bu bölümde ev işi ve yabancı kadın imgesi üzerinden cinsiyetçi söylemin yeniden üretimine ilişkin örnekler üzerinde durulmaktadır. Ev içi emek için yabancı istihdamı tercih eden katılımcıların, yabancı iş gücünü tercih etme nedenleri incelendiğinde en belirgininin kadın bedenine yapılan vurgu ve risk algısı olduğu görülmektedir. Aşağıda bu durum örneklendirilmiştir.

Yorumcu 3:

“...sen kocanla yemek yerken sizinle aynı masaya oturmayacak, odasının kapısı sürekli kapalı olacak adam gibi doğru kıyafetler giyecek sıcak mıcak yok öyle...”

Yorumcu 59:

“Türk kadını kıskançtır efenim. Bakıcı olarak düzeyli, eğitilmiş, güvenilir, aktif özellikleri arar. Gider çirkin, cahil, şişko bakıcı tutar. Sonra da işine son verir kadıncağızın. Çünkü görür ki bu yanlış bir seçim olmuştur. Tekrar bakıcı arayışına girer. Yine nerde güdubet var gider onu bulur tövbe estağfurullah. Bebekler kimbilir kaç bakıcının elinde telef olur. Yakın kolu komşu alayım dersiniz. O da napar söyliyim size. Klasik Türk kadını modu Dedikodunuzu yapar. Kesin tespittir. Allah her anneye en azından 3 yasa kadar kendi bakması için olanak versin ne diyeyim. Yoksa daha çok tartışılır bu bakıcı, yuva muhabbetleri...”

Bu söylemlerde yabancı kadın bakıcıların bedenlerinin risk olarak tanımlanması dikkat çekerken, tercih edilen yabancı kadın bakıcıların bedenleri ile ilgili aşağılayıcı söylemler kullanıldığı gözlemlenmektedir. Aynı zamanda iktidarın beden üzerinde kontrol ve yaptırım gücü olarak tanımlanıp kullanıldığı da izlenmektedir. İşveren ve ev sahibi

olma, işçi kadınların bedeni üzerine yönelik kontrol edici bir güç eylemi olarak kullanılmaktadır. Aynı durum özel alan ve hayata dair pratiklerde de görülmektedir. Kıskançlık söylemi, özel alan üzerinde tahakküm kurma ve çalışanı nesneleştirme sürecinde araç olarak kullanılmaktadır. Söylemsel bağlamda kadın bedeninin bu şekilde inşa edilişi yabancı işçi kadının evde risk olarak düşünülmesine örnek oluşturmaktadır.

3.6.2. Özel Hayat Üzerinden Tahakküm

Yabancı ücretli istihdamında yer verilen kadınlara yönelik aşağıda örneklendirilen söylem (...*Özel hayatları çok karışık bunların. Ayrıca kim kiminle belli değil...*) bu kadınların özel hayatları ile çalışma alanları arasındaki ilişkiyi belirleyememeleri üzerinden bir söylem yaratmakta ve önlem olarak sosyal kontrolü sağlamanın gerekliliğine dair vurgu ortaya çıkarmaktadır. Aynı zamanda “*aman aman temizlik yapmayı bilmiyorlar*” söylemi, ev işindeki tecrübeyi beğenmeme ve toplumsal cinsiyetin yeniden örülümünü örneklendirmektedir.

Yorumcu 40

“*Sonuna kadar katılıyorum, aman aman temizlik yapmayı bilmiyorlar, ben 6 tane Özbek ve Türkmen değiştirdim. Birinin tavsiyesi ile Gürcü arıyorum şimdi. Bir de onu deneyelim bakalım. Çocuklarınızı onlara sakın yalnız başına emanet etmeyin, ya da eve kamera koyun. Benim evde annem var, annemi istemiyorlar, işlerine gelmiyor çünkü. Çocuğu azıcık emanet et, hemen tvnin karşısına oturtsunlar, eline de abur cubur, kendileri telefonda lak lak. Özel hayatları çok karışık bunların ayrıca. kim kiminle belli değil. Ayrıca hep eski patronlarının ne kadar iyi olduğunu, ne kadar çok kazandıklarını falan anlatırlar. 1000 dolar alıyorum diye yemin billah edene 550 dolar verdim, koşarak geldi. Bence 550- hadi 600 dolardan fazla vermeyin. Öyle 700 dolar falan vermem için çok bilinçli olmalı. En önemlisi evde yalnız bırakmak zo-*

runda iseniz, yemeyin içmeyin, eve kamera taktırın. Parka falan gitme saatinde de telefon ile arayın, kontrol edin. Allah herkesin çocuklarını korusun.”

Öte yandan, özel hayatın kontrol edilmesi süreci dışarısı için (ev dışında) uygun olarak tanımlanmış, “*sen ne dersen uymak zorunda*” şeklinde göçmenlik vurgusu gizil biçimde ifade edilmiştir.

Yorumcu 3

“...canım gözünü korkutmak gibi olmasın ama bak bi tecrübe kabul et bunu....sakın sakın gece dışarda kalmasına izin verme...benim kurulum bu sadece pazar günleri saat 12de çıkıp akşam 6da döneceksin de... sen ne dersen uymak zorunda o senin çalışanın oluyo artık zaten senin evinde kalacak yatılı değilmi bu kadın eee niye dışarda kalıyo gitsin gezsın gelsin....ha kabul etmiyosa sen bilirsin o zaman kabul etmiyorum çalışmanı de.....asla taviz verme hemen cıvıyolar hemen”.

Özel hayatın yanında ev içi pratikler üzerinden kadının nesneleştirildiği görülmektedir. Bu süreç, sözde manevi değerlerle örülmektedir: “Temizlikten anlamıyorlar şart şurt yok” ve “çoğunun derdi para manevi özellikleri düşük” söylemleriyle ifadelendirilmiştir. Bu tür bildirimler, çalışan yabancı kadının “kontrol edilmesi gerektiği” savını besler niteliktedir.

Yorumcu 31

“Bugun hiç haber vermeden ayrıldı yabancı uyruklu mihriban.. Özbekti..Bunlar yeni bi yer bulunca derhal bye bye diyorlar sadık değiller.. biz Allahtan çocuk baktırmıyorduk temizliğe geliyordu hergün.. pek temizlikten anlamıyorlar şart şurt yok ama idare ediyorduk.. Yanlız parka gelenlerden görüyorum anneye güler yüz anne yoksa çocuğa yoğurt koymuş yedirmeden çöpe atıyor neden diyorum onunla mı uğ-

raşacağım yemiyor çocuk diyor...etrafla muhabbet ediyor bir ellerini silmiyor çocuğun..10 kadarını her gün gözlemliyorum çok iyi görünenlerin bile falsoları var.. Bebek derdini anlatamayacak kadar küçükse anne gözünü dört açmalı.. Parkta falan yakınlarını tembihlemeli nasıl davranıyor çocuğa.. Ufak detaylar ama bebeklerimiz değerli.. Çoğunun derdi para manevi özellikleri düşük”

Yorumcu 31’in söylemlerinde ise yabancı ev işçisi kadınların yerel toplumsal-kültürel normlara ve değerler sistemine göre eleştirildikleri ve onların yabancılaşma algısının bu yolla daha da pekiştirildiği izlenmektedir. Ayrıca yabancı ev işçisi kadınlara yönelik güvensizlik algısının da ön plana çıktığı görülmektedir.

3.6.3. Sömürünün Katlanması

Çalışan yabancı ev işçisinin kontrolünün ve denetiminin sağlandığı en öne çıkan alan, yapılan işin değerine ilişkin bildirimlerden anlaşılmaktadır. Üretilen işin “aldığı ücrete değer!” biçiminde yapılan yorumlardan denetlendiği görülmektedir. Bu denetim, “Her şeyi yapıyor”, “siz onları yönetmelisiniz”, “o yüzden en baştan sıkı tutun” şeklindeki ifadelerden anlaşılmaktadır. Aynı zamanda yeterli kontrol sağlanamadığında “üzülen siz olursunuz” vurgusunun da yapıldığı izlenmektedir.

Yorumcu 1:

“...Ev işi yapmıyor sadece çocuğa da bakıyor. Bu kadıncağz sadece 600 tl istiyor haftanın 6 günü çalışacağını, ev yemek ütü çocuk bakımı her şeyi yapacağını söyledi...”

Yorumcu 21

“...bizim bakıcımız geldi, şimdilik inanılmaz memnunum, elim sıcak sudan soğuk suya girmiyor valla ütüler, temizlik, oğlumun bakımı. Her şeyi yapıyor, çok iyi bir bayan. Mesafeli, işini yapıp odasına çekiliyor.

500 dolara anlaştık, haftada 1, 5 liralık telefon kartı vericem birde. O kadar..” “...evde yaşıyor nihayetinde evin kadını gibi her işi yapmak zorunda...”

Yorumcu 15

“yabancı uyrukluların bazı hileleri var. mesela tam sizin işe döneceğinizden bir gün önce sudan bir bahane ile arıza çıkartıp işi bırakıyorum diyorlar...ilk tecrübemdi ve bütün acemiliklerimi kullandı, işi baştan sıkı tutsaydım böyle olmazdı...ben şimdi yeni bakıcı arıyorum ve hiç beni bırakmak istemiyor. size tavsiyem, “ayyy yazık, ayyy ben diyemem” demeyin ve buradaki önerileri dikkate alın. Bakıcıların iş verene verdiğiniz ve siz onları yönetmelisiniz, onlar sizi değil; dememe gerek yok, canlarınızı emanet ediyorsunuz. Üzülen siz olursunuz ama çocuklarınız daha çok etkilenir. Bütün uzmanlar söylüyor, bakım verenin değişimi çocukta devamlılığı böldüğü için zararlı diye. O yüzden en baştan sıkı tutun.”

İşveren, aynı zamanda kontrolü elinde tutan ve gerektiğinde baskıyı da yapabilen taraf olarak eril gücü temsil etmektedir.

Yorumcu 22:

“...yabancı bakıcılar her şeye rağmen Türklere göre daha az kaprisli ve daha çok çalışkan oluyor...”

Bu yorumlar, yabancı ev işçilerinin yerli ev işçilerine göre savunulan ve kaçınılan yönlerinin olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak yabancı çalışanların yerli çalışanlara göre dezavantaj ve sömürü düzeyi daha fazladır ve söylem aracılığıyla olumsuz bakış açıları meşrulaştırılmaktadır.

3.6.4. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği ve Göçmenlik

Yabancı olana ilişkin geliştirilen kimlik tanımı bakımından tahakkümün en temel dayanağı göçmenlik olgusudur. Bu çerçevede göçmenlik, kendi içerisinde dezavantajlılığı beslemektedir. İkinci dezavantajlılık ise toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kök alan kadın olma durumudur. Öte yandan göçmenlik olgusu cinsiyetçi söylemi de yabancı olma durumuna göre yeniden biçimlendirmekte ve göçmen kadınlar açısından daha fazla dezavantaj üretmektedir.

Yorumcu 2

“...valla bizim bütün çevre yabancı uyruklu çalıştırıyor her işi üstelik piyasa fiyatının yarısına yapıyorlar bende yeni eve geçince sanırım öyle yapıcım...”

201

Göçmen olma bahsedilen iş tanımlamaların neredeyse yasal bir şartı gibi görülmekte ve işverenin eylemlerini meşrulaştırmaktadır. Yorumcu 2'nin ifadesinden anlaşıldığı gibi yabancı olana ilişkin olumsuz ve sömürü nitelikli bildirim, sözde mantıklı ve ideal bir davranış olarak meşrulaşmaktadır.

3.6.5. Güvenlik Söylemi ile Tahakküm

Ev içi hizmet alanında çalışan işçi kadınlara yönelik en yaygın ifadeden biri de onların yaptıkları işin niteliğine olduğu kadar şahsiyetlerine ilişkin güven bunalımıdır. Yabancı istihdamına yönelik klişe algılardan biri de onların kontrol altında tutulmalarına yönelik yaygın söylem ve bu kontrolü yapabilmek için teknolojik yenilikleri en etkin biçimde kullanma gereğinin meşrulaştırılmaya çalışılmasıdır.

Yorumcu 40:

“...En önemlisi evde yalnız bırakmak zorunda iseniz, yemeyin iç-

meyin eve kamera taktırın. Parka felan gitme saatinde de telefon ile arayın, kontrol edin...”

Yorumcu 15:

“Dememe gerek yok, canlarınızı emanet ediyorsunuz. Üzülen siz olursunuz ama çocuklarınız daha çok etkilenir. Bütün uzmanlar söylüyor, bakım verenin değişimi çocukta devamlılığı böldüğü için zararlı diye. O yüzden en baştan sıkı tutun.

Yorumcu 3:

“... pasaportunu sadece yalnız çıkarken ver... yani çocuğunu ilerde parka götürmek felan ister gezmeye falan sakın ha...”

202

Hem çocuğun pedagojik durumuna istinaden hem de güvenlik gerekçesi ile ev içi hizmetin alındığı yabancı çalışan kontrol edilmektedir. Buradaki en temel kaygı, kültürel farklılık ve bunun bir risk olarak algılanmasıdır.

Yorumcu 42:

“... Ama şöyle bir tavsiyem var, öncelikle işe alacağın kadın öyle çok sosyal olmasın, izne çıkmayanları var bunların, gidecek yeri olmadığından izin kullanmayan. Ha onlardan bulursan ne ala. Yoksa bunlar izinlerde hepberaber birbirlerine iş bulup 10 dolar bile olsa fazla veren yere gidip seni bırakıveriyorlar...”

Güvenlik ve kıskançlık söylemi ile emek üzerine cinsiyetçi bir ek söylemle tahakküm tanımlanmakta ve bu süreç meşrulaştırılarak yeniden üretilmektedir. Bu noktada hem kadın hem de göçmen olmak tahakküm kurmayı doğallaştırmakta ve dezavantajlılık durumunu ikiye katlamaktadır.

4. Sonuç

Yerli ve yabancı ev işçilerinin iş tanımlarındaki boşluklar ve çalışma sürelerindeki belirsizlik, ağır iş yüküne sahip, fiziksel ve cinsel şiddete maruz kalmaya açık, iş güvenliğinden yoksun, savunmasız ve çoğunluğu kadın olan bir grubu ortaya çıkarmıştır. Bu tür sorunların temel kaynağı kayıt dışılıktır. Kayıt dışı sektörün kayıtlı sektöre dönüştürülebilmesi için öncelikle kayıt dışılığa yol açan çeşitli yasal ve toplumsal etmenlerin göz önüne alınması ve insan hakları açısından yasal mevzuatın revizyonu önemli bir gerekliliktir. Sosyoekonomik ve yasal zeminde gerekli alt yapının zayıflığı, tüm dünyada kayıt dışılığı ve buna bağlı sorunların yaygın olduğu bu sektörün ana dezavantaj noktasıdır. Gelişmekte olanlar da dahil olmak üzere ülkelerin birçoğunda GSMH'nin %40 ila %70 arasındaki kısmının hizmet sektörlerinden sağlandığı göz önüne alınırsa endüstri-ötesi veya bilgi çağı toplumlarında yeni dönüşümlerle bu sektörden beklenen kalkınmanın gelecek yıllarda daha fazla olacağı aşikârdır. Bu yeniden yapılanma sürecinde mallardan hizmetlere doğru keskin dönüşle, yönetici ve meslek sahibi insanların artışıyla, tarım, imalat ve sanayi sektörlerindeki işlerin azalışı öngörülmektedir. Ev işleri ve hizmetlerinin gelecekte daha da yaygınlaşacağı öngörüldüğünde kayıt dışılık sorununa temel olan faktörlerin üzerine gidilerek özellikle ilgili eğitim programları geliştirilerek bu iş alanının mesleki bakımdan profesyonelleştirilmesi gerekmektedir.

Ev içi hizmetleri alanının görünmezliği ve bu sektörde emek harcayanların dezavantajlılığı, kayıt dışı ve yabancı ev içi emeğin sömürülmesinin aracı olabilmektedir. Bahsi geçen yorumların içeriğinin analizi, yerli veya yabancı ev içi emeğin sömürüsünün çeşitli meşrulaştırılma biçimleriyle toplumsal cinsiyetin yabancı emek üzerinden yeniden üretildiğini ortaya koymaktadır. İçerik analizi mevcut durumu betimlerken, söylem analizi çeşitli yönlerden kadının kadın tarafından

ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kök alarak onların maruz kaldığı dezavantajlılığı daha da artırdığını göstermiştir. Bu süreçte kadın olma, yabancı olma ve göçmenlik dezavantajlılığın ev içi hizmetleri alanında çalışanlar bakımından zirve noktasını oluşturmaktadır.

Sonuç olarak bu çalışma, sosyokültürel bakımdan cinsiyetçi söylemin kadın bedeni ile tanımlandığını ve devam ettirildiğini göstermektedir. Türkiye’de ev işi ve özellikle yabancı kadın imgesi üzerinden cinsiyetçi söylem yeniden üretilmektedir. Bu sektörde toplumsal, kültürel ve bireysel farklılıklar ve yabancı olana ilişkin algılar, özel hayatın kontrol edilebilirliğini sözde bir meşruiyetle yaygınlaştırmaktadır. Söz konusu sektördeki çalışma şekli ve niteliği, tahakkümün bir kanalı olarak görülmekte, yüceltilmektedir. İşe özgü algılar, tanımsızlıklar, yasal boşluklar ve belirsiz çalışma saatleri ise işçileri sömürüye açık bırakmaktadır. En nihayetinde ‘göçmenlik olgusu’, gerek ev işçisine ödenen ücret, gerekse onlara güven bakımından bir dezavantaj söylemiyle olumsuzlaştırılmakta ve bu yolla sektör, cinsiyetçi sömürünün yeniden üretiminin temel araçlarından biri olmaktadır. Kadın olmak, ev işçisi (yerli veya yabancı) ve göçmen (yabancı) olmayla birleştiğinde dezavantajlılık hiyerarşisinde toplumsal bölünmeler bakımından en kırılgan sosyal gruplardan birini ortaya çıkarmaktadır.

Kaynakça

Acar-Savran, G. (2013). *Beden Emek Tarih: Diyalektik Bir Feminizm İçin*. Pusula Yayıncılık. İstanbul.

Acar-Savran, G. ve Demiryontan T. N. (2012). *Kadının Görünmeyen Emeği*. Yordam Kitap. İstanbul.

Akalın, A. E. (2014). “Türkiye’de göçmen ev işçilerinin çalışma koşulları”. *İçinde Sosyal Haklar VI. Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı. VI. Sosyal İnsan Hakları Ulusal Sempozyumu, Kasım 2014, 323-339. Eskişehir. <http://www.sosyalhaklar.net/2014/bildiriler/akalin.pdf>.*

Akbıyık, N. (2013). *Ev hizmetlerinde çalışma: Malatya’da bir alan araştırması. Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 21, 207-240.*

Arkonacı, S. A. (2014). *Psikolojide Söz ve Anlam Analizi - Niteliksel Duruş*. Ayrıntı Yayınları. İstanbul.

Başak, S., Kınır, S. ve Yaşar, Ş. (2013). *Kadının Görünmeyen Emeği: İkinci Vardiya*. ANKA Kadın Araştırma Merkezi. Ankara.

Bora, A. (2012). *Kadınların Sınıfı Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası*. İletişim Yayınları. İstanbul.

Çoşkun, E. (2014). *Türkiye’de göçmen kadınlar ve seks ticareti. Çalışma ve Toplum Dergisi, 2011,4 (3), 185-206.*

Dedeoğlu, S. (2000). *Toplumsal cinsiyet rolleri açısından Türkiye’de aile ve kadın emeği. Toplum ve Bilim Dergisi, 86, 139-171.*

Ecevit, Y. ve Diğerleri (2011). *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi*. T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1304. Eskişehir.

Erdem, Z. ve Şahin, L. (2009). *Ülkemizde ev hizmetlerinde istihdam edilen yabancı uyruklu işgücünün çalışma koşulları: İstanbul ili üzerine bir alan çalışması. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi. 57, 281-325.*

Foucault, M. (1971). *Orders of discourse. Information (International Social Science Council), 10 (2), 7-30.*

Foucault, M. (1982). The subject and power. *Critical inquiry*, 8 (4), 777-795.

ILO (International Labour Organization) (2015). Türkiye’de Ev İşçileri Raporu. http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/publ/turkiyede_ev_iscileri_raporu.pdf, 10.03.2017.

ILO (International Labour Organization) (2013). The VisibleFace of Women’s Invisible Labour Domestic Workers in Turkey. Erişim: <http://www.ilo.org/global/topics/domestic-workers/lang--en/index.htm>, 10.03.2016.

ILO (International Labour Organization) (2010). Göçmenlerin Sağlık Sorunları: Ev Hizmetlerinde Bir Alan Araştırması. <http://www.ilo.org/global/topics/domestic-workers/lang--en/index.htm>, 22.02.15.

206

İçduygu, A. ve Toktaş, Ş. (2005). Yurtdışından Gelenlerin Nicelik ve Niteliklerinde Sorunlar. Türkiye Bilimler Akademisi. Ankara.

Gİ (Göç İdaresi) (2017a). Göç Tarihi. Erişim: http://www.goc.gov.tr/icerik/goc-tarihi_363_380, 22.02.2015.

Gİ (Göç İdaresi) (2017b). Göç İstatistikleri. http://www.goc.gov.tr/icerik/goc-istatistikleri_363_378, Erişim: 22.02.15

Gökbayrak, Ş. (2009). Refah devletinin dönüşümü ve bakım hizmetlerinin görünmez emekçileri göçmen kadınlar. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 21 (2), 55-81.

Gökmen, Ç. E. (2011). Türk turizminin yabancı gelinleri: Marmaris yöresinde turizm sektöründe çalışan göçmen kadınlar. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 28, 201-231.

Karadeniz, O. (2011). Türkiye’de atipik çalışan kadınlar ve yaygın sosyal güvencesizlik. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 2, 83-127.

Kılıç, A. Z. (2013). Ebeveynlerin Toplumsal Cinsiyet Algısı ve Çocuk Yetiştirmeye Etkileri. Araştırma Raporu. İstanbul Bilgi Üniversitesi. <file:///C:/Users/sau/Downloads/%C3%A7ocuk%203.pdf>

Okur, A. R. (2004). Ev hizmetlerinde (işlerinde) çalışanların sigortalılığı.

Kamu-İş Dergisi, 7 (3), 347-368.

Richardson, T. (1996). Foucauldian discourse: power and truth in urban and regional policy making. *European Planning Studies*, 4 (3), 279-292.

Slattery, M. (2015). *Sosyolojide Temel Fikirler*, Ü. Tatlıcan and G. Demiriz (ed.), (cev: Ö.Balkız, G. Demiriz, H. Harlak, C. Özdemir, Ş. Özkan, Ü. Tatlıcan). Sentez Yayıncılık. Bursa.

ÇSGB (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı) (2015). *Yabancıların Çalışma İzinleri*. <http://www.cs.gb.gov.tr/cs.gbPortal/ShowProperty/WLP%20Repository/sgb/dosyalar/2006faaliyetr>, 22.02.15

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2011), *Hanehalkı İşgücü İstatistikleri*, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=10761>, 01.02.2017.

UNHCR (The UN Refugee Agency) (2017). *Syria Regional Refugee Response*. <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=224>, 17.06.2017.

Üstübcü, A. (2011). *Türkiye'ye Yönelik Kadın Göçü: Seks işçileri ve Ev İçi Hizmetlilerin Kişisel Güvenlik Sorunlarını İlişkilendirmek*. http://www.umut.org.tr/Upload/Document/document_AYSEN%20USTUBICI.doc, 03.03.2017.

Van Dijk T. (2015). "Söylem ve ideoloji: Çok alanlı bir yaklaşım". *İçinde*, (Haz. B. Çoban ve Z. Özarslan) (Çev. Ateş N.) 2. Baskı. *Söylem ve İdeoloji*. Su Yayınevi. İstanbul, 15-97.

Yıldırım S. (2014). *Türkiye'de ev hizmetinde çalışanların sorunları*. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (1), 45-59.